

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HUGO VICTOR

ATENGER MUNKÁSAI

1
A NERSZAVA
börnyvborshedks

1
KIADASA
Budapest

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

H U G O V I C T O R

A
TENGER
MUNKÁSAI

FORDITOTTA
HAJÓS KORNÉL

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST, 1921
A NÉPSZAVA-KÖNYVKERESKEDES KIADÁSA
VII, Erzsébet-körut 35

~~70
030
12~~

OSZK

54197

Országos Széchényi Könyvtár

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1921 év. 690 sz.

A TENGER MUNKÁSAI.

MÁSODIK RÉSZ
A GONOSZ GILLIATT.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ KÖNYV
A SZIRT.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

A környék, ahová bajos megérkezni és ahonnan nehéz újból elindulni.

A bárka, melyet előző este a guernesey-i part több pontján, különböző időben észleltek — kitaláltuk — a potroh volt. Gilliatt a csatorna felőli part hosszában választotta az utat; ez veszedelmesebb volt, de közvetlenebb. Egyetlen gondja volt: minél rövidebb ut. A hajótörés nem vár, a tenger sürget, egy órai késés helyrehozhatatlan lehet. Gyorsan a veszélyben forgó gép segítségére akart érkezni.

Ugy látszott, Gilliattnak arra is gondja volt, hogy semmi föltűnést ne keltsen, mikor elhagyja Guerneseyt. Ugy indult el, mintha szökne. Elkerülte a partot, mintha haszontalannak találná, hogy Saint-Sampson és Saint-Pierre-Port közelében elmenjen; elsiklott, mondhatnók elsurrant, csöndesen az ellenkező part hosszában, mely aránylag lakatlan. A szirtek között evezni kellett; de Gilliatt a hidraulikus szabályok szerint kezelte az evezőt: ütközés nélkül mártani a vízbe és lassan kiemelni; ily módon a lehető legnagyobb erővel és a legkevesebb zajjal evezhetett. Azt lehetett volna hinni, hogy valami gonosztettet készül elkövetni.

Az igazság az volt, hogy fejjel ugorván olyan vállalkozásba, mely nagyon hasonlított a lehe-

tetlenhez és életét kockáztatván, mikor majdnem minden eshetőség ellene volt, versenytárstól tartott.

Hajnalhasadáskor az ismeretlen szemek, melyek talán nyitva voltak a végtelenben, a tenger közepén, olyan helyen, ahol a legnagyobb a magány és legtöbb a fenyegető veszély, két dolgot láthatott, melyek között csökkent a távolság, mert egyik közeledett a másikhoz. Egyik — majdnem észrevehetetlen a hullámok mozgásában — egy vitorlás bárka volt; a bárkában egy ember; Gilliatt volt a potrohon. A másik mozdulatlan, óriási, fekete, a hullámok fölé emelkedő alak volt. Két magas pillér hordozott a habok fölött az ürben egy vízszintes gerendafélét, mely olyan volt, mint a hid két oszlop között. A gerenda, mely annyira alakatlan volt, hogy távolból nem lehetett kitalálni, mi lehet, egy testet alkotott a két talapzattal. Kapuhoz hasonlított. Minek ez a kapu a tengeren, mely mindenfelé nyitott? Mintha egy mesteri képzelet titáni dolment állított volna a nyílt oceánra olyan kezekkel, melyek megszokták, hogy a mélységekhez arányosítsák építményeiket. Ez a szilaj árnykép emelkedett a tiszta égre.

A reggeli fény nőtt keleten, az ég fehérsége még növelte a tenger sötétségét. Szemben, a másik oldalon, lement a hold.

A két pillér a Douvre-szikla volt. A keresztgerenda módjára közéjük illesztett tömeg a Durande.

Szörnyű volt ez a szikla, amint így tartotta és fölmutatta a zsákmányát. A dolgok szoktak ily gyászosan és ellenségesen kérkedni az emberrel szemben. Dac volt e sziklák tartásában. Mintha vártak volna.

Semmi sem kevélyebb és dölyfösebb, mint ez az együttes: a legyőzött hajó és az urrá lett örvény. A két szikláról patakzott még a tegnapi vihar; hasonlítottak a veritékező viaskodókhoz. A szél elcsöndesült, a tenger békésen fodrosodott, a víz színén néhány szirt volt látható, melyeknek tajtékforgója kecsesen hullott víz-sza, zaj kelt a messzeségből, mint a méhdöngés. Minden sík volt, csak a két Douvre emelkedett föl egyenesen, mint két fekete oszlop. Bizonyos magasságig egészen szőrösek voltak a hinártól. Meredek oldalaik mintha páncélban lettek volna. Késznek látszottak újra kezdeni. Megérthető volt, hogy a víz alatt hegyekben gyökeresnek. A tragikus mindenhatóság egy neme sugárzott belőlük.

A tenger rendszerint elrejtí a fogásait. Szívesen marad érthetetlen. Ez a megmérhetetlen homály mindent magának tart meg. E rejtelem nagyon ritkán árulja el titkát. Bizonyára van valami szörnyü a szerenesétlenségben, de a mennyisége ismeretlen. A tenger kiváltságos és titoktartó; elrejtőzik és nem ragaszkodik ahhoz, hogy híresztelje a tetteit. Hajótörést okoz és eltakarja; szemérme az elmerülés. A hullám képmutató; öl, lop, sikkaszt, nem tud semmiről és mosolyog. Ordít, aztán tajtékszik.

Itt semmi hasonló nem volt. A halott Durande-ot magasba emelő Douvre diadalmasnak látszott. Olyan volt, mint az örvényből kiemelkedő két szörnyü kar, mely a viharoknak mutatja a hajó hulláját. Mint mikor az orgyilkos dicsekszik.

A pillanat szent borzalma is hozzájárult. A hajnalban rejtelmes nagyság van, mely az álom maradványából és a gondolat kezdetéből

tevődik össze. E zavaros pillanat fölött egy kevés kisértet lebeg még. Távolból a roppant H betű, melyet a két Douvre és a Durande, mint kötőjel, alkotott, ki tudja, mily szürkületi fenségben jelent meg a láthatáron.

Gilliatt tengerészruháját viselte, gyapju inget, gyapju harisnyát, szöges cipőt, kötött zubonyt, nadrágot durva, szőrös zsebekkel és a fején azt a tengerészeknél akkoriban használatos, vörös gyapjusapkát, melyet a múlt században *galérienne*-nek neveztek.

Fölismerete a szirtet és tovább haladt.

A Durande egészen az ellenkezője volt a fenékresülyedt hajónak; a levegőben függött.

Soha még furesább mentésre nem vállalkoztak.

Világos reggel volt, mikor Gilliatt a szirtek környékére ért.

A tenger, mint mondtuk, csöndes volt. A víz csak annyiban hullámozott, hogy kissé összeszorult a sziklák közt. Minden tengersizorban — akár kicsi, akár nagy — csapkod a hullám. A szorosok belseje mindig tajtékzik.

Gilliatt óvatosan közelítette meg a Douvret.

Gyakran vetette ki a mérőzsínort.

Gilliattnak kis kirakodást kellett végeznie.

Hozzászokván a hazulról való távolléthez, utikészlete mindig készen állt. Egy zsák kétszersült, egy zsák zabliszt, egy kosár füstölt tőkehal és marhahus, egy nagy kanna édesvíz, egy festett, virágos, norvég ládában néhány durva gyapjuing, kátrányos köpeny és lábszárvédők meg egy báránybőr, melyet éjszaka a vállára vetett a zubonya fölé. Mindezt, meg egy friss kenyeret, hirtelen berakta a potrohba, mikor elhagyta az Utcasarkot. Sietvén az in-

dulással, nem vitt magával más szerszámot, csak a kovácpörölyét, szekercéjét, fejszójét, egy fűrész és horoggal fölszerelt csomóskötélet. Ilvesfajta hágsó segítségével meredek lejtők is járhatók lesznek és a jó tengerész a legzigorubb meredeken is használni tudja. Serk szigetén látható, hogy milyen szerepe van a halászok csomóskötelének Gosselin kikötőjében.

Hálói, horgai és minden halászóeszköze a bárkán volt. Szokásból és gépiesen tette azokat oda, mert ha végre akarta hajtani vállalkozását, egy ideig a szirtek világában kellett tartózkodnia és ott nincs tennivalójuk a halászszerszámoknak.

Mikor Gilliatt a szirthez ért, a tenger apadt; kedvező körülmény. A mindig alacsonyabb hullámok födetlenül hagytak a kis Douvre lábánál néhány lapos követ, melyek elég alkalmas gyámköveknek látszottak arra, hogy egy deszkát hordozzanak. Ezek a majd szűk, majd széles, lépcsőzetesen egyenlőtlen távolságban levő fölültek párkányszerűen huzódtak a függőleges monolit hosszában a Durande alá, mely a két szikla között dudorodott. Mintha harapófogóba szorult volna.

Ezek a lapos kövek kényelmes kiszálló- és megfigyelőhelyek voltak. Időiglenesen ki lehetett ott rakni a potrohban hozott utikészletet. De sietni kellett, mert csak néhány óráig voltak ki a vízből. Dagály idején ismét a tajték alá merültek.

E sziklák mellett — melyek közül némelyik sík, mások lejtősek voltak — állította meg Gilliatt a bárkát.

Sűrűn elborította a nedves és csuszós hinár, a ferdeség pedig még növelte a sikosságukat.

Gilliatt levetette a cipőjét, mezitláb kiugrott a hinárra és kikötötte a potrohot egy kő csu-
csához.

Aztán előbbre hatolt a szűk párkányon és a Durande alá jutván, fölemelte szemeit és szem-
ügyre vette.

A Durande körülbelül husz lábnyira az ár fölött függött, mintegy beékelődött a két szikla közé. A tengernek őrzöngően háborognia kellett, hogy odavethesse.

Az ily erőszakos dolgok nem lepik meg a tenger népét. Hogy csak egy példát idézzünk, 1840 január 25-én, a Stora-öbölben, a bevégződő vihar utolsó hullámával egy darabban keresztülugratott egy bricket a megfeneklett *la Marne* korvett tetemén és orrával előre odaillesztette két sziklafal közé.

Különben a Durande-nak csak a fele volt a Douvre-sziklák között.

A hullámoktól elragadott hajót mintha gyökerestől tépte volna ki a vízből az orkán. A forgósziel sodorta, a vitzölesér visszatartotta és a hajó, amint így ellenkező irányból ragadta meg a vihar két keze, összetört, mint egy léc. A hátsórész a géppel és a kerekkel, melyet a ciklon minden dühével kiemelt a hullámokból és bevágott a Douvre-szorosba, behatolt a köze-
péig és ottmaradt. A szélroham nagyot ütött rajta; az orkán buzogánnyá vált, hogy bever-
hesse ezt a részt a két szikla közé. Az eleje, melyet elsodort a vihar, szétzuzódott a szir-
teken.

A megfulladt ökrök a betört hajófenéken át a tengerbe estek.

Az előrész egy széles darabja még a hátsó-
részen függött a baloldali dob tartója fölött né-

hány elpusztult köteléssel és könnyü volt egy fejszecsapással letörni.

A szirt távoli görbületein itt-ott gerendákat, deszkákat, vitorlarongyokat, láncdarabokat és mindenféle törmeléket lehetett látni.

Gilliatt figyelmesen nézte a Durande-ot. A hajógerinc mennyezetet alkotott a feje fölött.

A láthatár derült volt, a határtalan viz alig mozdult. A nap büszkén emelkedett ki ebből a roppant kék gömbölyüsből.

Időnként egy csöpp viz hullott a roncsról a tengerbe.

II.

A pusztulás tökéletességei.

A Douvre-sziklák különböztek egymástól magasságban és alakjukban.

A meggörbült és hegyes kis Douvre-on alapjától az ormáig téglaszinü, aránylag puha kőből való, hosszú erek ágaztak el, melyek rekeszre osztották belül a gránitot. E vöröses lemezek külsején törések voltak, hasznosak a fölkapaszzkodásnál. Egyik ilyen repedést, mely kissé a roncs fölött volt, annyira kiszélesítette és kivájta a hullámverés, hogy olyanná vált, mint a szobornak szánt üregek. A kis Douvre gránitja kerek volt a fölületén és tompa, mint a köszörükő, de ez semmit sem vont le a keménységéből. A kis Douvre hegyben végződött, mint a szarv. A nagy Douvre csiszolt, egyenletes, sima, függőleges volt és mintha tisztára faragták volna, egyetlen darabból való volt és olyannak látszott, mintha fekete elefántcsontból lenne. Sehol egy mélyedés, sehol egy ki-domborodás rajta. Meredek oldala barátságta-

lan volt; egy gályarab sem menekült volna oda, a madár sem építette volna oda a fészket. A teteje — mint az Emberé — sik lapban végződött, csakhogy ez a sik lap elérhetetlen volt.

A kis Douvre-ra föl lehetett mászni, de nem lehetett rajtamaradni; a nagyon lehetett tartózkodni, de nem lehetett rá fölkapaszkodni.

Gilliatt az első szemrevétel után visszatért a potrohra, kirakodott a legszélesebb vízfölötti párkányra, egész, nagyon megszorított rakományából málfafélét csinált, ráerősített egy hurrokrakötött kötelet, belökte ezt a málhát a szikla egy zugába, ahol az ár el nem érhetette, aztán kézzel-lábbal, kiugrástól kiszögellésre, megölelve a kis Douvre-t, megkapaszkodván a legkisebb hasadékban, fölmászott a levegőben függő Durande-ig.

A dobok magasságába érve, a födélzetre ugrott.

A ronc belseje gyászos volt.

A Durande rettentő erőszak nyomait viselte. A szélvész erőszakossága volt. A vihar úgy viselkedik, mint a kalózbanda. Semmi sen: hasonlít annyira az orgyilkossághoz, mint a hajótörés. Szörnyü a cinkostársak e csoportja, a felhő, a mennydörgés, az eső, a szél, a hullám, a sziklák.

Az elhagyott födélzeten a tenger szellemeinek őrzőgő toporzékolására gondolt az ember. Mindenütt a dühöngés nyomai. Bizonyos vasalkatrészek különös csavarodásai a szél megfeszített erejére mutattak. A födélköz olyan volt, mint az örült zárkája, melyben minden összetört.

Nincs állat, mely úgy tudná földarabolni zsákmányát, mint a tenger. A víz tele van kar-

mokkal. A szél harap, az ár marcangol; a hullám állkapocs. Egyszerre megragad és elpusztít. Az oceán épp úgy csap le a talpával, mint az oroszlán.

A Durande pusztulása különösen apró darabokban történt. Borzalmas kiválogatással. Sok dolog úgy látszott, mintha szándékosan történt volna. Azt lehetett volna mondani: mily gonoszság! Az oldalak törése művészi szemelgetéssel történt. A ciklonnak sajátsága az ilyen pusztítás. Szétdarabolni és legyalulni, ez szélye a szörnyü pusztítónak. A ciklon a hóhért utánozza. A szerencsétlenségek, melyeket előidéz, olyanok, mint a kivégzés. Azt lehetne mondani, hogy bosszuálló; ravasz, mint egy vad. Boncol, mikor kiirt valamit. Gyötri az összetört hajót, bosszut áll rajta, mulat vele; kicsinyessé lesz.

A ciklon ritka a mi éghajlatunk alatt és annál félelmesebb, minél váratlanabb. Egy szikla, mellyel találkozik, megfordíthatja a vihart. Valószínű, hogy a szélvihar csigavonalban járt a Douvre körül és a sziklával való összeütközéstől vitzölcserre vált; ez magyarázza meg, hogy a hajó oly magasra vetődött a sziklákön. Mikor a ciklon dühöng, egy hajó nem nehezebb a szél számára, mint a kő a parittyának.

A Durande sebe olyan volt, mintha egy embert kettévágnának; nyitott törzs volt, melyből belekhez hasonlóan ömlött ki a törmelékek összevisszasága. Kötelek lógtak és reszkettek; láncok himbálództak zörögve; a hajó erei és idegei csupaszon függtek. Ami el nem tört, kificamodott; a leszakadt borítás töredékei kimeredő szögeivel olyanok voltak, mint a lóvakarók; minden rom volt; az emelő rudja, csak

egy darab vas volt, a mélységmérő csak egy darab ólom, az árbóctőke csak egy darab fa; az árbóckötél csak egy csomó kóc, a vitorlaszegő kötelek csak olyanok voltak, mint a cérna. Mindenütt a rombolás siralmas haszontalansága; semmi nem volt a hajón, ami ne lett volna leszakítva, lefeszítve, megrepesztve, meg-rágva, megvetemedve, megfurva, elpusztítva; semmi összefüggés ebben a szörnyű halomban, mindenfelé repedés, törés, szakadás és az a nem tudom miféle hézagosság és nedvesség, mely minden zürzavart jellemez az emberek összekeveredésétől, amit csatának neveznek, az elemek összevegyüléséig, aminek kaosz a neve.

Minden roskadozott, omladozott és a deszkák, lemezek, vasak, kötelek és gerendák áradata megállt a hajóteknő nagy törésének szélén, ahonnan a legcsekélyebb rázkódásra lezuhanhatott a tengerbe. Mindaz, ami megmaradt ebből az egykor diadalmas, hatalmas hajótestből, ez az egész, a két Douvre közé függesztett és talán lehullani kész hátsórész itt-ott megrepedt és a széles nyílásokon megmutatta a hajó komor belsejét.

A tajték köpködött alulról erre a nyomorult dologra.

III.

Ép, de védtelen.

Gilliatt nem azt várta, hogy a hajónak csak a felét találja meg. A *Shealtiel* gazdájának oly pontos jelentése még sem sejtette, hogy a hajó a közepén kettévált. Ez a kettészelés nyilván abban a pillanatban történt, mikor a

Shealtiel gazdája a mindent elborító tajték tömegéből azt az „ördögi recsegést“ hallotta. A gazda az utolsó szélrohamban bizonyára eltávolodott és amit ő hullámcsapásnak nézett, víztölcsér volt. Később, mikor visszatért szemügyre venni a megfeneklést, csak a hátsórészt láthatta, a többit, tehát a széles repedést, mely az előrészt elválasztotta a hátsórésztől, eltakarta előle a fojtogató szirt.

Ezt kivéve, a *Shealtiel* gazdája pontos jelentést adott. A hajó elveszett, a gép érintetlen.

Ilyen véletlenek a hajótörésnél épp oly gyakoriak, mint a tüzvésznél. A szerencsétlenségek logikája fölfoghatatlan.

A törött árbocok ledőltek, a kémény meg sem görbült; a nagy vaslemez, mely hordozta, együtt és egy darabban tartotta a gépet. A doboz deszkaburkolata úgy nyílt szét, mint az ablakredőny; de a nyílásokon keresztül látni lehetett, hogy a kerekek jó állapotban vannak, Néhány lapát hiányzott.

A gépen kívül a hátsó emelőhenger is ellentállt. A lánca is megvolt és hála annak, hogy erősen beépítették egy gerendába, még szolgálatot tehetett, ha csak a forgatás ereje meg nem repeszti a deszkát. A födélyzet burkolata minden pontján hajladozott. Az egész sik ingott.

Ellenben a két Douvre közé szorult hajótörzs erősen állt és szilárdnak látszott.

A gép e megóvásában volt valami nevetséges és fokozta a szerencsétlenség iróniáját. Az ismeretlen komor rosszmájúsága néha bizonyos keserű gunyolódásban tör ki. A gép megmenekült, de ez nem akadályozta meg, hogy elpusztuljon. Az oceán félretette, hogy kényelmesen rombolhassa szét. Macska-egér játék.

Haldokolni fog ott és darabról darabra szétbomlani. A hullámok vadságának játékja lesz. Napról-napra fogyni fog, ugyszólván elolvadni. Mit lehetne itt tenni? Örültség lett volna arra gondolni is, hogy a szerkezetek és fogaskerek e tömör és mégis kényes tömege, melyet mozdulatlanságra kárhoztatott a sulya, kiszolgáltatva magányában a romboló erőknek, a szél és a hullám kénye-kedvének, ez engesztelhetetlen környezet nyomása alól és a lassu összeomlástól megmenekülhet.

A Durande a Douvre foglya volt.

Hogyan lehetne kiszabadítani?

Hogyan lehetne kihuzni onnan?

Egy ember szökése is nehéz, de micsoda föladat az: megszöktetni egy gépet!

IV.

Előzetes helyi vizsgálat.

Gilliattot csupa sürgősség vette körül. A leg-sürgősebb mégis az volt, hogy valami hasadéket találjon a potroh számára és valami szálást önmagának.

Minthogy a Durande inkább balra dőlt, mint jobbra, a jobboldali dob magasabban állott, mint a baloldali.

Gilliatt fölment a jobboldali dobra. Onnan beláthatta a szirtek alsórészét és — noha a Douvre mögé kanyarodó szirtsor töredezett vonalának több könyöke volt — Gilliatt tanulmányozhatta a szirt mértani alaprajzát.

Ezzel az ismerkedéssel kezdte a munkát.

A Douvre-szikla, mint már jeleztük, két magas oromfal volt, mely meredek kis gránitfalak utcájának szük bejáratát jelezte. Nem

ritkán találhatók a kezdetleges, tengeralatti alakulatokban ilyen különös folyosók, melyek olyanok, mintha fejszével vágták volna ki.

Ez a tekervényes szirtsor sohasem volt száraz, még apály idején sem. Sebes áramlás járt keresztül rajta. A kanyarulatok hirtelensége jó vagy káros volt, az uralkodó szélirány szerint; egyszer nem egyezett meg a hullámokkal és ellapította őket, máskor tulságosan megnövelte. Az utóbbi eset volt gyakoribb; az akadály ingerelte az árt és a végletekbe vitte; a tajték a hullám tuzása.

A vihar szele, ebben a szükületben, a két szikla között, épp úgy összesajtolódott és ugyanolyan gonosz lett. A vihart fojtogatták. De a mérhetetlen szél mérhetetlen marad és hevessé válik. Buzogány és dárda lesz belőle. Keresztüldő ugyanakkor, mikor eltapos. Képzeljük el a léghuzammá lett orkánt.

A két szirtlánc alacsonyabb volt, mint a Douvre, fokozatosan alacsonyodtak és maguk közt ezt a tengeri sikátorfélét alkotván, bizonyos távolságban egyszerre merültek el a habban. Ott egy másik torkolat volt, nem olyan magas, mint a Douvre-torkolat, de még szüköbb. Ki lehetett találni, hogy a két szikla között a víz alatt az Ember-szikláig folytatódik, mely egy helyezkedett el a szirt másik szélén, mint egy négyszögletes fellegvár.

Különböen apály idején — mikor Gilliatt megfigyelte — a két sor szikla látható volt, és mint két szaraz, amint megszakitás nélkül csatlakoztak egymásmellé.

As Ember-pillér határolta keleten az egész szirtcsoportot, mely nyugaton a két Douvre-ben végződött.

Madártávlatból nézve, a sziklacsoport ki-
gyózó olvasót mutatott, melynek egyik végén
az Ember, másikon a Douvre állott.

A Douvre-szirt egészben véve két, vízből ki-
emelkedő, gigászi gránithullám volt, melyek
csaknem érintkezve, függőlegesen állottak,
mint az oceán fenekén levő ormok taraja. Rop-
pant lemez áll ki a vízből. A szél és a hullám
fűrészszerűen kicsipkázta ezt a tarajt. Csak a
teteje látszott, az volt a szirt. Amit az ár el-
takart, óriási lehetett. A szoros, melybe a vi-
har belökte a Durande-ot, e két óriási lemez
hézaga volt.

Ez a sikátor, mely zezugos volt, mint a vil-
lám, csaknem minden pontján egyforma széles
volt. Az oceán tette ilyené. Az örök mozgás
fejt ki ilyen furcsa szabályszerűségeket. Geo-
metria támad a hullámokból.

A sor egyik végétől a másikig párhuzamo-
san állott szemben egymással a két sziklafal,
olyan távolságban, mely csaknem pontosan
akkora volt, mint a Durande leghosszabb ke-
resztgerendája. A két Douvre között a meghaj-
lított és visszagörcbült kis Douvre miatt any-
nyira kitágult a tér, hogy helye jutott a két
dobnak. Másutt mindenütt letörtek volna a
dobok.

A szirt belső, kettős homlokzata iszonyu
volt. Mikor az oceánnak nevezett vizsivatag
fölkutatásában a tenger ismeretlen dolgaira
bukkanunk, minden meglepő és éktelen. Amit
Gilliatt a roncs tetejéről észrevehetett a szirt-
sorból, borzalmat keltett. Az oceán gránittor-
kában gyakori a hajótörés állandó, különös
ábrázolása. A Douvre-sikátoré rémitő volt. A
sziklák oxydjai itt-ott megaludt vért utánzó

vörös foltokat mutattak. Olyan volt, mint egy mészárszék pincéjének izzadmánya. Husoskamra volt a sziklában. A durva tengeri kő, mely különbözően szineződött, itt a sziklával keveredett fémes vegyületek bomlása által, ott a penész által, helyenként rémes bibort, gyanús földet, szétfröccsent vöröset mutogatván, fölkellették a gyilkos és a kivégzés eszméjét. Az ember egy szoba meg nem száradt falát vélte benne látni, melyben gyilkosság történt. Azt lehetett volna mondani, hogy a kiirtott emberek hagytak rajta nyomot; az éles sziklán valami fölhalmozott haldoklás kifejezése ült. Némely helyen, mintha patakszana még a kiontott vér, a fal nedves volt és úgy látszott, lehetetlen ujjal megérinteni, anélkül, hogy véresen huzzuk vissza. Az öldöklés rozsdája látszott mindenütt. A párhuzamos, kettős sziklafal alján, a víz színén vagy a víz alatt szerteszét, vagy szárazon a törmelékben, roppant, kerék kavicsok heverték, némelyik skarlátvörös, mások feketék és ibolyakékek, hasonlítottak a belekhez; az ember friss tüdőt vagy rothadó májat vélt bennük látni. Azt lehetett volna mondani, hogy óriások hasát üritették ki ott. Hosszu, vörös szálak hálózták be a gránitot, melyeket gyászos izzadmányoknak lehetett tartani.

E látvány gyakori a tenger üregeiben.

V.

Egy szó az elemek titkos együttműködéséről.

Azok számára, akiket az utazás véletlenei egyidőre az oceán valamely szirtjének lakó-

jává tettek, a szirt alakja éppen nem közömbös. Van gulaalaku szirt, egyetlen vízből kiálló orom; van gyűrűalaku szirt, mint egy nagy kövekből álló kör; van folyosószerű szirt. A folyosóhoz hasonló a legfélelmesebb. Nemcsak a válaszfalak között való lebegés és az összeszorított hullámok viharzása miatt, hanem az érthetetlen meteorológiai sajátságok miatt is, melyek mintha a nyílt tengeren lévő két szikla párhuzamosságából fejlődnének. E két egyenes penge igazi volta-készülék.

A folyosó fekvése fontos. A levegőre és a vízre való hatása származik belőle. A folyosószerű szirt gépiesen hat az árra és a szélre alakjával, delejesen függőleges síkjainak — lehet, hogy különböző — vonzásával, egymással ellentétes és szembenálló tömegeivel.

A szirteknek ez a természete magához vonz az orkánban szétszóródó minden dühöngő erőt és különös összpontosító hatalma van a vihar fölött.

Innen van a szirtek vidékén bizonyos hangsúly a viharnak.

Tudni kell, hogy a szél összetett. A szelet egyszerűnek hiszik, de éppen nem az. A szél nemcsak mozgató erő, hanem kémiai is; nemcsak kémiai, hanem delejes is. Megmagyarázhatatlan van benne. A szél inkább a villamoság, mint a levegő tüneménye. Bizonyos szelek egyidőbe esnek az északi fénnel. Az Aiguilleszátony szele, Dumont d'Urville bámulatára, száz láb magas hullámokat gördít. — *A naszád*, mondja, *nem tudta kire hallgasson*. — Az ausztrál-szelek igazi, beteges daganattá duzzasztják az oceánt és a tenger oly szörnyű lesz, hogy a vadak barlangjaikba menekülnek, hogy

ne lássák. A sarki szelek másfélék; tele vannak jégtükkel és az északi szél, melyet nem lehet belélegzeni, visszatolja a havon az eszkimók szánját. Más szelek égetők. Ilyen az afrikai Samum, a kínai Typhon és az indiai Samiel; mintha démonokat neveznénk meg. Megolvasztják a hegyek tetejét; egy vihar üveggé változtatta a Toluca-vulkánt. Ez a meleg, tinta-szinü, felhőkbe rontó forgószél mondatta a Védákkal: *Ime a fekete isten, aki elrabolja a vörös teheneket.* Mindezekben a tényekben érezhető a villamosság rejtelmes nyomása.

A szél tele van ezzel a rejtelemmel. Épp úgy a tenger is. Az is összetett; a határtalan víz alatt, melyet látunk, határtalan erők vannak, melyeket nem látunk. És bár mindennek összetétele, az ocean a legoszthatatlanabb és a legmélyebb.

Kiséreljétek meg számot adni magatoknak erről a kaoszról, mely oly nagy, hogy víz-szinéig ér. Ez mindennek befogadója, a termékenyítés tartálya, az átalakulások olvasztótégelye. Összegyűjt és szétszór; fölhalmoz és magot vet; fölfal és terem. Befogadja a föld minden csatornáját és gyűjti, mint a kincset. Szilárd a zátonyokban, folyékony az árban, lég-nemü a felhőben, láthatatlan a szélben, tapint-hatatlan a párolgásban. Tömeg, mint anyag és elvont, mint erő. Kiegyenliti és egyesíti a tüne-ményeket. A kombinációk végtelenségében egyszerű lesz. A keveredés és a zavar átlát-szóvá teszi. Az oldható különféleség fölolvad az ő egységében. Annyi eleme dacára, maga az azonosság. Egy csöppje annyi, mint ő maga. Minthogy tele van viharral, ő az egyensúly. Plato táncolni látta a szférákat; különös, de

való, hogy a földnek a nap körül való roppant keringésében, árjával az apályával az oceán az egyensúlyozója.

A tenger egyetlen tüneményében valamennyi tünemény jelen van. A tengert fölszivja a forgószél, mint a lopó; a vihar szivattyu; vilám épp úgy keletkezik a vízben, mint a levegőben; a hajókon tompa rázkódást éreznek, utána kénzsig száll ki a láncok csatornáiból. A oceán forr. *Az ördög a katlanába tette a tengert*, mondta Ruyter. Bizonyos viharoknál, melyek az évszakok fordulóit és a teremő erők egyensúlyba jutását jellemzik, a tajtékverte hajók fényt sugároznak ki magukból és foszforos lángok mozognak a kötélzetben, úgy hogy a matrózok kinyújtott kézzel, röptükben próbálják elfogni a tüzmadarakat. A lissaboni földrengés után egy kemence lehellete hatvan láb magas hullámot vetett a város felé. Az oceán ingása összefügg a föld rengésével.

E mérhetetlen erők minden földindulást lehetővé tesznek. 1864 vége felé, száz mérföldnyire a Malabar-parttól, egyik Maldive-sziget elsüllyedt. Elmerült, mint egy hajó. A halászok, akik reggel elmentek, nem találták meg, mikor este visszatértek; alig tudták megkülönböztetni falvaikat a tenger alatt és ezuttal a bárkák voltak nézői a házak hajótörésének.

Európában, ahol, úgy látszik, a természet kötelességének tartja a civilizáció tisztelétét, ilyen események oly ritkán fordulnak elő, hogy lehetetlennek kell föltételezni. Mégis, Jersey és Guernesey valamikor Gallia testéhez tartoztak és e pillanatban, mikor e sorokat írjuk, a napéjegyenlőség rohama lerombolt egy szikla-

falal Anglia és Skótország határán, a Forth-öbölben.

E rémitő erők borzalmas keveredése sehol sem látszik annyira, mint a csalóka sarkvidéki szorosban, a Liliom-fjordban. A Liliom-fjord az oceán legfélelmeesebb szirtsora. Ott tökéletes a szemléltetés. A norvég tengeren van, a szigoru Stavanger-öböl szomszédságában, az ötvenkilencedik szélességi fokon. A víz sűrű és sötét, benne a viharok időszaki láza. Ezen a vizen, e magányosság közepén, nagy, komor utca van. Senki utcája. Senki sem megy át rajta; semmiféle hajó sem kockáztatja meg. Tíz mérföld hosszú folyosó, háromezer láb magas falak között; ez a bejárat. Ennek a szorosnak szögletei, könyökei vannak, mint a tenger minden folyosójának, melyek sohasem egyenesek, minthogy a hullámok sodra teremti őket. A Liliom-fjordban csaknem mindig nyugodt a víz, az ég derült; borzasztó hely. Hol van a szél? nem fönt. Hol a mennydörgés? nem az égben. A szél a tenger alatt van, a villám a sziklában. Időnkint megremeg a víz. Némely pillanatban, a függőleges sziklafal közepe táján, ezer vagy ezerötszáz lábnyira a hullámok fölött, inkább a déli, mint az északi oldalon, anélkül, hogy felhő lenne az égen, hirtelen mennydörögni kezd a szikla, villám pattan ki belőle és visszatér, mint azok a játékok, melyek kinyulnak és összezsuklanak a gyermekek kezében; kitágul és összehúzódik, belefuródik a szemközt lévő meredekbe, visszahúzódik a sziklába, újra előjön, újra kezdi, megsokszorozza a fejeit és nyelveit, fölmered a csucsokon, üt, ahova ér, megint előlről kezdi, aztán komoran kialszik. A madarak röpte

megszűnik. Semmi sem rejtelmesebb, mint ez a láthatatlan tüzéség. Egyik szikla támadja a másikat. A szirtek egymásra villámlanak. Ehhez a háboruhoz semmi köze az embernek. Két fal gyülölködése az örvényben.

A Liliom-fjordban a szél párologássá válik, a szikla a felhő dolgát végzi és a mennydörgés olyan, mint a tüzhányó kitörése. Ez a különös szoros egy villamos üteg; elemei a két sziklafal.

VI.

Istálló a lónak.

Gilliatt eléggé ismerte a szirteket ahhoz, hogy nagyon komolyan vegye a Douvret. Mindenekelőtt — mint mondtuk — az volt a fontos, hogy biztonságba helyezze a potrohot.

A kettős szirtsor, mely tekervényes vonalban nyújtózkodott a két Douvre között, itt-ott másokkal találkozott és ezeken a helyeken a folyosóba torkolló zsákutcákat, üregeket lehetett sejteni, melyek úgy csatlakoztak a fősikátorhoz, mint a faágak a törzshöz.

A szirtek alsó részét hinárszőnyeg borította, a felsőt pedig zuzmó. A minden sziklán egyforma magasságig érő hinár mutatta a dagályban duzzadt tenger színvonalát. Azok a helyek, melyeket nem ért el a víz, ezüstösek és aranyosak voltak a tengeri gránit fehér és sárga zuzmójának tarkaságától.

Némely helyen kúpalaku csigák borították a sziklát, mint a kiütések. A gránit száraz daganata.

Más helyeken, mélyedésekben, ahol fölgyü-

lemlett a finom homok, mely hullámos volt a fölületén, inkább a széltől, mint a habtól, néhány csomó kék bogáncs nőtt.

A zugokban, melyeket kevésbé vert a hullám, meglátszottak a tengeri sün furta kis oduk.

Ez a tüskés kagyló, mely járni tud, ez az élő golyó, mely a tüskéin gurul, melynek a páncélja több mint tizezer művészien elhelyezett és összeforrasztott darabból áll, melynek száját, nem tudni, miért, *Aristoteles lámpájának* nevezik, a tengeri sün kivájja a gránitot öt kömörzsoló fogával és elhelyezkedik a lyukban. Ezekben az üregekben találják meg a tengerigyümölcs-szedők. Négyfelé vágják és nyersen eszik, mint az osztrigát. Vannak, akik kenyeret mártogatnak ebbe a lágy husba. Innen a neve, *tengeri tojás*.

A fenék távoli ormai, melyeket az apály szabadon hagyott, éppen az Ember alatt kis öböl-félében végződtek, melyet csaknem minden oldalon körülvelt a szirt. Ott nyilván lehetséges a horgonyvetés. Gilliatt megnézte ezt az öblöcskét. Patkóalaku volt és csak egyik oldalán, a keleti szélnek volt nyitva, ami ezen a vidéken a legkevésbé gonosz szél. A bezárt viz csaknem aludt. Használható öböl volt. Gilliattnak különben nem sok választása volt.

Ha Gilliatt ki akarta használni az apályt, sietnie kellett.

Az idő máskülönben állandóan szép és csendes maradt. A dőlyfös tenger jókedvében volt.

Gilliatt lemászott, fölhozta a cipőjét, eloldotta a kötelet, belépett a bárkába és eltaszította a parttól. Evezve haladt kívül a szirtsoron.

Az Ember közelébe érve, megvizsgálta a kis öböl bejáratát.

Mindenki számára, aki nem tengerész, észrevehetetlen, az ár mozgékonyágában állandó redő jelezte az átjárót.

Gilliatt egy pillanattig tanulmányozta ezt a görbe, majdnem észrevehetetlen vonalat a hullámokban, kissé hátrább ment, hogy könnyebben evezhessen és helyesen válassza az irányt, aztán gyorsan, egyetlen evezőcsapással behatolt a kis öbölbe.

Megmérte a mélységet.

Horgonyvetésre valóban kitűnő volt.

A potroh ott védve lesz az évszak csaknem minden eshetősége ellen.

A legfélelmeesebb szirteknek vannak ilyen békés zugaik. A szirteken található kikötők hasonlóak a beduin vendégszeretetéhez; becsületesek és biztosak.

Gilliatt olyan közel helyezte el a potrohot az Emberhez, amint csak lehetett, mindenesetre az összeütközés távolságán túl és lebecsátotta a két horgonyt.

Ezt végrehajtván, keresztbefonta karjait és tanácskozott önmagával.

A potrohot elszállásolta; ez megoldott probléma volt; de most jelentkezett a másik. Hová szállásolja el önmagát?

Két tanya kínálkozott: maga a bárka, az ő eléggé lakható fülkéjével és az Ember fönstikja, melyre elég könnyű volt fölkapaszzkodni.

Mindkét tanyáról apály idején csaknem száraz lábbal elérhető volt a Durande a Douvre nyilásában.

De az apály csak egy percig tart, az idő többi részében a tanyát és a roncsot kétszáz öl választaná el. Uszni a szirt árjában nehéz; a tengerben pedig lehetetlen.

Le kellett mondania a potrohról is, meg az Emberről is.

Semmiféle alkalmas hely nem volt a szomszéd sziklákon sem.

Az alacsonyabb tetők napjában kétszer viz alá kerültek.

A magasabb ormokat szüntelenül érte a felzőkő tajték. Barátságtalan mosdatás.

Hátra volt még maga a roncs.

Lehet-e tanyázni rajta?

Gilliatt remélte.

VII.

Fülke az utas számára.

Félórával később Gilliatt, visszatérvén a hajóroncsra, fölment és leszállt a födéltreől a fedélközbe, onnan a hajófenékre és kimélyítette első látogatásakor tett futó vizsgálódását.

Az emelőhenger segítségével a Durande födéletére huzta a csomagot, melyet a potroh rakományából csinált. Az emelő jó állapotban volt. A rudak sem hiányoztak a forgatásához. Gilliattnak csak válogatni kellett a törmelékben.

A romok közt talált egy vésőt, mely bizonyára az ács zsákjából hullott ki és eltette kis számládájába.

Azonkívül — mert a szükségben minden számot tesz — kése is a zsebében volt.

Gilliatt egész nap dolgozott a roncson, megszilárdította, egyszerűsítette és elhordta az omladékot.

Mire beesteledett, rájött ezekre:

Az egész roncs remegett a szélben. A csontváz megreszketett Gilliatt minden lépésére.

Nem volt rajta más mozdulatlan és szilárd, csak a hajóteknőnek az a része, mely a sziklák közé szorult. Azon állt a gép is. Ott hatalmasan a gránithoz feszültek a gerendák.

Oktalanság lett volna elhelyezkedni a Du rande-on. Tulterhelte volna; és a hajót ő megkönnyíteni akarta, nem megnehezíteni.

A roncsra támaszkodni épp ellenkezője lett volna annak, amit tenni akart.

A rom a legnagyobb gondozásra szorult. Haladkló beteg volt. Elég durván bánt vele a szél.

Már az is kellemetlen volt, hogy rajta kellett dolgozni. Az a nagy munka, amit a roncsnak szükségképen el kellett viselnie, bizonyára kifárasztotta, talán erején fölül.

Azután, ha valami baj történnék, mialatt Gilliatt a roncson alszik, ez annyi lenne, mint vele együtt elsülyedni. Segíteni lehetetlen, minden elvesznék. Hogy segíthessen a roncson, kívül kell lennie.

Kívül és mellette; ez volt a föladat.

A nehézség bonyolult volt.

Hol talál szállást ilyen föltételek mellett?

Gilliatt gondolkodott.

Nem maradt más hátra, mint a két Douvre. Nem látszottak valami kényelmesnek.

Alulról dudorodásfélét lehetett megkülönböztetni a nagy Douvre felső síkján.

A lapostetejü, álló sziklák, mint a nagy Douvre és az Ember, lefejezett ormok. Nagyon elterjedtek a hegységekben és az oceánon. Bizonyos sziklák, főleg azok közt, melyekkel a tengeren találkozunk, olyan sebhelyeket viselnek, mint a megsérült fák. Mintha fejszecsapás érte volna. Valóban alá vannak vetve az orkánnak, a tenger e favágójának.

Más, még mélyebb okai is vannak a földindulásnak. Azért van annyi seb ezeken az öreg gránittömbökön. Némelyik óriásnak hiányzik a feje.

Néha ez a fej, nem tudni, miért, nem esik le és bénán ott marad a csonka törzsön. Nem ritka ez a különös dolog. A Roque-au-Diable Guerneseyben, az Asztal az anweileri völgyben, a legmeglepőbb körülmények közt mutatják ezt a furcsa geológiai rejtélyt.

Valószínűen a nagy Douvre-rel is valami hasonló dolog történt.

Ha a magas tetőn látható dudorodás nem természetes pupja volt a kőnek, akkor szükségképpen valami ottmaradt töredéke a szétrombolt csucsnak.

Talán volt ebben a szikladarabban valami mélyedés.

Egy lyuk, melyben meghúzódhat; Gilliatt nem kívánt jobbat.

De hogyan éri el a tetőt? Hogyan menjen föl ezen a függőleges, tömör falon, mely olyan sima volt, mint a kavics, félig beburkolta a nyulós moszat takarója és olyan sikosnak látszott, mintha beszappanozták volna?

A Durande fedélzetétől legalább harminc lábnyira lehetett a tető.

Gilliatt kivette a szerszámosládából a csomós kötelet, a horognál fogva övébe akasztotta és mászni kezdett a kis Douvre csucsra felé. Minél följebb hágott, annál nehezebb lett az emelkedés. Elmulasztotta levetni a cipőjét és ez még bajosabbá tette a mászást. Nagy fáradsággal ért a csucsra. Mikor elérte, egyenesen megállt. Alig volt annyi hely, hogy a két lábát letehesse. Itt nehéz lett volna tanyát ütni. Egy stylita

megelégedett volna vele; a követelő Gilliatt azonban jobbat akart.

A kis Douvre a nagy felé hajolt, ami messziről úgy látszott, mintha köszöntené; a két Douvre között lévő hézag, mely husz láb lehetett alul, fölül nem volt több, mint nyolc-tíz láb.

Arról a helyről, ahová fölmászott, Gilliatt tisztábban látta a duzzadást, mely részben eltakarta a nagy Douvre felső síkját.

Ez a sík legalább három ölnyire emelkedett a feje fölé.

Mélység választotta el tőle.

Alatta a kis Douvre lejtője meredezett.

Gilliatt leoldotta övéről a csomós kötelet, gyors pillantással megbecsülte a távolságot és földobta a horgot a tetőre.

A horog megkapaszkodott a sziklába, aztán lesiklott róla. A csomós kötél, melynek végén volt a horog, visszahullott Gilliatt lábaihoz.

Gilliatt újra földobta a kötelet, még előbbre és célbavéve a gránitdaganatot, melyen repedéseket és sávokat vett észre.

A dobás olyan ügyes és pontos volt, hogy a horog megakadt.

Gilliatt megrántotta.

A szikla letört és a kötél újból lezuhant a meredekre Gilliatt alatt.

Gilliatt harmadszor is fölhajította a horgot.

A horog nem esett vissza.

Gilliatt megfeszítette a kötelet. Ellentállt. A horog megakadt.

Megkapaszkodott a tető valamelyik üregébe, melyet Gilliatt nem láthatott.

Most már arról volt szó, hogy rábizza-e az életét arra az ismeretlen támaszpontra.

Gilliatt nem habozott.

Minden sürgette. Menni kellett a legrövidebb úton.

Leszállni a Durande födélzetére, hogy más intézkedéseket tegyen, majdnem lehetetlen volt. A lecsuszás valószínű, a lezuhanás csaknem bizonyos volt. Aki fölemelkedett, nem szállhat le.

Gilliattnak, mint minden jó matrónak, határozott mozdulatai voltak. Sohasem vesztegette az erejét. Csak arányos erőfeszítéseket tett. Ebből következtek a bámulatos erőkifejtések, melyeket rendes izmokkal hajtott végre; épp olyan karizma volt, mint akárkinek, de más-milyen szíve. Hozzácsatolta az erőhöz, a fizikai jelenséghez, az energiát, az erkölcsi jelenséget.

A tennivaló félelmes volt.

Elbocsátkozni, függni ezen a fonálon a két Douvre között, ez volt a kérdés.

Az önfeláldozás és a kötelesség történetében gyakran találkozunk ilyen kérdőjelekkel, melyeket ugylátszik a halál tett oda.

Megteszed? kérdi az árnyék.

Gilliatt mégegyszer megpróbálta megrántani a kampót; a horog jól tartott.

Gilliatt balkezét beburkolta a zsebkendőjébe, rátette a jobbmarkára, amellyel megragadta a kötelet, aztán egyik lábát előrenyujtván, másikkal jól elrugván magát a sziklától, hogy a lökés ereje megakadályozza a kötelet a forgásban, levette magát a kis Douvre tetejéről a másik szikla oldalára.

A rázkódás nagy volt.

Gilliatt óvatossága ellenére a kötél megfordult és ő vállával ütközött a sziklához.

Onnan visszapattant.

Mikor rájuk került a sor, öklei verődtek a

sziklához. A zsebkendő leoldódott, öklei lehorzsolódtak; jó, hogy nem törtek el.

Gilliatt egy pillanatra elszédülve függött.

De eléggé ura volt kábultságának, hogy el ne ernessze a kötelet.

Kis idő telt el ingadozással és zökkenésekkel, míg meg tudta ragadni a kötelet lábaival is.

Magához térvén és megragadván a kötelet lábaival éppugy, mint kezeivel, lenézett.

Nem aggódott a kötél hossza miatt, melyet nem egvszer használt nagyobb magasságokhoz is. Valóban, leért a Durande fődélzetéhez.

Miután meggyőződött arról, hogy le tud ereszkedni, mászni kezdett.

Néhány pillanat alatt elérte a tetőt.

Soha más, mint szárnyas, oda még nem tette a lábát. A tetőt elborította a madártrágya. Szabálytalan trapézalakja volt a nagy Douvre-nak nevezett roppant gránithasáb metszetének. A négyszög közepe kivájt volt, mint a tál. Az esők műve.

Gilliatt különben jól sejtett. A trapéz déli sarkán kőhalom volt látható, valószínűen a leomlott csucs törmelékéből. Ezek a sziklák, óriási kockakövek, utat engedtek volna valami vadállatnak, ha odatévedt volna. Össze-vissza heverték és olyan hézagokat hagytak, mint rostált kavics. Nem volt ott sem barlang, se odu, hanem lyukak, mint a szivacsban. Egyi ilyen hézag befogadhatta Gilliattot.

Az odunak alja is volt, füből és mohából.

Gilliatt úgy fért bele, mint egy tokba.

A bejárat két láb magas volt. Befelé szűkült. Vannak kőkoporsók, melyeknek ilyen az alakjuk. A kőhalom délfelé dőlt, az odu tehát bizton-

ságban volt a hullámok elől, de nyitva volt az északi szélnek.

Gilliatt jónak találta.

Két föladat megoldódott; a potroh kikötőbe jutott és neki volt szállása.

A szállás kitünősége abban állt, hogy a roncs közelében lehetett.

A kötél horga két szikla közé esett és ott szilárdan megkapaszkodott. Gilliatt mozdulatlanra tette, föléje helyezvén egy nagy követ.

Aztán habozás nélkül összekötötésbe lépett a Durande-dal.

Ezentul otthon volt.

A nagy Douvre volt a lakása, a Durande a műhelye.

Jönni-menni, fölmászni, leereszkedni, semmi sem egyszerűbb ennél.

Hirtelen lepergett a csomós kötél a földélezetre.

Szép nap volt, a dolog jól kezdődött, elégedett volt, észrevette, hogy éhes.

Kicsomózta az élelmiszeres kosarat, kinyitotta a kését, leyágott egy szelet füstölt marhahúst, harapott egyet a fekete cipójából, ivott egy kortyot az edesvizes korsóból és egyszerűen megvacsorázott.

Derekasan dolgozni és derekasan ebédelni öröm. Ilyenkor a teli gyomor hasonlít az elégedett lelkiismerethez.

Vacsoráját elköltvén, még kissé világos volt. Fölhasználta arra, hogy sürgősen megkönnyítse a roncsot.

Azzal töltötte a nap egy részét, hogy kiválogassa a törmeléket. Félretett a gép szilárd tájékozásra mindent, ami még használható volt: fát,

vasat, kötelet, vásznat. Ami hasznavehetetlen volt, a tengerbe dobta.

A potroh terhe, melyet a hengerrel a födélzetre huzott, akármilyen szükös volt is, akadályozta. Gilliatt észrevett egy fészekszerű mélyedést a kis Douvre falában, olyan magasságban, hogy a kezével elérhette. Gyakran látni a sziklákban ilyen természetes szekrényeket, igaz, hogy nem zártak. Azt gondolta, hogy rábizhatja készletét erre a fülkére. Alulra tette a két ládát, a szerszámosat és a ruhásat, a két zsákot a zabliszttel és a kétszersülttel és előre, talán nagyon is közel a széléhez — más helye nem volt — az élelmiszeres kosarat.

Gondja volt arra, hogy kivegye a ládából a báránybőrt, kámzsás gallérját és kátrányos lábszárvédőit.

Hogy a szél el ne ragadhassa, mikor a kötélen mászik, alsó végét hozzákötötte a Durande egyik keresztgerendájához.

A Durande-on sok nyílás volt, ezen a gerendán nagy volt a görbület és épp oly jól tartotta a kötelet, mint egy erős kéz.

Hátra volt még a kötél felső vége. Helyes volt alul megerősíteni, de a meredek csucsán, ahol a kötél találkozott a felső sík szélével, félő volt, hogy az éles szikla elfürészeli.

Gilliatt kutatott a félretett törmelékhalomban és kivett belőle néhány vitorlavászon rongyot és egy öreg kötéldarabból néhány szál hosszú fonalat, melyeket a zsebébe dugott.

Tengerész kitalálta volna, hogy ezekkel a vászondarabokkal és fonállal be fogja bugyolálni a kötél hajlását a szikla szélén, hogy meg-

előzön minden sérülést; ezt a műveletet bélelésnek nevezik.

Ellátván magát fehérnemüvel, fölhozta a lábszárvédőket, zubbonya fölé a vállára vetette a gallért, a kámzsát sapkája fölé huzta, a birkabőr két lábát összekötötte a nyakán és eképen magára öltvén ezt az egész fegyvertárat, megmarkolta a kötelet, melyet most már erősen odarögzített a nagy Douvre oldalához és rohammal mászta meg a tenger e komor tornyát.

Gilliatt, feltört kezei miatt, fáradtan érkezett a tetőre.

Az alkony utolsó derengése kialudt. Éjszaka lett a tengeren. A Douvre tetején volt még egy kis világosság.

Gilliatt fölhasználta a maradék világosságot, hogy beburkolja a kötelet. Többsoros vászonkötéléket tett reá azon a helyen, ahol lehajlott a sziklán és erősen megkötözte minden rétegnél. Olyasféle készülék volt, mint amelyet a színesznők tesznek a térdükre az ötödik fölvonásbeli haldoklásokhoz és könyörgésekhez.

A bélest elkészítvén, a guggoló Gilliatt ki egyenesedett.

Néhány pillanat óta, mialatt a rongyokat a kötélre erősítette, különös zugást észlelt homályosan a levegőben.

Az esti csöndben roppant denevérszárnyak zajához hasonlított.

Gilliatt fölnézett.

Nagy, fekete kör keringett a feje fölött, a mély és fehér szürkületi égen.

Régi képeken látni gyűrüket a szentek feje fölött. Csakhogy azok aranyból valók sötét alapon; ez itt sötét volt világos alapon. Különös

volt. Az ember a nagy Douvre éjszakai aureolájának mondta volna.

A kör közeledett Gilliatthoz, aztán távolodott; megszűkült, aztán kitágult.

Sirályok, halászmadarak, tengeri sasok, vihardarak voltak, egész felhője a meglepett tengeri madaraknak.

Valószínű, hogy a nagy Douvre volt a tanyájuk és most hazatérni készültek. Gilliatt elvette egyik szobájukat. A váratlan lakótárs nyugtalanította őket.

Embert soha sem láttak még ott.

Ez a rémült röpködés eltartott egy darabig.

Láthatóan arra vártak, hogy Gilliatt elmenjen.

Gilliatt elgondolkodva követte őket a tekintetével.

A keringő szárnyasok végre elhatározták magukat, a kör hirtelen csigavonallá változott és a tengeri sasok felhője leszállt a szirt másik végén, az Emberre.

Ott, ugylátszott, tanácskoztak és tárgyaltak. Gilliatt, elnyulva gránittokjában és egy követ téve párnául a feje alá, soká hallgatta a madarak beszédét, amint egymásután károgott mind-egyik, mikor rákerült a sor.

Aztán elhallgattak és minden elaludt, a madarak az ő sziklájukon, Gilliatt is magáén.

VIII.

IMPORTUNAEQUE VOLUCRES.

Gilliatt jól aludt. De fázott és ez időnként fölébresztette. Természetesen a lábaival fordult

befelé és a feje volt a küszöbön. Nem volt arra gondja, hogy megszabadítsa ágyát a kavicsok sokaságától, melyek aztán nem aranyozták meg álmát.

Némelykor kinyitotta szemeit.

Bizonyos pillanatokban mély dörrenéseket hallott. A dagály volt, mely ágyulövéshez hasonló zajjal tört be a szirt üregeibe.

Egész környezete rendkívüli látományokra volt alkalmas; a rejtelem volt Gilliatt körül. Az éjszaka félrévületében úgy érezte, elmerült a lehetetlenségben. Azt mondta magában: álmodom.

Aztán újra elaludt és álmában az Útcasarkon, a Bravéesben, Saint-Sampsonban találta magát, hallotta Déruchette-et énekelni; a valóságban volt. Mig aludt, azt hitte, ébren van és él; mikor fölébredt, azt hitte, alszik.

Valóban ezentul álomban élt.

Az éjszaka közepén hatalmas zaj támadt az égen. Gilliatt homályosan, álmán keresztül vette tudomásul. Nyilván szél támadt.

Egyszer, mikor a hidegtől való borzongás fölébresztette, kissé jobban fölnyitotta a szempiláit. Nagy felhők voltak az égen; a hold lement és egy nagy csillag futott utána.

Gilliatt lelke tele volt eloszló álmokkal és az álom nagyítása összekeveredett a vad, éjszakai tájképpel.

Szürkületkor megdermedt és mélyen aludt.

A hajnal keltette föl hirtelen ebből a — talán veszélyes — álomból. Hálófülkéjébe besütött a fölkelő nap.

Gilliatt ásított, nyujtózott és kiugrott odujából.

Olyan mélyen aludt, hogy eleinte nem értett semmit.

Lassanként azonban annyira megértette a valóságot, hogy azt kiáltotta: Reggelizzünk!

Az idő nyugodt, az ég hideg és derült volt, nem voltak már felhők, az éjszaka seprője kitisztította a láthatárt, szépen kelt föl a nap. A második szép nap kezdődött. Gilliatt vidámnak érezte magát.

Levetette gallérját és lábszárvédőit, beletekerte a gyapjával befelé fordított báránybőrbe, összekötötte a tekercset egy darab kötéllel és belökte az odu mélyére, hogy megvédje, ha eső támadna.

Aztán megvetette az ágját, azaz kiszedte a kavicsokat.

Azután lecsuszott a kötél a Durande födélzetére és odafutott az üreghez, amelyben elhelyezte az élelmiszeres kosarat.

A kosár nem volt ott. Minthogy nagyon közel volt a széléhez, az éjszakai szél lelökte és a tengerbe dobta.

Ez mutatta a védekezés szándékát.

A szélnek bizonyos akarata, bizonyos gonoszsága kellett hozzá, hogy megkeresse ezt a kosarat.

Az ellenségeskedés kezdete volt. Gilliatt megértette.

Ha az ember a tenger mogorva meghittségében él, nehéz nem „valakinek“ tartani a szelet és személyeknek a sziklákat.

Gilliattnak a kétszersültön és a zabliszten kívül nem maradt más segélyforrása, mint a kagylók, amelyekből a hajótörött táplálkozott, aki éhenhalt az Ember-szikla tetején.

Halászásra nem is lehetett gondolni. A hal ellensége az ütődéseknek, elkerüli a szirteket; a halászok fáradozásai a sziklák között, csak arra valók, hogy összetépjék a hálókat.

Gilliatt néhány kagylót reggelizett, melyeket nagy veszéllyel választott el a sziklától. Csaknem eltörte a kését.

Miközben ezt a sovány reggelit fogyasztotta, furcsa zajt hallott a tenger felől. Odanézett.

A sirály- és jégmadárcsapat volt, mely szárnyát csattogtatva, bukfencezve, kiáltozva, vijjogva csapott le egyik alsó sziklára. Valamennyi ugyanazon pont körül hemzsegett. A esőrös, karmos csapat csipkedett valamit.

A valami Gilliatt kosara volt.

A kosár, melyet egyik csucsra vetett a szél, fölhasadt. A madarak rárohantak. Csőreikben mindenféle foszlányokat vittek. Gilliatt messziről fölismerte a füstölt marhahúst és a tökehalat.

A madarak is harcbaállottak. Nekik is volt módjuk a megtorlásra. Gilliatt elvette a szállásukat; ők elvették az ebédjét.

IX.

A szirt és fölhasználásának módja.

Egy hét mult el.

Noha az esőzések évszaka volt, nem esett, ami nagyon megörvendeztette Gilliattot.

Különben amire vállalkozott, legalább látszólag, fölülmulta az emberi erőt. A siker annyira valószínűtlen volt, hogy a kísérlet örültségnek látszott.

A megkezdett műveletek hamarosan megmutatják nehézségeiket és veszélyeiket. Senki sem azért kezd valamit, hogy lássa, milyen nehéz lenne bevégezni. Minden kezdet nehéz. Az első megtett lépés kérlelhetetlenül lerántja a leplet. A nehézség, amint megérintjük, szur, mint a tüske.

Gilliatt azonnal számolhatott volna az akadállyal.

A Durande gépének a hajótörésből való kimentéséhez — holott háromnegyedrészen már elsüllyedt —, hogy a siker némi reményével lehessen megkísérelni ilyen mentést, ilyen helyen, ilyen évszakban, egy csapat férfi kellett volna és Gilliatt egyedül volt; az ács és gép-építő mesterségek minden szerszáma kellett volna és Gilliattnak volt egy fűrészje, egy fejszéje, egy vésője és egy kalapácsa. Jó műhely és jó félszer kellett volna hozzá és Gilliattnak nem volt födele; készletek és élelem kellett volna, Gilliattnak pedig nem volt kenyere.

Aki látta volna Gilliattot ezen az első héten dolgozni a szirtek között, nem tudott volna magának számot adni, hogy mit akar Gilliatt csinálni. Ugy látszott, nem is gondol már a Durande-ra és a két Douvre-ra. Nem foglalkozott mással, csak ami a szirteken hevert; látszólag elmerült a kis töredékek kihalászásában. Fölhasználta az apályt, hogy megfossa a zátonyokat attól, ami a hajótörésből nekik jutott. Szikláról-sziklára ment, összegyűjtve, amit a tenger odavetett, a vitorlák foszlányait, kötél- és vasdarabokat, deszkaszilánkokat, beszakadt oldalakat, törött léceket, itt egy gerendát, ott egy láncot, amott egy csigát.

Ugyanakkor tanulmányozta a szirt kanyarulatait, de egyik sem volt lakható, Gilliatt nagy csalódására, aki fázott éjszaka a kötáblák hézagában, melyben a nagy Douvre tetején tanyázott és szeretett volna jobb padlásszobát találni.

Két ilyen mélyedés elég tágas volt; noha a természetes sziklapadló majdnem mindenütt ferde és egyenlőtlen volt, állni lehetett bennük és el is lehetett érni. Az eső és a szél szabadon érte őket, de a legmagasabb dagály sem jutott el odáig. A kis Douvre szomszédságában voltak és mindig elérhető távolságban. Gilliatt elhatározta, hogy az egyik raktár lesz, a másik kovácsműhely.

A kötédarabokat, amiket összegyűjthetett, kötegekbe, a vászondarabokat pedig csomagokba kötözte. Gondosan összefűzött mindent. Amint a dagály elérte ezeket a bálákat, a szirteken keresztül raktárába vonszolta. Egy mélyedésben emelősigát talált, melynek segítségével a legnehezebb gerendákat is fölemelhette. Ily módon sok láncdarabot húzott ki a tengerből, melyek szerteszét heverték a szirtek között.

Gilliatt szivós és meglepő volt ebben a munkában. Mindent véghezvitt, amit akart. Semmi sem állhat ellent a hangya makacosságának.

A hét végére Gilliatt rendbe rakta a vihar minden alaktalan törmelékét gránitraktárában. Külön sarokban voltak a vitorlakötelek és külön az árbockötelek; a vitorlatartó köteleket nem keverte össze a vitorlafordító kötelekkel; a fakapsokat a lyukak száma szerint rendezte; a vitorlaszegő zsinórokat gondosan elkülönítve a törött horgonyok köteleitől, motringokba csa-

varta; a kerekeiket vesztett emelőket különválasztotta a csigáktól; a cövekek, pofák, kötelek, csigakerekek, gyűrűs kötelek, árbocvédő karikák, akasztóhorgok, pót-vitorlarudak mind külön helvet kaptak, ha a sérülés nem tette egészen tönkre őket. Az egész hajóváz, bordák, oszlopok, keresztgerendák, kötések, szarufák, tőkék, külön halmozódott föl; valahányszor lehetett, egymásután vitte oda a behorpadt oldalak deszkáit és nem keverte össze egymással a Durande legkisebb darabjait sem. Minden töredéknek megvolt a maga helye. Az egész hajóroncs ott volt osztályozva és megjelölve. Olyan volt, mint az elraktározott kaosz.

Nagy kövekkel lerögzített vitorla takarta be — nagyon lyukas volt, igaz — mindazt, aminek az eső árthatott.

Bármennyire összezuzódott is a Durande eleje Gilliattnak sikerült megmenteni a két emelőt háromkerekű csigáikkal.

Megtalálta az orrárbocot és nagy fáradsággal oldotta le róla a köteleit; nagyon odatapadtak, mert az emelőhengerrel feszítették reá száraz időben. Gilliat mégis lefejtette, mert a vastag kötélnek nagy hasznát vehette.

Épp így fölszedte a kis horgonyt, mely fölakadt a fenék egy üregében és az apály szabadon hagyta.

Tangrouille fülkájében egy darab krétát talált és azt gondosan eltette. Lehet, hogy meg kell majd jelölnie valamit.

Egy bőr tüzoltóveder és néhány elég jó állapotban levő dézsa egészítették ki a szerszámokat.

Égész maradékát a Durande köszénkészletének, áthordta a raktárba.

Nyole nap alatt a törmelékek összegyűjtését befejezte, a szirtet megtisztította és a Durande-ot megkönnyítette. Nem maradt más a roncsoson, csak a gép.

Az előrés oldalának az a darabja, mely még összefüggött a hátsó résszel, nem terhelte a vázat. Rajta függött, anélkül, hogy lehuzta volna, mert egy kőszálra támaszkodott. Különbösen is széles volt és erős, nehéz lett volna fölhuzni és megtöltötte volna a raktárt. Ez az oldalrészlet olyan volt, mint egy tutaj. Gilliatt ott hagyta, ahol volt.

Gilliatt e munkában elmerülve, hiába kereste a Durande „bábját“. Ez is egyike volt azoknak a dolgoknak, melyeket a víz örökre elvitt. Gilliatt odaadta volna a két karját, ha megtalálhatja, — ha nem lett volna rájuk oly nagy szüksége.

A raktár bejáratánál két kiselejtezett halom látszott, egy vasrakás — jó lesz ujrakovácsolni — és egy rakás fa. Jó lesz tüzelőnek.

Gilliatt már hajnalban munkába állt. Az álmom óráin kívül egy pillanatig sem pihent.

Az arra röpködő sirályok nézték, amint dolgozik.

X.

A kovácműhely.

A raktár elkészülvén, Gilliatt berendezte a kovácműhelyt.

A második mélyedés, melyet Gilliatt kiválasztott, elég mély, tömlőszerű zug volt. Először az

jutott eszébe, hogy maga helyezkedik el benne, de a folytonos és szeszélyes északi szél szüntelenül megujult ebben a folyosóban, úgy hogy le kellett mondania arról, hogy ott lakják. Ez a szél adta a kovácsműhely eszméjét. Minthogy az üreg nem lehet a szobája, a műhelye lesz. Hasznát venni az akadálnak, nagy lépés a diadal felé. A szél ellensége volt Gilliattnak; Gilliatt arra vállalkozott, hogy szolgájává teszi.

Amit bizonyos emberekről mondanak: — mindenre alkalmas, semmire sem jó —, elmondható a sziklaüregekre is. Nem váltják be, amit ígérnek. Ez a sziklaüreg fürdőkád, de kiengedi a vizét egy hasadékban; ez a másik szoba, de nincs mennyezete; amaz karosszék, de kőből.

Azt a kovácsműhelyt, amit Gilliatt be akart rendezni, a természet már kinagyolta; de megfékezni ezt a vázlatot annyira, hogy megszelídüljön, dolgozószobává alakítani ezt az odut, semmi sem volt keservesebb és bajosabb.

Két vagy három széles, tölcészerűen elhelyezett és egy keskeny hasadékban végződő szikladarabbal a véletlen hatalmas, alaktalan fujtató-félét alkotott, sokkal hatalmasabbat, mint azok a régi, nagy, tizennégy láb hosszú kovácsfujtatók, melyek minden lélegzésükkel kilencvennyolcezer hüvelyk levegőt fujtak ki. Ez itt egészen más volt. Az orkán arányai kiszámíthatatlanok.

Ez a tulságos erő akadály volt; nehéz volt szabályozni ezt a fuvást.

Az odunak két alkalmatlansága volt; keresztül-kasul járt rajta a szél és a víz is.

Nem a tenger hullámai, hanem örökös cse-

pegés, mely inkább szivárgáshoz, mint záporhoz hasonlított.

A sziklától szüntelenül visszapattanó, néha száz lábnál magasabb hullám végül megtöltött tengervizzel egy természetes kádat, mely az üreg uralta szikla felső részében volt. E medence fölöslege kissé hátrább, a meredekebb oldalon, körülbelül hüvelyknyi, vékony vizesést alkotott, mely négy vágy öt öl magasról hullott le. Az eső egy része is hozzájárult. Időnkint egy felhő zuditott áradatot ebbe a kimeríthetetlen és mindig kiömlő medencébe. Vize tengervíz, nem iható, sós, de tiszta volt. A vizesés finom cseppjei végiggurultak a mohán, mint a hajszálakon.

Gilliatt arra gondolt, hogy fölhasználja a vizet a szél fegyelmezésére. Egy tölcsér, kéthárom, gyalult deszkából sebtében összetákoltt eső, ugyanolyan csap és egy alsó vizztartóul alkalmazott dézsa segítségével, légszák és ellen-súly nélkül, pusztán azzal, hogy szük volt elől és szelelőlyukak voltak hátul, sikerült Gilliatt-nak — aki, mint említettük, kissé értett a kovács- és a gépészmesterséghez — a hiányzó kovácsfujtatót pótolnia.

Zablisztból ragasztót és fehér kócból tömést csinált. Ezzel a kóccal és ezzel a kovással meg néhány forgáccsal betömte a szikla valamennyi hasadékát, kivéve egy légsapot, melyet a Durande jelzőmozsarának gyújtócsövéből készített. Ezt a csövet vízszintesen vezette egy nagy kőlaphoz, ahova Gilliatt a kovácstüzet szánta. Egy darab kötélből való dugóval jól-rosszul el is zárhatta.

Ezután szenet és fát rakott Gilliatt a tüz-
helyre, magához a sziklához ütve az acélt, szik-
rát csalt egy marék kócsra és az égő kóccal meg-
gyújtotta a fát és a szenet.

Kipróbálta a fujtatót. Nagyszerűen működött.

Gilliatt cyclopi büszkeséget érzett, mint a
levegő, a víz és a tűz ura.

A levegő ura; valami tüdőfélét adott a szél-
nek, lélegzőkészüléket teremtett a gránitban
és fujtatóvá változtatta a szelet. A víz ura;
légszivattyut csinált a kis vizesésből. A tűz ura;
a vízjárta sziklán lobogó lángot gyújtott.

Miután a mélyedés majdnem teljesen az ég
alatt volt, a füst szabadon járhatott, befeketitve
az előrehajló sziklát. E sziklák, melyek látszó-
lag örökre a hab számára teremtek, megismer-
ték a kormot.

Üllőnek nagy, sima kavicsot használt, mely-
nek körülbelül megvolt a szükséges alakja és
mérete. Nagyon veszélyes és törékeny alap volt
ütések számára. A kötőmb egyik kerek és he-
gyes vége szükségből helyettesíthette az üllő
kupalaku szarvát, de a másik, a gulaidomu
szarv hiányzott. A barlanglakók ősi kőüllője
volt. A víztől lesimitott fölülete csaknem olyan
kemény volt, mint az acél.

Gilliatt megbánta, hogy nem hozta magával
az üllőjét. Miután nem tudta, hogy a Du-
rande-ot kettészakította a vihar, azt remélte,
hogy megtalálja a hajóács szerszámaait, melyek-
et rendszeren a hajófenék elején helyeztek el.
De éppen az előrés hiányzott.

A két üreg, melyeket Gilliatt elhódított a
szirttől, szomszédos volt. A raktár és a kovács-
műhely összeköttetésben állott egymással.

Gilliatt minden este, munka után, egy darab vizbeáztatott kétszersültet, egy csigát vagy kagylót, vagy néhány tengeri gesztenyét vacsorázott, az egyetlent, amire a szirtek között vadászni lehetett, aztán dideregve fölmászott aludni odujába a nagy Douvre tetején.

Az az elvontság, melyben Gilliatt élt, még elfoglaltságának anyagiasságával is nőtt. A valóság nagy mértékben ijesztő. A testi munka, számtalan részletével együtt, nem szünteti meg a kábulatot, melyben benne találjuk magunkat és melyben azt tesszük, amit tétet velünk. A testi fáradtság rendszerint olyan szál, mely a földre huz; de a munka különössége, melyre Gilliatt vállalkozott, magában is bizonyos eszményi és félhomályos régiókban tartotta. Némely pillanatban úgy tűnt föl előtte, mintha a felhőkre ütne kalapácsával. Másik percben úgy látta, mintha a szerszámai fegyverek lennének. Az a különös érzése volt, hogy rejtett támadást előz meg, vagy utasít vissza. Kócot fonni, kihuzni egy vitorlából egy szálat, egymáshoz támasztani két deszkát, ez annyi volt, mint hadigépeket szerkeszteni. A mentés ezer apró gondja végül hasonló lett értelmes, alig titkolt és nagyon átlátszó támadások ellen való védekezéshez. Gilliattnak nem voltak szavai az eszmék kifejezéséhez, de az eszméket fölfogta. Mindig kevésbé, munkásnak és mindinkább harcosnak érezte magát.

Állatszelistítő volt. Ezt majdnem megértette. Különös kibővülése volt ez szellemének.

Azonkívül körülötte a végtelenségig a kárba-
veszett munka hatalmas álma terült el. Látni

a kifürkészhetetlenben és a határtalanban az erők eloszlását, ez megzavarja az embert. Keressük a célt. A mindig mozgó messzeség, a fáradhatatlan víz, a buzgó felhők, a roppant homályos erőfeszítés, mindez a vonaglás rejtély. Mi az, amit ez az örök rezgés teremt? Mit alkotnak a szelek? Mit építenek ezek a lökések? Mit teremtenek ezek az ütközések, zokogások, üvöltések? Hová törekszik ez a tolongás? E kérdések örökösen hullámzanak, mint az ár és az apály. Gilliatt tudta, hogy mit tesz, de a végtelen nyugtalanságának rejtelve ostromolta homályosan. Az álmodozó Gilliatt öntudatlanul, gépiesen, mintegy parancsra, kényszerítve és áthatva, közé vegyítette saját munkáját a tenger csodálatos és haszontalan munkájába, anélkül, hogy más eredménye lett volna, mint az öntudatlan, csaknem vad káprázat. Hogyan is lehetne megállni, hogy ne fürkésszük a munkás, rettentő hullám titkát, ha benne vagyunk? Hogyne elmélkednénk — amennyire a tünődés lehetséges — az ár ingadozásán, a tajték dühén, a szikla észrevehetetlen kopásán, a négy szél eszeveszett lihegésén? Mily rémitő gondolat az örök ujrakezdődés, a kimeríthetetlen oceán, a Danaidák felhői, mindez a fáradság semmiért!

Semmiért? Nem. De csak te tudod, óh Ismeretlen, hogy miért.

XI.

Fölfedezés.

A part szomszédságában levő szirtet néha fölkeresik az emberek; a szabad tenger szirtjét soha. Mit keresnének ott? Ez nem sziget. Élelemre nem számíthatnak, sem gyümölcsfákra, sem legelőre, sem állatokra, sem iható vizre. A kopárság ez a magányosságban. Szikla, vízből kiemelkedő, meredek falakkal és vizalatti csucokkal. Mást nem lehet ott találni, mint hajótörést.

Az ilyen szirtek, melyeket a régi tengerésznyelv *Isolé*-nek nevez, igen különös helyek. A tenger ott egyedül van. Azt tesz, amit akar. Semmi földi jelenség nem nyugtalanítja. Az ember megdöbben a tengert; a tenger dacol vele; eltitkolja előtte, ki ő és mit cselekszik. A szirt körül biztonságban van; ide nem jön az ember. Az ár monológját semmi sem zavarja. Dolgozik a szirten, kijavítja a sérüléseit, kihelyezi a csucsait, fölborzolja, helyükre illeszti, karban tartja őket. Átfurja a sziklát, lehántja a lágy követ, csupássá teszi a kemény sziklát, letépi a hust, ott hagyja a csontokat, turkál, boncol, fur, vájkál, csatornáz, összeköti a belső folyosókat, sejtekkel tölti meg a szirtet, nagy méreteken utánozza a szivacsot, kivájja belülről, vési kívülről. E hegységben, mely az övé, barlangokat, szentélyeket, palotákat készít magának; valami szörnyü és pompázó élet van benne uszó növényekből, melyek harapnak és szörnyetegekből, melyek gyökeret vernek; a víz homályába rejti ezt a hátborzongató nagyszé-

rüséget. A magányos szirten semmi sem figyel, semmi sem kémleli, semmi sem zavarja, ott kitarja rejtelmes, az ember számára fölfoghatatlan oldalát. Ott helyezi el élő és rémületes kiválasztottjait. Minden ott van, ami a tengerben ismeretlen.

A vizbenyuló nyelvek, fokok, hegyláncok, szirtek, zátonyok, ismételjük, valódi épületek. A geológiai alakulat csekélység, összehasonlítva az oceán alakulataival. A szirteket, a hullámok otthonát, a tajték e sirboltjait, guláit az a rejtelmes művészet teremtette, melyet e könyv szerzője valahol a Természet Művészetének nevezett és rendkívüli stílusuk van. A véletlen szándékosnak látszik bennük. Ezeknek az építményeknek igen változatosak a formáik. Megvan bennük a korallzátonyok szövevénye, a katedrálisok fönsége, a pagodák különössége, a hegyek terjedelme, az ékszerek finomsága, a sirboltok borzalma. Sejtjei vannak, mint a darázfészkeknek, odui, mint az állatseregletnek, alagutjai, mint a vakondturásnak, tömlőcei, mint a sáncoknak, leshelyei, mint a táboroknak. Vannak kapui, de eltorlaszoltak, oszlopai, de azok csonkák, tornyai, de azok ferdék, hidjai, de azok töröttek. Kérlelhetetlen részekre oszlik; emez itt csak a madarak számára való; amaz csak a halak számára való. Nem lehet keresztülhatolni rajtuk. Építészeti alakjuk változó, zavaros, megerősíti és tagadja a statikát, megtörik, hirtelen félbenmarad, boltívben kezdődik, gerendában végződik; Enkelados titán a kőmivese. Rendkívüli mozgató erő helyezi oda megoldott problémáit. Iszonyu függő sziklák

fenyegetnek, de nem zuhannak le. Nem tudni, mi tartja ezeket a széditő építményeket. Mindenütt előredőlés, vaknyilások, hézagok, értelmetlen függelékek; fölfoghatatlan e bábeli zürzavar törvénye; az Ismeretlen nem számít ki semmit és minden sikerül neki; az össze-vissza egymásra rakott sziklákból szörnyü emlékmű lesz; semmi logika, hatalmas egyensúly. Több mint szilárdság, ez az örökkévalóság. De ugyanakkor rendetlenség is. Mintha a hullámok tolongása átmenne a gránitba. A szirt a megkövesedett vihar. Semmi sem indítja meg jobban a lelket, mint ez a szilaj architektúra, mely mindig omlik és mindig áll. Itt minden segíti és minden gátolja egymást. A vonalak harca ez, melyből épület származik. Fölismerhető benne a két viszálykodó, az oceán és az orkán.

Ennek az építészetnek rettentő mesterművei vannak. A Douvre-szirt is ilyen volt.

Ezt a tenger tervezte és borzalmas szeretettel végrehajtotta. A harapós viz nyalta. Iszonyu, áruló, sötét és üregekkel teli volt.

Egész érrendszere volt tengeralatti, elágazó üregekből a kikutathatatlan mélységben. E kibogozhatatlan hasadékok több nyílása apály idején szárazon volt. Be lehetett menni. Mindenkinnek saját kárára és veszélyére.

Gilliattnak a mentés érdekében ki kellett kutatnia mindezeket a barlangokat. Egyet sem talált, mely ne lett volna félelmes. Mindenütt az üregekben — az oceán tulzó méreteivel — az a mészárszék- és vágóhidszerű látvány jelentkezett, mint a két Douvre között. Aki sohasem látta ilyesfajta üregekben, az örökös grá-

nitfalon, a természet e borzalmas freskóit, az nem alkothat fogalmat róla.

Ezek a kegyetlen barlangok alattomosak voltak, nem lehetett bennük késni. A dagály megtöltötte őket szinig.

Csigák és tengeri növények árasztották el őket.

Elborították a vizmosta kavicsok, melyek halmokba verődtek a boltozatok alatt. Sok ilyen kavics egy tonnánál nehezebb volt. Mindenféle méret és szín előfordult köztük; a legtöbb véresnek látszott; némelyiket belepte a szőrös és ragadós moszat, azok nagy, zöld vakondoknak látszottak, melyek a sziklát vájják.

Több odu hirtelen zsákutcában végződött. Mások, mint valami rejtelmes keringés ütőerei, kanyargó, sötét hasadékokon benyultak a sziklába. Az örvény utcái voltak. E hasadékok minduntalan összeszűkültek, ember nem tudott végigmenni. A meggyújtott szövétnek szivárgó homályba világított.

A fürkésző Gilliatt egyszer elkalandozott egy ilyen hasadékban. Az apály órája alkalmas volt. Szép, nyugodt, derült napon történt. Nem kellett félni a tenger semmi váratlan eseményétől, mely sulyosabbá tehetné volna a kockázatot.

Kétféle szükség vezette Gilliattot ezekben a kutatásokban: a mentéshez használható törmelékeket és saját táplálkozásához rákokat keresni. A kagylók kezdtek kifogyni a Douvre-ban.

A hasadék szűk volt, az átjutás majdnem lehetetlen. Gilliatt világosságot látott mögötte.

Erölködött, huzódott, csavarodott, amennyire birt és előrehatolt, amennyire lehetett.

Anélkül, hogy sejtette volna, éppen annak a sziklának a belsejében volt, melynek Clubin nekivezette a Durande-ot. Gilliatt éppen a csucs alatt állt. A kívül meredek és megközelíthetetlen szikla belül üres volt. Folyosói, aknai és szobái voltak, mint egy egyiptomi király sirjának. Ez a barlang a legszövevényesebb volt ez utvesztők között, melyeket a víz, a fáradhatatlan tenger vájt ki. E tengeralatti pince nyilván nem egy nyíláson közlekedett a mérhetetlen vízzel. E nyílások közül egyesek a víz színén tátongtak, mások mélyenfekvő tölcserék voltak. Egészen közel történt, hogy Clubin a tengerbe ugrott, de Gilliatt nem tudta.

Ebben a krokodil-hasadékban — ahol krokodiloktól, igaz, nem kellett félni — kigyózott, kuszott előre Gilliatt. Homlokát beverve hajlongott, kiegyenesedett, elvesztette lábai alól a talajt, újra talpra állt; keservesen haladt előre. Lassankint a tömlő kitágult, félhomály jelent meg és Gilliatt hirtelen rendkívüli üregbe jutott.

XII.

A tengeralatti építmény belseje.

A kevés világosság éppen jókor jött.

Ha még egy lépést tesz, Gilliatt feneketlen vízbe zuhan. Ezek a barlangi vizek olyan hidegek és olyan hirtelen megbénítanak, hogy gyakran a legjobb uszók is benne maradnak.

Különben nincs mód fölkapaszkodni a sziklafalakra, melyek közé mintha befalazták volna.

Gilliatt hirtelen megállt. A repedés, melyből kilépett, keskeny és nedves kiszögellésben végződött, mintha a meredek sziklafal párkánya lett volna. Gilliatt a sziklához támaszkodott és körülnézett.

Nagy barlangban volt. Olyasvalami volt a feje fölött, mint egy roppant koponya belseje. Ez a koponya látszólag nemrég száradt ki. A szikla repedéseinek idegzete a csontüregek rostjainak és varratainak csipkés elágazásait utánozta a boltozaton. Mennyezete kő, padlója víz; az apálynak a barlang négy fala közé szorított hullámai mozgó kőlapokhoz hasonlítottak. A barlang minden oldalán zárt volt. Hézag, szelelőlyuk nem volt rajta, sehol egy rés a falon, sehol egy repedés a boltozaton. A világosság alulról jött a vizen keresztül. Komor ragyogás volt.

Gilliatt, kinek pupillái kitágultak a sötét folyosón való keresztülnyomulás alatt, mindent látott ebben a félhomályban.

Ismerte, mert gyakran járt oda, a jersey-i Plémont barlangjait, a guernesey-i Creux-Maillé-t, a serk-i Boltot, melyet a csempészek ott elhelyezett portékáiról neveztek így; de e csodálatos üregek közül egyik sem volt hasonlítható ahhoz a fölalatti és vizalatti teremhez, melybe most lépett.

Gilliatt maga előtt a víz alatt valami boltív-félét látott. E hullámvájta, természetes csucsiv ragyogott mély, fekete talapzatán. Ezen a vizalatti tornácon át jutott a világosság a nyílt tengerről a barlangba. Különös fény, melyet az elsülyedés nyújt.

A világosság szétterült a hullámok alatt, mint egy széles legyező és visszaverődött a szikláról.

Ez a víz áthatlanságában hosszú, egyenes szalagokra oszló sugárzás, mely egyik vagy másik kiszögelléstől elhomályosult vagy megvilágosodott, olyan volt, mintha üveglemezek választották volna szét. Világosság volt e pincében, de ismeretlen világosság. Semmi sem volt ebben a derengésben a mi világosságunkból. Azt hitte az ember, hogy egy másik planétára jutott. A világosság rejtelmes volt, egy szfinxhezem zöld fényének lehetett volna mondani. Az űreg egy halálfej óriási és ragyogó belsejét mutatta; a boltozat a koponya, a boltív a száj; a szemgödrök hiányoztak. Ez a száj, melyen ki- és bejárt az ár és apály, a külső sikra látogva világosságot nyelt és keserűséget hányt. Bizonyos értelmes és gonosz lények hasonlítanak hozzá. A tengervíz üvegszerű, vastag rétegével elrekesztett tornácon áthatoló napsugár zöld lett, mint az Aldebaran sugara. A víz, megtelve ezzel a fénnel, olyan lett, mint a folyékony smaragd. A tengeri algák hallatlanul finom fajtája lepté be lágyan az egész űreget. A boltozat, csaknem koponyaszerű kanyaraival, az idegek elágazásához hasonló kanyarulataival a chrysopras halvány visszfényét viselte. A vitztükör cikkázása a mennyezetre verődve, szüntelenül kitáguló és összehúzódó aranyfoltokban rejtelmes táncot járt. Kísérteties benyomást keltett; a lélek megkérdezhetette magában, milyen zsákmány, vagy mi-féle várakozás tette ily vidámmá az élő tűz e magyszerű sugarát. A boltozat domborulatairól a szikla egyenetlenségeiről hosszú, finom növényzet függött, melynek gyökerei valami felsőbb vízmedencébe értek és minden szál vé-

géről egy-egy vízcsepp, egy gyöngyszem pergett le. A gyöngyök halk csobbanással hullottak az örvénybe. Kimondhatatlanul megragadó volt. Nem lehet elképzelni búbajosabbat és nem lehet találni gyászosabbat.

Az elégedett Halál valamelyik palotája volt.

XIII.

Ami ott látható és ami sejtethető.

Kápráztató homály; ilyen volt e meglepő hely.

A tenger lüktetése érezhető volt ebben az üregben. A külső ingadozás földuzzasztotta és leapasztotta a belső medence vizét a lélegzés szabályosságával. Ebben a nagy, zöld nyílásban egy rejtelmes lelket lehetett sejtteni, mely csöndesen emelkedett és süllyedt.

A víz büvösen átlátszó volt és Gilliatt elmerült párkányokat, kiugró sziklák lapjait pillantotta meg különböző mélységekben, mindig sötétebb és sötétebb zöld színben. Néhány sötét üreg nyilván kifürkészhetetlen volt.

A tengeralatti tornác két oldalán elmosódó, alacsony, sötétséggel teli boltozatok kis melléküregeket jeleztek, a központi barlang mellék-helyiségeit, melyek nagyon alacsony apály idején talán elérhetőek voltak.

A mélyedéseknek ferde mennyezetük volt. Apró, néhány láb széles partok rejtöztek e lejtők alá.

Itt-ott egy ölnél hosszabb növények hullámzottak a víz alatt, mint a haj a szélben. A hinár egész erdejét lehetett sejtteni.

A vízben és a víz fölött a barlang egész falát, tövétől-hegyéig, a boltozattól le, amig eltűnt a láthatatlanban, teljesen betakarták az oceán csodálatos virágai, melyeket oly ritkán látott emberi szem, hogy a régi, spanyol hajósok *pradeiras del mar*-nak (a tenger csodái) nevezték. Hatalmas moha takarta és tulozta az olajzöld minden árnyalatában a gránit dudorodásait. Minden párkányról a hinár vékony, tarka rojtjai függtek, melyekből a halászok időjósolt készítenek. Az üreg tompa lehellete rázta a sugárzó szijakat.

E növényzet alatt rejtőztek és mutatkoztak egyszerre az oceán kincsesládájának legritkább ékszerai, a legcsodálatosabb kagylók. A patellák héjai, mint parányi kunyhók tapadtak mindenütt a sziklához, apró falvakat alakítván, melyeknek utcáin oscabrionok, a tenger e skarabeusai mászkáltak. Minthogy kavics nehezen kerülhetett a barlangba, a kagylók menekültek oda. A kagylók nagy uraságok, akik csupa himzés, csupa sujtás ruháikban kerülnek a durva és műveletlen kavicsokkal való érintkezést. A kagylók csillogó tömegének leirhatatlan sugárzásán keresztül némely helyen, a víz alatt, az aranyak, az azurnak és a gyöngyházak keverékét lehet sejteni a víz minden árnyalatában.

A barlang falán, a dagály színvonalán kissé felül, nagyszerű és különös növény vonult végig, mint a hinárkárpit szegélye. Ez a rostos, dus, kibogozhatatlanul kanyargós, majdnem fekete növény széles, sötét és zürzavaros felületeket mutatott, teletüzdelve megszámlálhatat-

lan, apró, világoskék virágokkal. A vízben, mintha meggyulladnának ezek a virágok, az ember kék parazsat vél látni. A víz fölött virágok, a víz alatt szafirok; úgy hogy az emelkedő ár, mikor elárasztja az ilyen növényekkel ékesített barlang alját, karbunkulusokkal borítja be a sziklát.

A tüdő módjára földuzzadó víz minden pihegésére fölragyogtak a vízbeérő virágok és minden sülyedésére kialudtak. Mélabus hasonlóság a végzettel: a belélegzés az élet, a kilehelés a halál.

A barlang egyik csodája a szikla volt. A kő, mely egyszer falat, máskor boltozatot, majd gerendát vagy pillért alkotott, helyenkint durva és csupasz volt, helyenkint pedig, egészen közel, a legfinomabb vésésekkel munkálta meg a természet. Valami, amiben sok volt a szellem, belevegyült a gránit tömör ostobaságába. Micsoda művész az örvény! Egyik ilyen szögletesre hasított falrészlet, tele emberi testhez hasonló domborulatokkal, hatalmas domborművet ábrázolt; e felhőszerű szoborba beleálmodhatunk egy Prometheust Michel Angelo számára. Látszott, hogy a lángész néhány vésőtaszitással befejezhette volna, amit az óriás kezdett. Némely helyen damaszkszerű volt, mint egy szaracén pajzs, vagy vésett, mint egy florenci medence. Voltak mezők benne, mintha korinthusi bronzból lettek volna, arabeszek, mint egy moshé ajtaján, homályos és valószínűtlen karmolások, mint a runok. Csavarodó növénykacsok és indák kereszteződtek az arany zuzmó fölött és betakarták a filigránokat. E barlang alhambrával szövődött össze. A vadság és az

ötösség találkozott a véletlen felséges és alak-
talan épületében.

Nagyszerű tengeri moha borított bársonyt a gránit szögleteire. A lejtőket nagyvirágu folyondárok füzérei diszitették oly ügyesen, hogy nem estek le és oly szépen, hogy értelmesnek látszottak. Furcsa kuszónövények bokrai helyezkedtek el ötletesen és izléssel. Mindaz a kacérság, ami egy barlangban lehetséges, föl-található volt. A meglepő, édeni világítás, mely a víz alól jött, e tengeri félhomály és paradicsomi sugárzás, álomszerűen eloszlová tett minden vonalat. Minden hullám egy-egy prizma volt. A tárgyak körvonalai e szivárványszínű hullámzástól megszineződtek, mint a nagyon domboru optikai lencsék; a napfény szellemei lebegtek a víz alatt. E hajnali átlátszóságban elmerült szivárványok darabjainak sodródását vélte látni a szem. Más helyeken azonban bizonyos holdfény volt a vízben. Ugy látszott, mindez a ragyogás azért keveredett össze, hogy valamit vakká és éjszakává tegyen. Nincs zavaróbb és rejtelmesebb, mint ez a pompa ebben a barlangban. Varázslat uralkodott benne. A szeszélyes növényzet és az alaktalan rétegek összeillők voltak és harmóniát támasztottak. Szerencsés egyesülése a vad dolgoknak. Az ágak úgy kusztak föl, hogy alig érintették a falat. A nyers szikla és a vadvirág cirógták egymást. A tömör pilléreket törékeny, reszkető füzérek koronázták és azok kötötték össze egymással — az ember tündérujjakra gondolt, melyek behemótok talpát csiklandozzák —, a kő tartotta a növényt és a növény, szörnyű kecesen, átölelte a sziklát.

Ennek a rejtelmesen összeillesztett idomtalanságnak valami souverain szépség lett az eredménye. A természet művei, melyek nem-kevésbé magasrendűek, mint a lángész alkotásai, korlátlanok és tiszteletetkeltők. Váratlan-ságuk a lélek által föltétlen urrá lesz fölöttünk; megfontolást érzünk meg bennük, mely független az embertől és sohasem megragadóbbak, mint mikor nagyszerűt teremt a rettentőből.

Ez az ismeretlen barlang ugyszólván — ha szabad ilyen kifejezést használni — tulvilági volt. Az a bámulat lett urrá az emberen, ami a legváratlanabb előtt. Az apokalipszis fénye töltötte meg ezt a földalatti üreget. Nem lehetett egészen biztosan tudni, létezik-e valóban ez a dolog. A lehetetlenből kölcsönvett valóság volt a szemünk előtt. Az ember nézhette, megérintette, benne volt; csak éppen elhinni volt nehéz.

Világosság volt az, ami a tengeralatti ablakon jött be? Viz volt az, ami e sötét medencében ringott? E boltozatok és tornácok nem az ég barlangot utánzó felhői voltak-e? Miféle kő van a lábunk alatt? Nem fog-e szétoszolni és füstté válni ez a támasz? Miféle kagylóékszerek azok, amiket homályosan látunk? Milyen messze vagyunk az élettől, a földtől, az emberektől? Mi ez a sötétségbe keveredő varázslat? Hallatlan, csaknem szent megindultság, melyhez hozzájárult a vizalatti növények csöndes nyugtalansága.

A hosszukás barlang végén, egy különösen tökéletes metszésű ciklopi boltív alatt, majdnem homályos mélyedésben — barlang a barlangban, szentély a szentélyben —, zöld vilá-

gosságnak templomi függönyhöz hasonló rétege mögött kőkoeca állt ki a vizből oltárhoz hasonlóan. A követ minden oldalon viz vette körül. Ugy látszott, mintha egy istennő készülne leszállni reá. Az ember nem állhatta meg, hogy oda ne álmódjon a boltozat alá, az oltárra, valamely örökké merengő, égi meztelenséget, mely az ember beléptére eltűnik. Nehéz volt elgondolni ezt a fönséges fülkét beleillő látomány nélkül; a jelenség, melyet földidézett az álmodozás, magától jött létre; szüz világosság derengése az alig sejtett vállakon, a hajnalpirban fürdő homlok, olimpusi arc tojásdad körvonala, rejtelmes keblek kerekése, szemérmes karok, fölbomló haj a pirkadásban, leirhatatlanul formált csipők halvány-sága a szent ködben, sellőidomok, szüz tekintet, a tengerből kiszálló Vénus, a kaoszból kilépő Éva; ezt a képet lehetetlen volt oda nem álmódni. Szinte valószínűtlen, hogy nem látszott semmi kísértet. Nyilván épp az imént volt ezen az oltáron egy egészen meztelen nő, akiben egy csillag él. Egyenesen álló, eleven fehérséget képzelt az ember erre a talapzatra, melyről ki-mondhatatlan elragadtatás sugárzott. A lélek elképzelt e barlang néma imádatában egy Amphitritet, Thetist, Dianát, az eszmény sugárzásból alakított szobrát, amint szeliden nézi a homályt. Ő volt, aki eltávozván, a barlangban hagyta ezt a fényességet, csillagtestének illatos világosságát. A látomány káprázatossága nem volt már ott; alakja, mely arra termett, hogy csak a láthatatlan láthassa, nem mutatkozott, de érezni lehetett; érezhető volt a kép

remegése. Az istennő nem volt ott, de az istenség ott volt.

Pedig a barlang látszólag az ő számára teremődött. Az ő kedvéért, ennek az istenségnek, a gyöngyház e tündérének, a szelek királynőjének, e habokból született bájnak a kedvéért építették ájtatosan e földalatti csarrokot — legalább azt képzelhette az ember —, hogy ez isteni jelenség körül soha semmi meg ne zavarhassa a homályt, mely tisztelet és a csöndet, mely fenség volt.

Gilliatt, ki természetlátó volt, zavaros megindultsággal álmodozott.

Egyszerre, néhány lábnyira alatta, a folyékony drágakőhöz hasonló viz varázslatos átlátszóságában, valami kimondhatatlant látott. Hosszu rongy mozgott a ringó hullámokban. A rongy nem lebegett, hanem uszott; volt célja, valahova ment sebesen. A foszlány hasonlított a sokhegyü bohócsipkához; ezek a csucok petyhüdten hullámzottak; úgy látszott, le nem áztatható por lepi. Több mint szörnyü, förtelmes volt. Rejtélyes dolog volt; élő lény lehetett, ha nem volt látszat. A barlang homályos része felé törekedett és ott eltűnt. A víztömeg elsötétült fölötte. Az árnykép elsiklott és eltűnt, vészjóslóan.

MÁSODIK KÖNYV.
A MUNKA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Segélyforrásokat talál, akinek minden hiányzik.

A barlang nem egykönnyen eresztette ki az embert. A behatolás nem volt kényelmes, a távozás még bajosabb volt. Gilliatt mégis kijutott, de nem tért többé vissza. Semmit sem talált abból, amit keresett és nem jutott ideje arra, hogy kíváncsi legyen.

Habozás nélkül üzembe helyezte a kovácsműhelyt. A hiányzó szerszámokat megcsinálta maga.

Tüzelőt a roncs szolgáltatott, mozgatóerőt a víz, üllőül egy kő, mesterséget ösztöne nyújtott, hatalmat az akarata.

Gilliatt buzgón hozzálátott komor munkájához. Az idő kedvezett. Állandóan száraz volt és a napéjegylenlőség alig látszott rajta. Március hónap nyugodtan kezdődött. A napok hosszabbak lettek. Az ég kékje, a végtelen tenger mozgásának hatalmas szelidsége, a dél derüje, úgy látszott, minden rossz szándékot kizár. A tenger vidáman csillogott a napfényben. Előzetes hizelgés fűszerezi az árulásokat. Az ilyen hizelgésekben a tenger éppen nem fősvény. Ha ezzel az asszonnyal van dolgunk, óvakodnunk kell a mosolyától.

Kevés szél fujt; a hydraulikus fujtató annál jobban működött. Tulságos szél inkább akadályozta, mint segítette volna.

Gilliattnak volt fűrészze; reszelőt maga készített magának; a fűrészsel megtámadta a fát, a reszelővel a fémet; ezeket aztán megtoldotta a kovácsok két vaskezeivel, a harapófogóval és a csipővassal; a harapófogó szorit, a csipővas tapint; egyik ugy működik, mint a marok, a másik, mint az ujj. A szerszámok szervek. Gilliatt lassankint segítőket teremtett magának és megszerkesztette a fegyverzetét. Egy darab dongából szőlfogót csinált a tűzhelyére.

Egyik legfőbb gondja volt a csigák kiválogatása és kijavitása. Jókarba hozta a tokokat és az emelőcsigák kerekeit. Levágta a gerendák törött szilánkjait és egyenesre faragta a végeiket; szükségből rendelkezésére álltak a fölraktározott ács-anyagok, amelyeket alakjuk, méreteik és rendeltetésük szerint készített el, egyik oldalon a tölgy, másikon a fenyő, a görbe darabok, mint a bordák, elkülönítve az egyenes daraboktól, mint a gerendák. Ez volt az ő támasztó- és emelőtartalékja, amelyre adandó pillanatban nagy szüksége lehetett.

Aki emelőszerkezetet szándékozik készíteni, lássa el magát gerendákkal és csigákkal; de ez sem elég, kötél is kell hozzá. Gilliatt kijavitotta a nagy köteleket. Kiterítette az elszaggatott vitorlákat és sikerült róluk kitünő szegélyező zsinegeket lefejteni, amelyeket összesodorva, a kötelek végéhez kötözött. Csakhogy az ilyen toldalékok könnyen korhadtak, sietni kellett e kötelek fölhasználásával. Gilliatt csak fehér kócot használhatott, mert nem volt kátránya.

Helyreállítván a köteleket, kifoldozta a láncokat.

Hála az üllőt helyettesítő kő egyik végének, kovácsolhatott durva, de erős gyűrűket. E szemek segítségével egymás végéhez erősíthette és hosszúra nyújthatta a törött láncdarabokat.

Egyedül, segítség nélkül kovácsolni több, mint bajos. De mégis célhoz ért. Igaz, hogy csak kis darabokat formálhatott a műhelyében, mert egyik kezében a csipővassal tartani kellett, mialatt a másikkal kovácsolta.

Darabokra vágta a parancsnoki hid kerek vasból készült korlátját, minden darabot hegyesre kovácsolt az egyik végén, laposfejűre a másikon, így nagy, körülbelül egy láb hosszú szögekké váltak. Ezek a szögek hasznosak a sziklához való megrögzítésnél.

Miért fáradt Gilliatt mindezzel? Meglátjuk.

Többször kellett kijavítania fejszéje élet és fűrészé fogait. A fűrész számára ráspolyt készített.

Némely alkalommal fölhasználta a Durande emelőhengerét. A lánc horga letört. Gilliatt másikat kovácsolt.

A csipővas és a fogó segítségével, csavarhuzóul használva ollóját, hozzáfogott szétszedni a hajó két kerekét; be is fejezte. Nem felejtettük el, hogy ez a leszerelés keresztülvihető volt; a kerekek szerkezetének ez volt egyik különösége. A dobok deszkáiból, amelyek beburkolták őket, Gilliatt két ládat ácsolt össze, amelyekben elhelyezte a két kerék gondosan megszámozott darabjait. A kis darab kréta kiválóan alkalmas volt ehhez a számozáshoz.

A két ládát egymás mellé állította a Durande földézetének legszilárdabb részében.

Ezeket az előkészületeket befejezván, Gilliatt a legnagyobb nehézségekkel találta magát szemben. Fölmerült a gép kérdése.

A kerekeket leszerelni lehető volt; de a gépet leszerelni, nem.

Mindenekelőtt Gilliatt rosszul ismerte ezt a szerkezetet. Ha a véletlenben bizik, helyrehozhatatlan kárt okozhat benne. Azután, ha megkísérelné is, hogy darabról-darabra szétszedje, ha ily oktalán lenne is, ahhoz más szerszámok kellenének, mint azok, amelyeket egy barlangból átalakított kovácműhelyben készíteni lehet, amelyben léghuzat a fujtató és kavics az üllő. Ha megkísérli szétszedni a gépet, azt kockáztatja, hogy darabokra töri.

Az ember szemben érezhette magát a tökéletesen kivihetetlennel.

Ugy látszott, Gilliatt az aljához ért annak a falnak: a lehetetlennek.

Mit tegyen?

II.

Amiben Shakespeare találkozhatnék Aischylosszal.

Gilliattnak volt eszméje.

Mióta a salbris-i ács-kőműves a tizenhatodik században, a tudomány kiskorában, — jóval előbb, mint Amontons megtalálta a surlódás első törvényét, Lahire a másodikat és Coulomb a harmadikat —, tanács nélkül, vezetés nélkül, csupán fia, egy gyermek segítségével, alaktalan szerszámmal, a charité-sur-loire-i székesegyház

„nagy órájának“ leeresztésénél egyszerre öt vagy hat statikai és dinamikai problémát oldott meg; e különös és büszke művelet óta, amely egy rézsodrony elszakítása és egy fogaskerék kicsorbulása nélkül módot talált arra, hogy csodás egyszerűséggel lecsusztassa a torony második emeletéről az első emeletre ezt a nehéz, csupa vas és réz óratokot, amely „akkora, mint az éjjeli őr szobája“, szerkezetével, hengereivel, rugóival, dobjaival, horgaival és nehezékeivel, vízszintes ingájával, horgonyaival, a láncok és láncocskák kötegeivel, ötszázfontos kősulyaival, ütőszerkezetével, harangjátékával és páncélos bábjaival együtt; mióta ez az ember, akinek már a nevét sem tudjuk, végrehajtotta ezt a csodát, azóta soha semmi ahhoz hasonlóra nem vállalkoztak, amire Gilliatt gondolt.

Az ε művelet, amelyre Gilliatt gondolt, még rosszabb, tehát még szebb volt.

A súly, az érzékenység, a nehézségek bonyolódottsága a Durande esetében sem volt csekélyebb, mint a Charité-sur-Loire toronyórájánál.

A gót ácsnak segített a fia; Gilliatt egyedül volt.

Ott volt a Meung-sur-Loire-ból, Neversből, sőt Orlansból összecsendült népség, amely szükségből segíthetett a salbris-i kőművesnek és jóakaratu lármájával bátorította; Gilliatt körül nem volt más zugás, csak a szél és más tömeg, csak a hullámoké.

A tudatlanság félénkségéhez semmi sem hasonló, csak a vakmerősége. Ha a tudatlanság mer, az azt mutatja, hogy iránytüje van. Ez az

iránytű az igazság megismerése, amely néha tisztább egy együgyű lélekben, mint valami bonyolult szellemben.

A tudatlanság kísérletre csábit. A tudatlanság ábrándozás és a kíváncsi ábrándozás erő. A tudás néha megzavar és gyakran tanácstalanná tesz. Gama, ha tudós lett volna, meghátrált volna a Viharok foka előtt. Ha Columbus Kristóf jó kozmografus lett volna, nem fedezte volna föl Amerikát.

Ha Galvani igazán tudós lett volna és tudta volna, mi az a villamos kisülés, a döglött béka rángatózása nem keltette volna föl a kíváncsiságát, nem fedezte volna föl a csodálatos törvények összességét, amelyeknek a *galvanizmus* nevet adták.

A második, aki megmászta a Montblancot, egy tudós volt, Saussure; elsőnek egy pásztor, Balma, jutott föl.

Megjegyezhetjük, hogy ezek az esetek kivételek voltak és mindez semmit sem von le a tudományból, amely megmarad törvénynek. A tudós föltalál, a tudatlan csak rátalál valamire.

A potroh még mindig az Ember kis öblében horgonyzott. Gilliatt, mint emlékszünk, mindent úgy rendezett el, hogy állandó összeköttetése legyen a bárkájával. Odament, több helyen gondosan megmérte a potroh gerendáit, különösen a mestergerendát. Aztán visszatért a Durande-hoz és megmérte a gép alapzatának nagyatmérőjét. Az átmérő — természetesen a kerekek nélkül — két lábbal rövidebb volt, mint a potroh főgerendája. Tehát a gép elérhetett a bárkában.

De hogyan kerül oda?

III.

Gilliatt mesterműve segítségére siet Lethierry remekének.

Kis idő múlva annak a halásznak vakmerőségét, aki elég balga lett volna ebben az évszakban a szirtek között kóborolni, a Douvresziklák között különös látvány jutalmazta volna.

Ime, mit láthatott volna: négy vastag, erős deszka nyult egyik Douvre-tól a másikig, egyenlő távolságban egymástól, mintegy beszorítva a sziklák közé, ami legjobb módja a megszilárdításnak. A kis Douvre oldalán végeikkel a szikla domborulatainak feszültek neki és azokon nyugodtak; a nagy Douvre felől erőszakosan, kalapácsütésekkel verhette be végeiket a szikla oldalába valami hatalmas munkás, aki magán a gerendán állt. A két vastag deszka kissé hosszabb volt, mint a nyilás, ez volt az oka, hogy kissé ferde síkban feküdtek. A nagy Douvre-t hegyes szögben, a kis Douvre-t tompa szögben érintették. Kissé meghajlottak, de nem egyformán, ami hiba volt. Ezt a hibát leszámítva, alkalmasnak látszottak arra is, hogy egy hid padlóját elbirják. A négy deszkára négy fölszerelt csigasort erősítettek, amiben az volt a vakmerő és különös, hogy a kétkerekű tokok a gerendák egyik végén voltak, az egyszerű csigák pedig a másikon. Ez a távolság tulságosan nagy volt, semhogy veszélyes ne lett volna, de nyilván a végrehajtandó művelet tette szükségessé. A csigák erősek és szilárdak voltak. A csigasorokhoz köte-

lek csatlakoztak, amelyek távolról olyanok voltak, mint a fonalak; e levegőbeli csiga és léckészülék alatt olyan volt a Durande tömör roncsa, mintha ezeken a fonalakon függene.

De még nem függött. Függőlegesen a négy gerenda alatt nyolc nyílás volt a fedélzeten, négy a gép baloldalán, négy a jobboldalán, nyolc másik pedig ezek alatt, a hajó fenekén. A kötelek merőlegesen nyultak le a csigákról, keresztülmentek a fedélzeten, kibujtak jobbról a fenéken, áthuzódtak a teknő és a gép alatt, visszatértek a hajóba a baloldali nyílásokon és ismét áthatolván a fedélzeten, fölemelkedtek és fölcsavarodtak a gerendák négy csigájára, ahol egy zsineg összefogta és kötegbe szoritotta őket, mintha egy kötél lett volna, amely egy kézzel is meghuzható. Egy horog és egy gyűrű, amelynek nyílásán haladt át az egyesített kötél, egészítette ki a készüléket és szükség esetén fékezőül szolgálhatott. Ez a berendezés arra kényszerítette a négy csigasort, hogy egyszerre működjenek és mint valóságos féke a nehézkedés erőinek, mint a mozgás kormányja a művelet vezetőjének kezében, egyensúlyban tartotta a mozdulatokat. Ennek a gyűrűnek nagyon leleményes alkalmazása valami egyszerűsítése volt a mai Weston-csigának és Vitruvius antik polypastonjának. Gilliatt rájött erre, noha nem ismerte sem Vitruviust, aki már nem létezett, sem Westont, aki még nem létezett. A kötelek hosszúsága a gerendák különböző hajlása szerint váltakozott és kissé kiegyenlítette ezt a különbözőséget. A kötél veszélyes volt, a kóc elszakadhatott, a lánc többet ért volna, de nehezen gördült volna a csigákon.

Mindez meglepő volt; bár tele volt hibával, de egyetlen ember készítette.

Különben rövidre fogtuk a magyarázatot. Érthető, hogy elhagytunk sok részletet, amelyek világossá tennék a dolgot szakemberek számára, de homályossá mások előtt.

A kémény vége a két középső gerenda közé jutott.

Gilliatt, anélkül, hogy sejtette volna, mint az ismeretlennek önkéntelen plagiátora, három század mulva utánozta a salbris-i ács durva és tökéletlen szerkezetét, mely félelmes arra, aki használni merészeli.

Mondjuk ki itt, hogy még a legdurvább hibák sem akadályoznak meg egy szerkezetet, hogy jól-rosszul működjék. Botlik, de jár. A római Szent Péter-tér obeliszkjét a statika valamennyi törvénye ellenére állították föl. Péter cár hintójának olyan volt a szerkezete, hogy minden percben úgy látszott, mintha fölborulna, de mégis gördült. Micsoda alaktalanságok a marly-i gépben! Csupa tévedés. De azért nem adott kevesebb innivalót XIV. Lajosnak.

Akárhogy volt is, Gilliatt bizott benne. Sőt a sikerben bizakodván, két pár vasgyűrűt erősített a potroh két oldalához, egymással szemközt, ugyanolyan távolságban, mint a Durande négy karikája, amelyekhez a kémény láncai csatlakoztak.

Gilliattnak nyilván igen részletes és határozott terve volt. Minden eshetőség kedvezőtlen lévén, a maga részéről minden elővigyázati intézkedést megtett.

Haszontalannak látszó dolgokat művelt; körültekintő előrelátás jelei voltak.

Eljárásának módszere megtévesztette volna a szemlélőt, sőt a szakértőt is.

Aki szemtanuja lett volna munkálkodásának, például annak a hallatlan erőfeszítésnek, amely azzal fenyegette, hogy a nyakát szegi, mikor nyolc, tíz magakovácsolta, nagy szöveget kalapáccsal bevért a két Douvre aljába a szirtsor bejáratánál, nehezen értette volna meg, mire szolgálnak ezek a szögek és valószínűen azt kérdezte volna magától, hogy mire való ez az egész fáradság.

Ha azután látta volna, hogy Gilliatt leméri azt a falrészletet, amely — emléksziünk — még mindig a roncsra függött, hogy egy erős kötet köt ennek a darabnak a felső széléhez, hogy fejszecsapásokkal elvágja az ingó léceket, amelyek tartották, hogy a növekvő dagály segítségével — amely alulról taszította, míg Gilliatt fölül húzta — kifelé vonszolja a szorosból, hogy nagy fáradsággal a kis Douvre-ba vert szögekhez kötözi a gerendákból és deszkákból való, nehéz, a szoros bejáratánál is szélesebb táblát, ha mindezt látta volna, a szemlélő talán még kevésbé érti és azt mondja magában, hogy ha Gilliatt ettől a törmeléktől meg akarta szabadítani a Douvre-sikátort, elég lett volna leejteni, a dagály ugyanis elvitte volna.

Gilliattnak bizonyára volt oka arra, hogy így tegyen.

A szögek beerősítéséhez Gilliatt előbb hasadékokat keresett, azokat kitágította, amennyire lehetett, fadarabokat vert beléjük és azokba aztán beillesztette a vasszögeket. Ugyanilyen előkészületeket kezdett azon a két sziklán is, amely a szoros másik végén, a keleti oldalon

állt; facövekkel látott el minden hasadékot, mintha készen akarta volna tartani, hogy horgokat erősítsen ezekre is; de ez már csak egyszerű óvatosság volt, mert szöget nem vert be oda. Megérthető okosság volt, hogy inségében csak a szükséghez képest fogyasztotta az anyagokat és csak akkor, amikor a szükség kívánta. Ez is hozzájárult a többi nehézséghez.

Mire egyik munkát bevégezte, jelentkezett a másik. Gilliatt habozás nélkül kezdett egyikből a másikba és elhatározottan megtette az óriásokhoz méltó lépést.

IV.

SUB RE.

Az ember, aki ezeket a dolgokat végrehajtotta, rettentő lett.

Gilliatt e megfeszített munkában minden erejét kimerítette és nehéz volt megújítani.

Nélkülözés az egyik oldalon, fáradtság a másikon, lesoványodott. Haja és szakálla megnőtt. Már csak egy inge volt, amely nem foszlott szét. Mezitláb volt, mert a szél elvitte az egyik cipőjét, a tenger a másikat. A kezdetleges kőüllő szilánkjai kis sebeket okoztak kezein és karjain; a munka foltjai. Ezek a sebek fölülte-
tesek, inkább horzsolások voltak, de izgatta őket az éles levegő és a sós víz.

Éhes volt, szomjas volt, fázott.

Édesvizes korsója üres volt. Zablisztjét fölhasználta vagy megette. Már csak egy kis kétszersültje volt.

A fogával tördelte szét, mert nem volt vize, amibe belemártsa.

Lassan, napról-napra fogyott az ereje.

Ez a félelmes szikla az életet szivta ki belőle.

Inni, ez kérdés volt; enni, kérdés volt; aludni, kérdés volt.

Akkor evett, ha sikerült valami tengeri rákot fognia; akkor ivott, ha tengeri madarat látott lecsapni a szikla valamelyik pontjára. Fölmászott oda és egy kis édesvizet talált a mélyedésben. Ivott a madár után, néha a madárral együtt; mert a sirályok és a halászmadarak hozzászoktak és nem repültek el, ha közeledett. Gilliatt még legnagyobb éhségében sem bántotta őket. A babonájához tartoztak a madarak. Minthogy a haja fölborzadt, a szakálla hosszú lett, a madarak nem félték tőle; ez a változás megnyugtatta őket; nem találták többé embernek, állatnak tartották.

Gilliatt és a madarak most jóbarátok voltak. Segítették egymást, szegények. Amíg Gilliattnak volt zablisztje, morzsákat szórt nekik a lepényekből, amelyeket készített; a madarak pedig most jelezték neki a helyet, ahol vizet talál.

Nyers csigákat evett; a csigák kissé oltják a szomjuságot. A rákokat azonban megsütötte; fazeka nem lévén, két megtüzesített kő közé tette, mint a Feroé-szigetek magányos népe.

Időközben mutatkozott a napéjegylenlőség; az esőzés megkezdődött; barátságtalan eső volt, csupa hosszú tü, finom, fagyos, átható, szuró, mely keresztülhatolt Gilliatt ruháján a bőréig és a bőrén a csontjáig. Az eső kevesett adott inni, de eláztatott mindent.

Támogatásban fősvény, nyomoruságban té-
kozló: ilyen volt ez az éghez méltatlan eső.
Több mint egy hétig verte Gilliattot éjjel-nap-
pal. Gonosz csinyje volt a magasságnak.

Éjszaka csak a munkában való kimerültsége
miatt aludt sziklaodujában. Csipték a nagy
tengeri szunyogok. Daganatok borították, ami-
kor fölébredt.

Lázas volt, ami föntartotta; a láz olyan segít-
ség, amely öl. Ösztönszerűen rága a folyondár
vagy a vad cochlearia leveleit, amely soványan
fakadt a szikla száraz repedéseiben. Különben
nem sokat törődött a szenvedésekkel. Nem volt
ideje arra, hogy az önmagáról való gondosko-
dással szórakozzék. A Durande gépe egészséges
volt. Ez elég volt neki.

Ahogy munkája kivánta, minden pillanatban
a vízbe vetette magát uszva, aztán kilábolt
belőle. Bement a vízbe és kijött belőle, ahogy
az ember a lakása egyik szobájából a másikba
megy.

Ruhái meg sem száradtak többé. Átáztatta az
esőviz, amely el nem apadt és a tengervíz,
amely ki nem szárad. Gilliatt szüntelenül ázott.

Átázva élni, ezt megszokja az ember. Szegény
irlandi emberek csoportjai, öregek, anyák, félig
meztelen fiatal leányok, gyermekek, akik sza-
badban töltik a telet záporban és hóviharban,
egymás mellé guggolva London utcáin, a házak
sarkánál, átázva élnek és halnak.

Átázni és szomjazni; Gilliatt elviselte ezt a
furesa kint. Némely pillanatban a zubbonya
ujját harapta.

A tűz alig melegítette föl; a szabad tűz csak

fél-segítség; az ember megsül az egyik oldalon és megfagy a másikon.

Gilliatt verejtékezve vacogott.

Minden ellentállt körülötte, bizonyos borzalmas csendben.

A dolgokban van valami komor *Non possumus*.

Tehetetlenségük gyászos figyelmeztetés.

Mérhetetlen rosszakarat környezte Gilliattot. Égési sebei voltak és borzongott. A tűz égette, a víz megfagyasztotta, a szomszág lázassá tette, a szél tépte a ruháit, az éhség marcangolta a gyomrát. Elnyomta a kimerítő környezetet. A végzetszerűen felelőtlen akadály hatalmasan, nyugodtan, minden oldalról Gilliatt felé futott össze, valami megmagyarázhatatlan, vad egyhangúsággal. Gilliatt érezte, hogy kérelhetetlenül ránehezedik. Nem volt mód arra, hogy kivonja magát alóla. Az akadály csaknem „valaki” volt. Gilliatt tudatában volt a komor eltaszításnak és a gyűlöletnek, amely erőszakkal el akarta emészteni. Menekülnie kellett volna, de ott maradt, tehát engesztelhetetlen ellenséggel volt dolga. Nem lehetett kiszorítani, tehát elnyomta. Elnyomta? az Ismeretlen. Az szorította, sajtolta, megfosztotta a helytől, a lélegzettől. A láthatatlan volt a gyilkosa. A rejtelmes csavar egy fokkal mindennap összébb szorult.

E nyugtalanító környezetben Gilliatt helyzete hasonlított egy gyanus párviadalhoz, melynél az egyik fél áruló.

Bizonytalan erők szövetsége környezte. Érezte az elhatározást, hogy megszabaduljanak tőle.

Mint ahogy a jéghegy üzi a belefagyott kőtömböt.

Látszólag meg sem érintve őt, ez a titkos szövetség rongyossá tette, megvérezte, összetörte, ugyszólván harc képtelenné tette a harc előtt. Ő azért nem kevesebbet és pihenés nélkül dolgozott; de amily mértékben a munka haladt, a munkás tönkrement. Azt lehetett volna mondani, hogy a vadállati természet a lélek megfélemlítésével kezdte elgyöngíteni az embert. Gilliatt szembeszállt vele és várt. Az örvény azzal kezdte, hogy gyöngítette. Mit fog azután tenni az örvény?

A kettős Douvre, ez a nyílt tengeren lesbenálló gránitsárkány, befogadta Gilliattot. Megengedte, hogy belépjen és hagyta cselekedni. Ez a befogadás hasonlított egy kitárt torok vendégszeretetéhez.

A pusztaság, a végtelen, a messzeség, amelyben annyi a visszautasítás az ember számára, a muló tünemények néma könyörtelensége, az engesztelhetetlen és közömbös, nagy őstörvény, az ár és apály, a szirt, a fekete fiastyuk, amelynek minden csucsa egy-egy víztölcsér csillaga, kisugárzó áramok középpontja, ki tudná, a dolgok közönyösségének mily összeesküvése egy lény vakmerősége ellen, a tél, a felhők, az ostromló tenger, mindezek elborították Gilliattot, lassan bekerítették és elválasztották az élőtől, mint a börtönfal, mely egy ember körül emelkedik. Minden ellene és semmi mellette; így állott elszigetelten, elhagyatva, legyöngülten, eltemetve, elfeledve. Üres volt az élelmiszeres tarsolya, szerszámai csorbák vagy rozogák, szomjazott és éhezett nappal, fázott

éjszaka, sebek és rongyok, foszlányok a geny-nyedő sebek fölött, lyukak a ruhájában és a husában, megtépett kezek, vérző lábak, sovány tagok, ólomszinü arc, láng a szemében.

Büszke láng: a látható akarat. Az emberi szem olyan, hogy meglátszanak benne az erények. A szemünk megmondja, mennyi van bennünk az emberből. Megnyilatkozunk a fényben, amely a szempilláink alatt van. A kis lelkek pislognak, a nagyok villámokat szórnak. Ha semmi sem ragyog a pupillában, nincs gondolat az agyvelőben és nincs szeretet a szivben. Aki szeret, akar és aki akar, villámlik és ragyog. Az elhatározás teszi a tüzet a tekintetbe; csodálatos tűz, amely a félnék gondolatok elhamvadásából származik.

A makacsok fölségesek. Aki derék, annak csak hangulatai vannak, aki vitéz, annak csak temperamentuma van, aki bátor, annak csak egy erénye van; aki igaz dologban elszánt, az nagy. Csaknem minden nagy lélek titka benne van ebben a szóban: *Allhatatosság*. A kitartás a bátorság számára az, ami a kerék az emelő számára; a támaszpont örökös megújítása. Akár a földön van a cél, akár az égen, végig kell menni a célig: az első esetben Columbus az ember, a másodikban Jézus. A szenvedésben van a dicsőség. Nem engedni vitát a lelkiismeretünkkel és lefegyverezni az akaratunkat, így nyerjük el a szenvedést és a diadalt. Az erkölcsi cselekedetek rendjében bukni, nem zárja ki az egyenlőséget. A bukásból emelkedés lesz. A középszerűeket visszariasztják a különleges akadályok, az erőseket nem. Elveszni, számukra a talán, győzni, ez a bizonyosság. Mond-

hattok István vértanunak akármilyen jó érveket, hogy ne hagyja magát megkövezni. Az okos érvek megvetése szüli fenséges győzelmét a legyőzötteknek, akinek vértanu a neve.

Mintha Gilliatt minden erőfeszítése a lehetetlenbe kapaszkodnék, az eredmény silány volt vagy lassu, sokat kellett költeni kevés nyereségért; ez tette nagylelkűvé, ez tette lendületessé.

Ahhoz, hogy négy gerendát fektessen egy megfeneklett hajó fölé, hogy elválassza és elszigetelje ennek a hajónak a megmenthető részét, hogy a roncs számára elhelyezhesse a roncson négy csigasor kötelét, ehhez annyi előkészület, annyi munka, annyi tapogatózás, annyi kemény éjszaka, annyi fáradságos nap kellett... ez a magányos munka nyomorusága volt. Végzetesség az ok, szükségesség az okozat. Gilliatt nem csak elfogadta ezt a nyomort; akarta. Versenytárstól rettegvén — mert a versenytárs vetélytárs lehetett volna — egyáltalán nem keresett segítőt. A lesujtóan nagy vállalkozást, a kockázatot, a veszedelmet, az önmagától megsokszorozódó szükségét, annak lehetőségét, hogy a mentés elnyeli a mentőt, az éhséget, a lázt, a nélkülözést, a gyötrelmeket, mindent magára vállalt egyedül. Annyira önző volt.

Valami rettentő buvárharang alatt volt. Lasanként elhagyta az életerő. Alig vette észre.

Az erők kimerülése nem meríti ki az akaratot. Hinni, nem egyéb, mint a második hatalom; akarni az első. A közmondásos hegyek, amelyeket a hit elmozdit helyükről, semmik ahhoz képest, amit az akarat tud végrehajtani. Azt a területet, amit Gilliatt erőben vesztett, meg-

nyerte szívósságban. A fizikai embernek e vad természet hatása alatt való satnyulása az erkölcsi ember növekedését idézte elő.

Gilliatt nem érezte a fáradságot, vagy jobban mondva, nem egyezett bele. A lélek tiltakozása a test hanyatlása ellen, óriási erő.

Gilliatt látta a lépést, amit munkája megtett, de egyebet nem látott. Nyomorult volt, anélkül, hogy tudta volna. Célja, amelyet majdnem elért már, elkápráztatta. Végigszenvedte e gyötrelmeket, anélkül, hogy más gondolata támadt volna, mint ez: Előre! Müve a fejébe szállt. Az akarat megrészesítette. A lelkünk mámorossá tehet bennünket.

Ezt a részegséget nevezik hősiességnek.

Gilliatt olyasféle volt, mint az oceán Jóbja.

De küzdő Jób, harcos és a csapásokkal szembenező Jób volt, győzelmes Jób — és ha nem nagy e szó egy szegény, rákothalászó matróz számára —, olyan Jób, aki Prometheus.

V.

SUB UMBRA.

Néha éjszaka Gilliatt fölnyitotta szemeit és nézte a homályt.

Különös megindultságot érzett.

Sötétségben nyitott szem; szomorú helyzet; nyugtalanság.

A sötétség nyomása létezik.

A sötétség kimondhatatlan mennyezete; nagy homály, amelynek buvárja nincs; e homályba vegyülő fénytől valami leigázott, komor deren-

gés; a porrátört világosságnak — vetőmag-e vagy hamu? — milliónyi mécse, mely nem világít; hatalmas égés, amely nem árulja el a titkát; porrá omló tűz, amely a röptükben megállított szikrákhoz hasonlít, a forgószél zürzavara és a sir mozdulatlansága, probléma, mely a mélység nyílását mutatja, a rejtély, mely megmutatja és elrejtje magát, a fekete-álruhás végtelen, ez az éjszaka. Ez a tulsuly nehezedik az emberre.

Mindenféle titoknak, a világegyetem rejtélyeinek épp úgy, mint a végzet titkainak e vegyüléke temeti maga alá az emberi agyat.

A sötétség nyomása fordított hatással van a lelkek különböző fajtáira. Az ember az éjszaka előtt fölismeri, hogy tökéletlen. Látja a sötétséget és érzi a határtalanságot. A fekete ég: a vak ember. Az ember az éjszakával szemben letérdel, leborul, hasrafekszik és egy odu felé kuszik, vagy szárnyakat keres. Majdnem mindig menekülni akar az Ismeretlen ily alakatlan jelenléte elől. Azt kérdezi magától, mi ez, reszket, meggörnyed, nem érti; néha vele akar menni.

Menni, hova?

Oda.

Oda? Hol van az? Mi az?

Ez a kíváncsiság nyilvánvalóan azonos a tiltott dolgokéval, mert ezen az oldalon minden hid leszakadt az ember körül. Hiányzik a végtelenbe nyuló iv. De ami tiltott, vonz, mert örvény. Ahova a láb nem jut, elérhet a tekintet, ahol a látás megakad, a szellem tovább mehet. Nincs ember, aki meg nem kísérli, akármilyen gyöngé és alkalmatlan is. Az embert, termé-

szete szerint, vonzza vagy taszítja az éjszaka. Egycsek előtt tömörülés az éj, mások számára ritkulás. A látvány komor. A bizonytalan vegyül bele.

Derült-e az éjszaka? Vagy viharos ez az árnyékból és füstből való alap? A határtalanság megtagadja és fölkinálja magát egyszerre, kizárja a kísérletezést, de megengedi a találgatóst. Megszámlálhatatlan tüzsurásnyi fény teszi még feketébbé a feneketlen sötétséget. Gyémántok, sziporkák, csillagok vannak megállapíthatóan az Ismeretlenben; szörnyü kihívás lenne megérinteni e világosságokat. A teremtés mér-földkövei ezek a határtalanságban; a távolságok jelzői ezek ott, ahol nincsenek távolságok; lehetetlen és mégis valóságos számozás, a mélységek magasságmérői. Egy parányi pont, amely ragyog, aztán egy másik, megint egy másik, újra másik, ez fölfoghatatlan, óriási. Ez a fény tüzhely, a tüzhely csillag, a csillag nap, a nap mindenség és ez a mindenség semmi. A végtelelre nézve minden szám zéró.

E mindenségek, amelyek semmik, valóban léteznek. Mikor ezt megállapítjuk, érezzük a különbséget a „semmi vagyok“ és a „nem vagyok“ között.

Az elérhetetlent csatoljuk a kifürkészhetetlenhez, a kifürkészhetetlenhez tegyük hozzá a megmagyarázhatatlant, a megmagyarázhatatlanhoz fűzzük hozzá a megmérhetetlent, ez az ég.

Ebből az elmélkedésből fönséges tünemény bontakozik ki: a bámulattól megnövekedő lélek.

A szent borzadály az ember sajátsága; az állat nem ismeri ezt a félelmet. E fenséges ré-

mületben az értelem fogyatkozása és bizony-
sága van.

A homály egységes; innen a borzalom. De egyben tömör is; innen a megdöbbenés. Egysége tömegként nehezedik a szellemünkre és megfosztja a vágytól, hogy ellenálljon. A tömörsége teszi, hogy körülnézzünk minden oldalra, mintha valami hirtelen eseménytől félnénk. Megadjuk magunkat és óvakodunk. Szemben-állunk Mindennel, innen a meghódolás és Töb-
bekkel, innen a gyanakvás. A homály egysége sokaságot rejt. Titokzatos sokaság, látható az anyagban, érezhető a gondolatban. Ez csendet teremt: hallgatózunk.

Az éjszaka — aki e sorokat írja, már mondta valahol — normális és sajátos állapota annak a külön teremtésnek, amelyhez tartozunk. A nappal, amely tartamban épp oly rövid, mint kiterjedésében, nem egyéb, mint egy csillag közelsége.

Az általános éjszaka csodája nem teljesül be surlódás nélkül és az ilyen gépezet surlódása zuzódás az életen. A gép surlódása az, amit Gonosznak nevezünk. Érezzük ebben a sötét-
ségben a Gonoszt, lappangó meghazudtolását az isteni rendnek. A gonosz ezerfejú szörnyekkel zavarja meg a nagy mindenséget. A gonosz mindenütt jelen van, hogy tiltakozzék. Ő az orkán és ő teszi gyötrelmessé a hajó utját; ő a kaosz, ő nyügöz le egy kifesző világot. A Jó az egység, a Gonosz a mindenütt jelenvalóság. A gonosz zavarja össze az életet, amely logikus. Ő teszi, hogy a madár fölfalja a legyet és az üstökös a bolygót. A gonosz törlés a terem-
tésen.

Az éjszakai homály tele van szédülettel. Aki a mélyére hatol, elmerül és vergődik. Nincs fáradság, amely a sötétség e vizsgálatához hasonló lenne. Ez az eltűnés tanulmányozása.

Sehol olyan állandó hely, ahol a szellem elhelyezkedhetnék. Csupa indulási pont, érkezési pontok nélkül. Egyszerre jelentkezik az ellentmondó megoldások minden keresztződése, a kétség minden ága, a tünetmények elágazásai hámlanak korlátlanul bizonyos határozatlan nyomás alatt, egymásba omlik minden törvény, kifürkészhetetlen zürzavar, amelyben az ásvány növekszik, a növényzet él, a gondolat sulyos, a szeretet sugárzik és a gravitáció vonz; minden kérdés roppant támadási arcvonala fejlődik föl a korlátlan homályban; a sejtelem kinagyolja, amit nem tudunk; a világegyetem egyidejűsége teljességében jelenik meg — nem a szemnek, hanem az értelemnek — az elmosódó, nagy messzeségben; a láthatatlan látománnyá lett. Az ott a Homály. Az ember alatta van.

A részleteit nem ismeri, de szellemének arányában magában hordja a mindenség szörnyű sulyát. Ez az ostrom vezette a kaldeai pásztorokat a csillagászatra. Önkénytelen kinyilatkozások szállnak a teremtés pórusaiból; tudományos izzadmány keletkezik valahogy magától és eljut a tudatlanhoz. Minden magányos ember a rejtelmes telítettség hatása alatt, gyakran anélkül, hogy tudna róla, természetes filozófussá lesz.

A sötétség oszthatatlan. És nem lakatlan. Mozognak benne; nyugtalanító dolog. Különböző fázisai szent alakulattá teljesednek. Meg-

gondolások, hatalmak, tudatos rendeltetések működnek együtt a mérhetetlen művön. Rettentő és borzalmas élet van benne. Benne van a csillagok hatalmas forgása, az állócsillagok családjai, a bolyócsaládok, az állatövi por, az áramok *quid divinum*-a, a párolgás, a delejes taszítás és vonzás; ölelkezés és ellenszenv, az általános ellentét nagyszerű apálya és dagálya, a mérlegelhetetlen szabadon függ a középpontok között; benne van az égitestek lendülete, az égitesteken kívüli fény, a bolygó atom, a szétszóródó csira, a termékenység görbéi, párzó és harci találkozások, hallatlan pazarlások, álomhoz hasonló távolságok, széditő keringések, a kiszámíthatatlanba hatoló világok, csodák kergetőznek a sötétségben, gépezet mindenki előtt, futó szférák lehellete, forgó kerek; a tudós találgatja, a tudatlan belenyugszik és remeg; mindez megvan és elrejtőzik; mindez bevehetetlen, fölfoghatatlan és megközelíthetetlen. Meggyőzetünk az elnyomatásig. Valami sötét bizonyosság nehezedik reánk. Semmit sem tudunk megragadni. Eltapos bennünket a tapinthatatlanság.

Megérinthetetlenség mindenütt, érthetetlenség sehol.

És mindezekhez tegyük hozzá a félelmes kérdést: Lény ez a Belterjesség?

Homályban vagyunk. Nézünk. Hallgatunk.

A sötét föld pedig halad és forog; a virágok tudnak erről a roppant mozgásról; az estike tizenegy órakor este nyílik, a hemerocallium pedig reggel ötkor. Megragadó szabályosság.

Más mélységekben a vízcsepp egész világgá lesz, véglények hemzsegek benne, óriási ter-

mékenység kel az állatkákából, az észrevehetetlenség a nagyságát fitogtatja, a mérhetetlen ellenkező értelemben jelentkezik; egy kétsejtű egyetlen óra alatt ezerháromszázmillió kétsejtűt hoz létre.

Micsoda tétele valamennyi rejtelemnek egyszerre!

Ott van, amit nem lehet levezetni.

Kénytelenek vagyunk hinni. Erőszakkal hinni, ez az eredmény. De a hit magában nem elegendő a nyugalomkhoz. A hitnek valami furcsa szüksége van a formára. Innen vannak a vallások. Semmi sem olyan nyomasztó, mint a körvonalak nélkül való hit.

Akármit gondolunk, akármit akarjuk is valamely bennünk lévő ellenállással nézni a homályt, nem nézzük, hanem elmélkedünk fölötte.

Mit kezdjünk e tüneményekkel? Hogyan mozduljunk összefutópontjukból? Lehetetlen ezt a nyomást elemezni. Milyen álmokat füzünk e titokzatos szomszédsághoz? A zavaros, sokoldalú, dadogó kinyilatkozások éppen sokaságuk miatt válnak homályossá, mint a hebegve kiejtett igék! A homály csönd; de ez a csönd megmond mindent. Fenségesen bontakozik ki belőle az eredő: Isten. Isten, az el nem nyomható fogalom. Benne van az emberben. A következtetések, viták, tagadások, rendszerek, vallások elvonulnak fölötte anélkül, hogy csökkentenék. Az egész homály ezt a fogalmat erősíti. De a többi fölött megmarad a zavar. Borzasztó belterjesség. Az erők kimondhatatlan egyetértése meglátszik az egész sötétség egyensúlyán. A mindenség függ; semmi sem esik le.

A szüntelen és óriási helyváltoztatás minden összeütközés és törés nélkül folyik. Az ember résztvesz ebben a mozgásban és azt az ingadozást, amit elszenved, végzetnek nevezi. Hol kezdődik a végzet? Hol végződik a természet? Mi különbség van egy esemény és egy évszak között, a bánat és az eső között, az erény és egy csillag között? Nem hullám-e egy óra? A mozgó fogaskerekek folytatják egykedvű kerिंगésüket és nem felelnek az embernek. A csillagos ég a kerekek, ingák és ellensúlyok látománya. Ez a magasabb elmélkedésbe takart magasabb szemlélet. Ez a minden elvontsággal megtoldott minden valóság. Fölötte semmi. Érezzük, hogy elfogott valami. Ki vagyunk szolgáltatva ennek a homálynak. Menekülés lehetetlen. Látjuk magunkat a fogaskerekek között, alkotórészei vagyunk a Semmittudásnak, érezzük, hogy az ismeretlen, ami bennünk van, rejtelmesen barátkozik az ismeretlennel, aki rajtunk kívül van. Fenséges hirdetése ez a halálnak. Mily aggodalom és ugyanakkor mily elragadtatás! Hozzátapadni a végtelenhez, e hozzátartozással eljutni addig, hogy szükséges halhatatlanságot — ki tudja —, talán lehető örökkévalóságot tulajdoníthatunk magunknak, a nagy élet özönvizének e csodálatos árában érezni az én elmerülhetetlen makaességát! nézni a csillagokat és azt mondani: lélek vagyok, mint te! nézni a sötétséget és azt mondani: örvény vagyok, mint te!

Ezek a rendkívüliségek: az éjszaka.

Mindez, megnövekedve a magánnyal, reánehazedett Gilliattra.

Vajjon megértette-e? Nem.

Érezte? Igen.

Gilliattnak nagy, homályos lelke és nagy, müveletlen szive volt.

VI.

Gilliatt elhelyezi a bárkát.

A gépnek ez a megmentése, ahogy Gilliatt elgondolta, valóságos szöktetés volt és ismerjük a szökés türelmét. Az ügyességéről is van tudomásunk. Az ügyesség csodatevésig megy, a türelem a haldoklásig. Az ilyen fogoly, például Thomas Mont-Saint-Michelben, módot talál arra, hogy egy falnak a felét elrejtse a szalmazsákjába. A másik, Tulle-ben, 1820-ban ólmot vágott le a sétahelyül szolgáló, lapos tetőről, nem lehetett kitalálni, milyen késsel; megolvasztotta ezt az ólmot, nem tudni, milyen tűzön; formába öntötte, de azt már tudják, milyen mintába: kenyérbélből készült minta volt; ebből az ólomból ebben a formában készített egy kulcsot, ezzel a kulccsal pedig kinyitott egy zárat, melyből sohasem látott mást, mint a kulcslyukat. Ezek a hallatlan ügyességek Gilliattban is megvoltak. Ő is fölkapaszkodott és leszállt volna a boisrosé-i sziklaparton. Egy roncs Trenck-je és egy gép Latude-je volt.

A tenger, a porkoláb, őrizte.

Különben bármily kegyetlen és gonosz volt is az eső, ő hasznát vette. Megújította édesvízkészletét; de szomjusága olthatatlan volt és majdnem olyan gyorsan üritette ki korszóját, mint ahogy megtöltötte.

Egy napon, azt hiszem április utolsó vagy május első napján, minden készen állt.

A gép talapzatát mintegy bekeretezte a csigák nyolc kötele, négy az egyik oldalon, négy a másikon. A tizenhat nyilást a földélzeten és a fenéken befürészelt vágások kötötték össze. A deszkázatot fűrészsel vágta el, a léceket fejszé-
vel, a vasakat reszelővel, a bádogboritást az ollóval. Azt a részét a hajógerincnek, mely a gépet tartotta, négyszögletesen körülvágta úgy, hogy az készen volt a rajta nyugvó géppel együtt lecsuszni. Ezt az egész borzasztó, ingó tömeget nem tartotta más, csak egy lánc s azt magát is már csak egy reszelőtaszítás tartotta. A befejezésnek ezen a pontján, ily közel a véghez, okos dolog sietni.

Az apály beállt, itt volt a kellő pillanat.

Gilliattnak sikerült leszerelni a kerekek tengelyét, melynek végei megnehezithették és megakadályozhatták volna a kiemelést. Az is sikerült, hogy függőlegesen megkötözhesse ezt a nehéz rudat magában a gép fülkéjében.

Ideje volt, hogy végezzen. Mint mondtuk, Gilliatt nem volt fáradt, mert nem akart az lenni, de a szerszámai fáradtak voltak. A tüzhely lassanként használhatatlanná vált. A kő-
üllő meghasadt. A fujtató kezdett rosszul működni. Miután a kis vizesés tengervíz volt, sólerakodások képződtek a csuklókban és zavarták a készülék mozgását.

Gilliatt elment az Ember-szirthez, szemügyre vette a potrohot, meggyőződött, hogy minden rendben van-e, különösen a jobbról-balról elhelyezett négy gyűrű, aztán fölhozta a horgonyt és evezve tért vissza a két Douvre-hoz.

A potroh belefért a két Douvre hézagába. Elég mély és elég tágas volt. Gilliatt az első napon észrevette, hogy a potrohot be lehet vinni egészen a Durande alá.

A földadat mégis tulságosan szabatos volt, ötvösmunkát követelt és a bárkának a szirtek közé való illesztése annál kényesebb volt, mert ahhoz, amit Gilliatt tenni akart, a hajó tatjával, a kormányval előre kellett bejutnia. Fontos volt, hogy a potroh árboca és minden kiemelkedő része innen maradjon a roneson, a bejárat felé.

Ez a sulyosbító körülmény, egyedül Gilliatt számára, bajossá tette a műveletet. Ez már nem egyszerűen a kormányrud fordításából állott, mint az Ember kis öblében, itt egyszerre kellett lökni, huzni, evezni és csáklyázni. Gilliattnak nem kevesebb, mint egy negyedóráig tartott. De mégis sikerült.

Tizenöt-husz perc alatt a potroh beilleszkedett a Durande alá. Gilliatt a két horgony segítségével megnyergelte a potrohot. A nagyobbikat abba az irányba tette, ahonnan a legerősebb szélről kellett tartania, tehát nyugatra. Azután az emelő és a hengerkerék segítségével a potrohba szállította a két ládát a leszerelt kerekek darabjaival, melyeknek kötelei készen voltak. A két láda sulyos volt.

Megszabadulván a ládaktól, Gilliatt a hengerkerék lánchorgára erősítette az egyesített kötelet, azzal szándékozván megfékezni a csigasorokat.

Ahhoz, amire Gilliatt gondolt, a potroh hibái előnyök voltak; nem volt földélete, a teher mélyebbre jutott és a fenéken lehetett elhelyezni;

az árboca elől, talán nagyon is elől lévén, kényelmesebb volt a rakodás és, minthogy az árbóc túl volt a roneson, semmi sem akadályozta a távozást; csak „facipő“ volt, de semmi sem biztosab és szilárdabb a tengeren, mint a facipő.

Egyszerre Gilliatt azt vette észre, hogy a tenger nő. Nézte, honnan jön a szél.

VII.

Váratlan veszély.

Kevés szél volt, de az a kevés nyugatról jött. Ezt a rossz szokását szívesen gyakorolja a szél a napéjegylenlőség idején.

A dagály úgy viselkedett a Douvre-szirteken, ahogy éppen a szél fujt. A szélirány szerint vagy keletről vagy nyugatról hatolt az ár a folyosóba. Ha keletről jött, jó volt és szelid; ha nyugatról jött, őrzöngött. Ez attól van, hogy a keleti szél a szárazföldről érkezvén, nem olyan erős, míg a nyugati, mely az Atlanti Oceánon jött keresztül, a végtelenség egész lélegzését magával hozza. Még a legkisebb szellő is nyugtalanító, ha nyugatról jön. Hosszu habokat görget határtalan messzeségből és sok hullámot taszit egyszerre a szorosba.

Az örvénylő viz mindig borzalmas. Olyan akkor a viz, mint a néptömeg; a sokaság folyadék; ha az a mennyiség, mely befér valahová, kisebb, mint amennyi be akar férni, akkor egymást tapossa a tömeg és vonaglik a viz. Amíg a nyugati szél uralkodott, ha csak gyöngeszellő alakjában is, a Douvre-t naponta két támadás érte. A dagály emelkedik, az ár tódul, a szikla

ellenáll, a bejárat csak fősvényen nyilik meg, az erőszakkal beszorított ár tombol és üvölt és hatalmas hullám veri a sikátor két belső falát. Ily módon a Douvre a legcsekélyebb nyugati szélben azt a különös látványt nyújtja, hogy kívül csöndes a tenger, belül pedig vihar van. E kis helyre korlátozott háborgásban semmi sincs a viharból; nem más ez, mint zendülés, de borzasztó. Az északi és déli szelek keresztbefogják a szirtet és a sikátorban nem nagy a hullámok visszaözönlése. A keleti bejáró — erre a részletre emlékeztetnünk kell — az Ember-sziklánál volt, a félelmes nyugati bejáró az ellenkező végén, pontosan a két Douvre között volt.

Ebben a nyugati bejáróban volt Gilliatt a megfeneklett Durande-dal és a beszorított potrokkal.

A szerencsétlenség kikerülhetetlennek látszott. A fenyegető katasztrófához megvolt a szükséges csekély, de elegendő szél.

A földuzzadó dagály nemsokára megrohanta a Douvre-szorost. Már zúgtak az első hullámok. A tenger teljessége volt az Atlanti Óceán e torlódása mögött. Semmi szélvész, semmi harag, hanem egyszerű, souverain özönlés, melyet a lökőerő kétezer mérföldnyire, Amerikától Európáig vetett. Ez az özön, az óceán e gigászi viztorlasza ütközik a szirtok részébe, összegyűrődik a két Douvre-on a bejárati tornyokon, a szoros pillérein, földuzzasztja az ár, földuzzasztja az akadály, visszaveri a szikla, fölesigázza a szél, erőszakot tesz a szirten és az elszenvedett ellenállás vonaglásával a lenyüggött hullám őrzöngésével behatol a két fal közé,

ott találja a bárkát és a Durande-ot és összehozza.

Pajzs kellett volna e lehetőség ellen. Gilliatt-nak volt.

Meg kell akadályozni a dagályt, hogy első rohamra behatolhasson, meg kell tiltani a döntést, de engedni nőni, elrekeszteni előtte a szorost, de a bemenetelt meg nem akadályozni, ellenállni és engedni neki s megelőzni azt, amiben az egész veszély rejlett, az ár öszesajtolódását a torkolatban, bebocsátással pótolni a betörést, leszűrni a hullámról az ingerültséget és a durvaságot, szelidségre kényszeríteni a dühöt. Az akadályt, mely ingerel, pótolni kellett olyan akadállyal, mely csillapít.

Gilliatt, az ő ügyességével, mely erősebb az erőnél, olyan mozdulatokkal, mint a zerge a hegyeken vagy a majom az erdőben, bizonytalan és szédítő ösvényül használva a legkisebb követ is, beleugorva és kilépve a vízből, uszva a víz sodrában, fölkapaszkodva a sziklán, kötéllel a fogai között, kalapáccsal a kezében, eloldotta a hurkot, mely a kis Douvre aljához erősítette a Durande előrészének falrészletét, kötélből sarkakat formált, melyek a gránitba vert nagy szögekhez erősítették a táblát, elfordította e csapokon ezt a zsilipszerű deszkapáncélt; mint a kormánylapátot, oldalt fordította az ár felé, mely megtaszította és egyik végét a nagy Douvre-hoz illesztette, mialatt a másik végét a guzsok a kis Douvre-nál tartották. Gilliatt akkor a nagy Douvre oldalában előre elkészített szögek segítségével a torkolat két pilléréhez erősítette szilárdan a hatalmas falemezt, keresztbe fektetett e torlaszon egy láncot, mint

a puskaszíjat a vértén és nem telt bele egy óra, gát emelkedett az ár előtt és a sziklasikátort kapu zárta el.

Ezt a hatalmas, nehéz gerenda- és deszkatömeget, mely lefektetve tutaj lett volna, egyenesen állva pedig fal, Gilliatt egy szemfényvesztő ügyességével kezelte. Majdnem azt lehetne mondani, a fogás megtörtént, mielőtt a növekvő tengernek ideje lett volna észrevenni.

Egyike volt azoknak az eseteknek, mikor Jean Bart elmondhatta volna híres mondását, melyet a tengerhez intézett, valahányszor megmenekült a hajótöréstől: *rászedtelek, angol!* Tudjuk, hogy ha Jean Bart meg akarta sérteni az oceánt, *angol*-nak nevezte.

A szorost elzárván, Gilliatt a bárkára gondolt. Elég hosszú kötelet hagyott a horgonyokon, hogy együtt emelkedhessék a dagállal. Hasonló művelet volt ahhoz, amit a régi tengerészek úgy neveztek „keresztben horgonyozni“. Mindez nem érte Gilliattot készületlenül; előre látta a dolgot; szakember észrevett volna két, lapjával leszegezett emelőcsigát a potroh alján, melyeken a horgonyokhoz csatlakozó két kötél huzódott keresztül.

Ezalatt a dagály nőtt; félmagasságát már elérte; ez volt az a pillanat, mikor még a legcsöndesebb dagály hullámai is kegyetlenek lehetnek. Amire Gilliatt számított, megvalósult. Az ár erőszakosan zudult a zsilip felé, összeütkezött vele, földuzzadt és átment alatta. Kivül hullámozott, belül szivárgott. Gilliatt olyasfélért talált ki, mint a tenger caudiumi igája. Legyőzte a dagályt.

VIII.

Inkább sorsfordulat, mint megoldás.

A félelmes pillanat megérkezett.

Most már a bárkába kellett juttatni a gépet.

Gilliatt néhány pillanatra elgondolkozott, bal könyökét a jobbkezébe, homlokát pedig a balkezére támasztva.

Azután fölment a roncra, melynek egyik részének, a gépnek, el kellett válni, a másiknak, a váznak pedig ott kellett maradni.

Elvágta a négy gúzt, melyek jobbról-balról a Durande falához erősítették a kémény négy láncát. A gúzsok kötélből voltak, késével is elvágta.

A négy szabad, meg nem akasztott lánc lefüggött a kémény hosszában.

A roncra fölmászott a maga szerkesztette készülékhez, megdobogtatta a gerendákat, megvizsgálta a csigatokokat, szemügyre vette a csigákat, megtapogatta a köteleket, megszemlélte a toldásokat, meggyőződött arról, hogy a kóc nem ázott-e át, megállapította, hogy semmi sem engedett és semmi sem hiányzik, aztán a födélzetre ugrott és elhelyezkedett a hengerkerék mellett a Durande-nak azon a részén, melynek függve kellett maradnia a két Douvre között. Az volt a munkahelye.

Komolyan, csak a kikerülhetetlen megindultsággal vetett még egy utolsó pillantást a csigasorokra, aztán megragadott egy reszelőt és elkezdte reszelni a láncot, mely függő állapotban tartotta az egészet.

A tenger zugásán keresztül is hallani lehetett a reszelő csikorgását.

Az emelő lánca, mely a fékezőkarikához kapcsolódott, Gilliatt kezeügyében volt.

Hirtelen ropogás hallatszott. A láncszem, melyet félig elmart már a reszelő, elszakadt; az egész készülék megingott. Gilliattnak csak annyi ideje volt, hogy a fékezőgyűrűre vesse magát.

Az elszakadt lánca a sziklához ütődött, a nyolc kötélmegfeszült, az egész elfürészelt, kihasított tömeg elvált a roncsból, a Durande teknője megnyílt és a gép kötelekre nehezedő vaspadlója megjelent a hajógerinc alatt.

Ha Gilliattnak nem lett volna ideje megragadni a féket, zuhanás lett volna. De szörnyű keze ott volt: ereszkedés lett.

Midőn Jean Bart fivére, Pieter Bart, e hatalmas és bölcs korhely, e szegény dunkerque-i halász, ki tegezte Franciaország nagy admirálisát, megmentette az ambleteuse-i öbölben veszni indult Langeron-gályát, mikor, kimentő ezt a nehéz, uszó tömeget a dühöngő öböl szirtjei közül, kákával kötözte meg az összedort nagyvitorlát; mikor azt akarta, hogy a magától elszakadó káka feszítse szélnek a vitorlát, épp úgy a gyékény elszakadására bízta magát, mint Gilliatt a lánca törésére és ugyanazt a furcsa vakmerőséget ugyanolyan meglepő siker koronázta.

A fékgyűrű, melyet Gilliatt megragadott, jól tartott és bámulatosan működött. Mint emlékezünk, az volt a föladata, hogy lassítsa az egyesített, közös mozgású különböző erőket. Ez a fék kissé hasonlított a vitorlafordítók villájához, csak hogy vitorlák irányítása helyett gépezetet tartott egyensúlyban.

Gilliatt az emelőhenger mellett állva, öklével rátámaszkodott, ugyszólván a készülék ütőerén tartotta a kezét.

Gilliatt találmánya pompás volt.

Nagyszerű találkozása az erőknek. Mialatt a Durande gépe egy tömegben elválva ereszkedett a potroh felé, a potroh emelkedett a gép felé. A roncs és a mentőhajó ellenkező irányban egymás segítségére sietett: elébe ment egymásnak. Egymás felé törekedtek és megtakarították a munka felét.

A zajtalanul növekvő ár fölemelte a hajót és közelebb vitte a Durandéhoz. A dagály több, mint legyőzött, cseléd lett. Az oceán alkatrésze lett a készüléknek.

Az ár rázkódás nélkül, csöndesen emelte a potrohot, szinte óvatosan, mintha porcellánból lett volna.

Gilliatt kiszámította és beosztotta a két munkát, a vizét és a készülékét és mozdulatlanul állva a henger mellett, mint egy félelmes szobor, melynek minden egyszerre engedelmessé válik, az emelkedés lassúságához szabályozta az ereszkedés lassúságát.

Egy rázkódás sem volt az árban, egy rándulás sem a csigákon. Különös együttműködése volt az engedelmes természeti erőknek. Egyrészt a nehézkedés vitte a gépet, másfelől a dagály emelte a bárkát. A csillagok vonzása, az ár és a föld vonzása, a súly, úgy látszott, egyetértenek Gilliatt szolgálatában. Alárendeltségükben nem volt sem habozás, sem késlekedés és egy lélek kényszere alatt e szenvedő hatalmak cselekvő segítők lettek. A munka percről percre haladt; a hézag a bárka és a roncs

között észrvehetetlenül csökkent. A közeledés csöndesen történt, mintegy az ottlévő embertől való rettegésből. Az elemek parancsot kaptak és végrehajtották.

Csaknem pontosan ugyanabban a pillanatban, mikor az ár megszűnt emelkedni, a kötelek megszűntek legombolyodni. A csigák hirtelen, de rázkódás nélkül megálltak. A gép megállapodott a bárkában, mintha egy kéz helyezte volna oda. Egyenesen, mereven, mozdulatlanul, szilárdan állt. Az alaplemez biztosan támaszkodott négy sarkával a hajó fenekére.

Megtörtént.

Gilliatt magánkivül nézte.

A szegény teremtetést nem igen kényeztette el az öröm. Meggörnyedt a végtelen boldogság alatt. Ugy érezte, hogy minden tagja megrokkad és diadala láttán ő, akit semmi meg nem zavart addig, elkezdett reszketni.

Nézte a bárkát a roncs alatt és a gépet a bárkában. Mintha nem hinné. Mintha nem várta volna azt, amit ő maga tett. Csoda került ki a kezéből és ő megdöbbenve nézte.

Ez a rémület nem soká tartott.

Gilliatt, az olyan ember mozdulataival, aki álmából ébred, a fűrészhez ugrott, elvágta a nyolc kötetet. Azután a dagály kegyelméből mindössze mintegy tizlábnyi magasságból a bárkába ugrott, elővett egy tekercs kötelet, négy gúzt illesztett az előre elkészített gyűrűbe és mindkét oldalon megerősítette a potroh szélén a kémény négy láncát, melyek egy órával előbb még a Durande födélzetébe kapaszkodtak.

A kéményt megkötözve, Gilliatt kiszabadította a gép tetejét. Egy négyszögletes darab a Durande födélzetéből még rajta volt. Gilliatt lefeszítette és megszabadította a potrohot a deszka- és gerendahalomtól és kilökte a sziklára. Hasznos könnyítés volt.

Különben — mint előre látható volt — a potroh szilárdan tartotta magát a gép tulsulya alatt. Nem merült be mélyebben, mint rendszeren. A Durande gépe, noha súlyos, nem volt olyan nehéz, mint a kőrakás meg az ágyu, amit valamikor Herm szigetéről vitt vissza a potroh.

Minden bevégződött tehát. Nem volt más hátra, mint elmenni.

IX.

A gyorsan elért siker gyorsan elvész.

Nem minden végződött be.

Kinyitni a Durande falával elzárt torkolatot és azonnal kitaszítani a szirtek közül a bárkát, semmi sem volt ennél világosabb. A tengeren minden perc sürget. Kevés szél, alig egy redő a vizen; a szép este szép éjszakát ígért. A tenger nagy volt, de az apály kezdett érezhető lenni; kitünő pillanat volt az induláshoz. Az apállal lehetett elindulni a Douvre-től és dagállal megérkezni Guerneseybe. Hajnalban Saint-Sampsonban lehetett.

De váratlan akadály jelentkezett. Hézag volt Gilliatt előrelátásában.

A gép szabad volt, de a kémény nem.

A dagály, fölemelvén a bárkát a levegőben függő roncsához, csökkentette a lebocsájtás ve-

szedelmét és megrövidítette a mentést, de megkisebbitvén közöttük a távolságot, a kémény tetejét benne hagyta a tátongó keretféleben, a Durande megnyitott teknőjében. A kémény fogva maradt, mintha négy fal között lett volna.

Az ár szolgálatában ez az alattomoság is benne volt. Ugy látszott, az engedelmességre kényszerülő tengernek volt valami hátsó gondolata.

Igaz, hogy amit az ár elkövetett, az apály helyrehozza.

A valamivel több, mint három öl magas kémény nyolc lábnyira mélyedt a Durande-ba; a víz színe tizenkét lábbal fog apadni; a csökkenő árral együtt alászálló kéménynek négy lábnyi helye marad és kiszabadulhat.

De mennyi idő kell ehhez a megszabaduláshoz? Hat óra.

Hat óra múlva nem messze lesz éjjél. Mi módon távozzék ebben az órában, milyen nyomot kövessen a szirtek között, melyek már nappal is kibogozhatatlanok és hogyan kockáztassa magát sötét éjszaka a leskelődő fenéken?

Kénytelen megvárni a holnapot. Az elvesztett hat óra miatt elveszít legalább tizenkettőt.

Gondolni sem lehetett a munka folytatására, hogy kinyissa a torkolatot. A zsilipre még szükség lesz a legközelebbi dagálnál.

Gilliattnak pihennie kellett.

Keresztbefonni a karjait, ezt még nem tette, mióta Douvre szirten volt.

E kényszerű pihenés ingerelte, majdnem fölháborította, mintha az ő hibája lett volna. Azt mondta magában: Mit gondolna Déruchette rólam, ha látná, hogy henyélek?

De ez a kis erőhözjutás talán mégsem volt haszontalan.

A bárka most rendelkezésére állt, elhatározta, hogy rajta tölti az éjszakát.

Fölmászott a báránybőrért a nagy Douvre tetejére, leereszkedett, néhány kagylót és két-három tengeri gesztenyét vacsorázott, azután, minthogy igen szomjas volt, kiitta az utolsó kortyokat csaknem üres édesvizeskorsójából, beburkolózott a báránybőrbe, mint egy házőrző kutya lefeküdt a gép mellé, szemeire huzta kámszáját és elaludt.

Mélyen aludt. Az ember jól alszik az elvégzett munka után.

X.

A tenger figyelmeztetése.

Az éjszaka közepén, hirtelen, mint a rugó érintésére, fölébredt.

Fölnyitotta a szemeit.

A Douvre olyan volt a feje fölött, mintha nagy, fehér parázs visszfénye világítaná meg. Tüzfény verődött vissza a szirt valamennyi fekete homlokzatán.

Hol volt ez a tűz?

A vízben.

A tenger rendkívüli volt.

Mintha kigyulladt volna a víz. Ameddig a szem ellátott, a sziklák közt és a szirteken túl, az egész tenger lángolt. E lobogás nem volt vörös, semmi sem volt benne a tüzhányók és kemencék élő, nagy lángjából. Semmi szikrázás, semmi forróság, semmi vörösség, semmi pattogás. Kékes vonalak a szemfödél redőit

utánozták a habokon. Nagy, halvány világosság reszketett a víz színén. Nem tüzvész volt ez, hanem lidércfény.

Olyasféle volt, mint az álom lángjától fölgújtott sir belsejének ólomfénye.

Képzeljük el a meggyújtott sötétséget.

Mintha az éjszaka, a hatalmas, eloszló és zavaros éjszaka lett volna e megfagyott tűz tápláléka. Valami vakságból lett világosság volt. A homály alkotórésze volt e kísérteti fénynek.

A La Manche tenger, hajósai ismerik a leirhatatlan villódzást, mely tele van figyelmeztetésekkel számukra. Sehol sem meglepőbbek, mint a Nagy V-ben, Isigny mellett.

E világításban a dolgok elvesztik valóságukat. A kísérteties áthatás mintegy áttetszővé teszi őket. A sziklák csak vonalak. A horgonykötelek fehéren izzó vasrudaknak látszanak. A halászok hálói tüszövétté válnak a víz alatt. Az evezők vízben levő fele ezüst, a másik fele ében. A vízbemerülő evezők körül a vízcseppek csillagokká alakulnak ki a tengert. Minden bárka egy üstököszt vonszol maga után. Az átázott és fénylő matrózok égő emberekhez hasonlítanak. Belemártjuk a kezünket a habba és lángkezettyűvel huzzuk ki; a láng halott, nem is érezzük. A karunk lángralobbant tüzkaparó. A vízben levő formákat úgy látjuk, mintha a tűz színén forognának. A tajték sziporkázik. A halak tüznyelvek és fénytöredékek kigyóznak a sápadt mélységben.

Ez a fény keresztülhatolt Gilliatt lezárt szempilláin. Ennek köszönhette, hogy fölébredt.

Éppen jókor.

Az apadás megszűnt, új dagály kezdődött. A

gép kéménye kiszabadult Gilliatt álma alatt és készült újra behatolni a roncsba, mely fölötte tátongott.

Lassan visszatért oda.

Már csak egy láb hiányzott, hogy a kémény beleérjen a Durandeba.

Egy lábnyi emelkedéshez az árnak körülbelül félórára van szüksége. Gilliattnak, ha ki akarta használni ezt a már-már kérdéses megszabadulást, mindössze félórája volt.

Fölugrott.

Akármilyen sürgető volt is a helyzet, nem tudta megállni, hogy néhány percig ne szemlélje elgondolkodva a villódzást.

Gilliatt ismerte a tenger mélyét. Akármilyen volt is, bármily gonoszul bánt is vele gyakran, régi cimborák voltak. A titokzatos lénynek, melyet oceánnak neveznek, nem lehetett olyan gondolata, amit Gilliatt ki ne talált volna. A megfigyelés, az elmélyedés és a magány Gilliatatot az időjárásnak majdnem látnokává tette; angolul ezt *weatherwise*-nek nevezik.

Gilliatt a horgonykötelekhez futott és eloldotta; aztán fölkapott egy csáklyat és — mint-hogy „már nem ült nyeregben“, a sziklákhöz támaszkodva, a torkolat felé taszította a bárkát, néhány ölnyre Durande-tól, egészen közel a zsiliphez. *Rendbe jött*, mint a Guernesey-i matrózok mondják. Nem egészen tíz perc alatt kihuzta a potrohot a tönkrement hajóváz alól. Nem kellett többé félni, hogy a kémény megint kelepcébe jut. Most már emelkedhetett az ár.

Gilliattal mégsem látszott, mintha indulni alkarna.

Megint szemügyre vette a villódzást és meg-

emelte a horgonyokat; de nem azért, hogy fölhuzza, hanem hogy még szilárdabban, újból lehorgonyozza a potrohot; igaz, hogy most már a kijáratban.

Eddig még csak a potroh két horgonyát alkalmazta, a Durande kisebbik horgonyát, melyet — mint emlékszünk — megtalált a szirtek között, nem használta föl. Ezt a horgonyt minden eshetőségre készen, teljesen fölszerelve, a potroh egyik zugában tartotta. Gilliatt leeresztette ezt a harmadik horgonyt egy kötélén, melynek egyik végét a horgony karikájához, másikat a potroh horgonytartó cövekéhez kötöztött. Ilymódon ludlábszerűen helyezte el a horgonyokat, ami jóval erősebben tart, mint két horgony. Ez gondos elővigyázatosságra és kétszeres óvatosságra mutatott. Tengerész fölismert volna e műveletben valami hasonlóságot a viharos időben való horgonyvetéshez, mikor félni lehet attól, hogy az ár szél alá ragadja a hajót.

A villódzás, melyre szemeit szögezve figyelt, talán fenyegette, de egyben szolgálta is Gilliattot. Nélküle rabja lett volna az álomnak és rászédettje az éjszakának. A villódzás ébresztette föl és az világított neki.

Derengő világosságot terjesztett a szirtek közt. De akármennyire nyugtalanította is ez a világosság Gilliattot, hasznára vált, mert láthatóvá tette a veszélyt és lehetővé a készülődést. Ezentul akármikor vitorlát bonthatott a gépet hordozó bárkán Gilliatt, szabad volt.

Csakhogy ugylátszott, Gilliatt mindig kevesebbet gondol az indulásra. A bárkát lehorgonyozva, kikereste a legerősebb láncot raktárá-

ból és azt a két Douvre-be erősített szögekhez kötöztén, belülről is megerősítette a gerenda és dongapalánkot, melyet már kívülről is támogatott egy lánc. Távól attól, hogy kinyissa, még jobban elrekesztette.

A foszforos fény még világított, de csökkent. Igaz, hogy már hajnalodott.

Gilliatt egyszer csak hallgatózni kezdett.

XI.

Ki mit hall, vegye hasznát.

Ugy rémlett előtte, hogy valamit hall végtelen messziről, gyöngén, tompán.

A mélységek bizonyos órákban dörögnek.

Másodszor is hallgatózott. A távoli zaj újra kezdődött. Gilliatt lehajtotta a fejét, mint aki tudja, hogy mi ez.

Néhány perc múlva a sziklasikátor másik végén volt, a keleti bejárónál, melyet addig szabadon hagyott és nagy kalapácsütésekkel hosszú szegeket vert a torkolat két gránitfalába az Ember-szikla szomszédságában éppen úgy, ahogy a Douvre felőli bejárónál tette.

A sziklarepedések elő voltak készítve és jól fölszerelve tölgyfaékekkal. Ezen az oldalon nagyon megrongálódott a szirt, sok repedés volt benne és Gilliatt még több szeget erősíthetett bele, mint a két Douvre aljába.

Adott pillanatban a villódzás, mintha elfújták volna, kialudt és a szürkület pillanatról-pillanatra növekvő világossága lépett a helyére.

Bevervén a szegeket, Gilliatt gerendákat, köteleket, láncokat cipelt oda és anélkül, hogy a

szemét elfordította volna munkájáról, pillanatnyi szünet nélkül hozzákezdett, hogy az Ember mellett levő torkolaton keresztül, kötelekkel vízszintesen megerősített vastag deszkából olyan rácsszerű gátat építsen, melyeket ma már befogadott a tudomány és hullámtörő néven ismer.

Akik látták például Guerneseyben a Rocquaine mellett vagy Bourg-d'Ault-ban Franciaországban néhány, a sziklából kiálló karó hatását, megértik ez oly egyszerű szerkezetek hatalmát. A hullámtörők a vihar ellen készült erődítmények spanyol lovasai. Nem lehet a tenger ellen küzdeni, csak ha kihasználjuk ennek az erőnek az oszthatóságát.

Eközben fölkel a nap. Az ég tiszta volt, a tenger nyugodt.

Gilliatt sietett. Ő is nyugodt volt, de aggodalom volt a sietségében.

Nagy lépésekkel járt szikláról-sziklára, a raktárból a gátra és a gátról a raktárba. Mindig úgy tért vissza, hogy elszántan vonszolt magával hol egy hajóbordát, hol egy deszkát. Most bebizonyult ezeknek a léceknek a hasznossága. Nyilvánvaló volt, hogy Gilliatt olyan véletlennel áll szemközt, melyet előrelátott.

Egy erős vasrudat használt emelőül a gerendákhoz.

A munka olyan gyorsan haladt, hogy inkább növekedett, mint épült. Aki nem látott hidászkatonákat dolgozni, annak fogalma sem lehet erről a gyorsaságról.

A keleti torkolat még szűkebb volt, mint a nyugati. Csak öt vagy hat lábnyi hézaga volt. Ez a kis nyílás megkönnyítette Gilliatt dolgát. A

megerősítendő és elzárandó távolság kicsi lévén, a védőmű szilárdabb és egyszerűbb lehetett. Így a vízszintes gerendák maguk is megfeleltek, a függőlegesekre nem volt szükség.

A hullámtörő első darabjait elhelyezvén, Gilliatt rálépett és hallgatózott.

A dörgés határozott lett.

Gilliatt folytatta az építést. Megtámasztotta a Durande két darujával és összekötötte az egészet láncokkal.

A szerkezet roppant kerítéshez hasonlított, melynek láncok az oszlopai és gerendák a lécei.

Ugylátszott, mintha nem építették, hanem fonták volna.

Gilliatt szaporította a kötelékeket és még több szeget illesztett oda, ahol kellett.

Sok gömbölyű vas lévén a roncson, nagy készletet halmozhatott föl ezekből a szegekből.

Munkaközben kétszersültet rágott. Szomjas volt, de nem ihatott, mert már nem volt több édesvize. Tegnapesti vacsorájához kiürítette a korsóját.

Összeszegezett még négy-öt gerendát, aztán újból a gátra lépett. Hallgatózott.

A láthatár zugása megszűnt. Minden csöndes volt.

A tenger szelid és pompás volt; megérdemelte mindazon bókot, melyeket a nyárspolgárok intéznek hozzá, mikor elégedettek vele, — „tükör“, — „egy tó“, — „olaj“, — „tréfa“, — „bárány“. — Az ég mély kékje felelt az ocean mély zöldjére. A zafir és a smaragd megcsodálhatták egymást. Semmit sem vethettek egymás szemére. Egy felhő sem az égen, egy hab se a vizen. E pompában fölségesen kelt föl az áprilisi nap. Elgondolni sem lehet szebb időt.

A láthatár szélén vándormadarak hosszú, fekete vonala húzódott az égen. Gyorsan haladtak a szárazföld felé. Mintha menekülés lett volna a röptük.

Gilliatt hozzáfogott fölemelni a hullámtörőt.

Oly magasra emelte, amennyire a sziklák hajlása engedte.

Dél felé úgy tűnt föl előtte, hogy a nap melegebb a kelleténél. A dél a nap kritikus órája. Gilliatt az éppen befejezett hatalmas rácson állva, újra figyelni kezdte a messzeséget.

A tenger több mint nyugodt, tespedt volt. Egy vitorla sem látszott. Az ég mindenütt tiszta volt, csak a kék lett fehér. Különös volt ez a fehérség. A nyugati láthatáron kis, rosszindulatúnak látszó folt állott. Ez a folt mozdulatlanul maradt ugyanazon a helyen, de növekedett. A szirtek körül csöndesen borzongott az ár.

Gilliatt jól tette, hogy megépítette a hullámtörőt.

Vihar közeledett.

Az örvény elhatározta, hogy megkezdi az ütközetet.

HARMADIK KÖNYV.

A HARC.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

A szélsőségek érintkeznek és az ellenkező dolgok egymásra mutatnak.

Semmi sem olyan fenyegető, mint az elkésett napéjegyenlőség.

Van a tengeren egy szilaj tünemény, melyet a szélességi szél megérkezésének lehetne nevezni.

Minden évszakban, de különösen a fordulók idején, olyan pillanatban, mikor a legkevésbé volna várható, a tengert hirtelen különös nyugalom fogja el. A csodálatos, szüntelen mozgás elül, — tunya lesz és lankadt, úgy látszik, mintha pihenne, mintha fáradt lenne. Valamennyi tengeri jelvény, a halászzászlóktól a hadilobogókig, az árbócok hosszában lóg. A tengernagyi, királyi, császári lobogók alusznak.

Egyszerre csak lassan megmozdulnak e rongyok.

Ez az a pillanat, melyben, ha felhős az ég, a gomolyfelhőkre kell figyelni; ha lemegy a nap, az alkonyi pirra; ha éjszaka van és a hold világit, a hold udvarát kell tanulmányozni.

Az ilyen éjszakákon a kapitány vagy a hajóraj parancsnoka, ha van a birtokában olyan vihar-palack, melynek föltalálója ismeretlen, nagyítóüveggel vizsgálja ezt a palackot és óvóintézkedéseket tesz a déli szél ellen, ha a

vegyülék olvasztott cukornak látszik vagy az északi szél ellen, ha a vegyülék sűrű haraszt-hoz vagy jegenyéhez hasonló kikristályosodást mutat. Ezekben a percekben, miután tanácsot kért valamely titokzatos jelektől, melyeket a rómaiak vagy a démonok véstek valamelyik egyenesen álló, rejtélyes köre — melyet Bretagneban menhirnek, Irlandban cruachnak neveznek — a szegény irlandi vagy breton halász menekül bárkájával a tengerről.

Az ég és az oceán eközben derült marad. A reggel sugárzó és a hajnal mosolyog, ami válásos borzadással tölti el a régi poétákat és a régi jósokat, kiket megdöbbsent a nap hamisságában való hit. *Solem quis dicere falsum audeat?*

A rejtett lehetőségek komor látományát a dolgok végzetes áthatatlansága közvetíti az emberhez. A legfélelmeesebb és legárulóbb látvány az álarcot viselő örvény.

Azt mondják: farkas a báránybőrben; azt kellene mondani: vihar a nyugalom alatt.

Néhány óra — némelykor néhány nap — telik el így. A kormányosok ide-oda irányítják messzelátóikat. Az öreg tengerészeknek szigorú az arca a várakozás titkolt haragjától.

Hirtelen nagy, zavaros zugás hallatszik. Valami rejtélyes párbeszéd folyik a levegőben.

Nem látni semmit.

A végtelenség közömbös maradt.

A zaj azonban növekszik, erősödik, emelkedik. A párbeszéd hangsúlyossá válik.

Valaki van a láthatár mögött.

Rettentő valaki, a szél.

A szél, azaz a titánok e csődülete, melyet szélvésznek nevezünk.

A homály roppant csöcseléke.

India Maroutnak nevezi, Judea Kerubimnak, Görögország Aquilonnak. A végtelenség láthatatlan ragadozó madarai ezek. Boreus e madarai közeledtek.

II.

A szélességi szelek.

Honnan jönnek? A megmérhetetlenből. Az örvény átmérője mutatja kiterjesztett szárnyuk szélességét. Mérhetetlen szárnyaiknak a magány bizonytalan hátrálására van szükségük. Az Atlanti, a Csendes-óceán, e hatalmas kék nyílások illenek hozzájuk. Elsötétedik, mikor csapatosan szállnak feljűk. Page kapitány valamikor hét vitzölcsért látott egyszerre a nyílt tengeren. Ott nagyon vadak. Az ár örökös és muló földuzzasztásán fáradnak. Mire képesek, nem tudjuk, amit akarnak, ismeretlen. Az örvény szfinkszei ők és Gama az ő Oedipusuk. Felhő képében jelenek meg a határtalanság örökösen mozgó homályában. Aki megpillantja ólomszínű vonalait a tenger látóhatárán, ebben az eloszlásban, fékezhetetlen erő jelenlétét érzi. Azt lehetne mondani, az emberi értelem ingerli őket és elene berzenkednek. Az értelem legyőzhetetlen, de az elem megvívhatatlan. Mit lehet a megfoghatatlan mindenüttjelenvalóság ellen tenni? A szélből buzogány lesz, aztán újra széllé változik. A szelek pusztitással harcolnak és elmulással védekeznek. A megtámadtatás elől kitérnek. Eltérő és visszalökésekkel teli támadásuk megzavarodik. Éppen annyi benne a menekülés, mint a roham. Tapinthatatlanul szivósak. Hogyan le-

hetne ezzel végezni? Az Argo hajó dodonai tölgyből faragott eleje, mely orr is, kormány is volt egyszerre, beszélt hozzájuk. Ők erőszakoskodtak az istennői hajóorral. Columbus Kristóf, mikor látta, hogy a *Pinta* felé közelednek, a földéltre ment, és Szent János evangéliumának első verseit intézte hozzájuk. Surcouf sértegette őket. Azt mondta: *ime a banda*. Napier ágyuval lövöldözött rájuk. Övék a kaosz diktatúrája.

Övék a kaosz. Mit csinálnak belőle? Valami engesztelhetetlent. A szelek barlangja szörnyűbb, mint az oroszánok oduja. Milyen hullák a feneketlen redők alatt! A szelek irgalom nélkül nyomják a nagy, sötét és keserű tömeget. Őket mindig hallani, ők nem hallanak semmit. Olyan dolgokat követnek el, melyek hasonlítanak a bünökhöz. Nem tudni, ki felé vetik a leszakadó fehér tajtékat. Micsoda kegyetlen vadság van a hajótörésben! micsoda dac a gondviselés ellen! Némely pillanatban, mintha Istenre köpnének. Az ismeretlen helyek zsarnokai ők. *Luoghi spaventosi*, dörmögték a velencei tengerészek.

A reszkető végtelen eltüri tettlegességeiket. Kimondhatatlan, ami a nagy elhagyatottságokban történik. Valaki nyargal a homályba olvadva. A levegő zug, mint az erdő. Nem látni semmit, de lovasok robaja ballatszlik. Délben hirtelen éjszaka lesz; tornado vonul keresztül; éjjélkor hirtelen kivilágosodik; kigyullad az északi fény. Ellenkező irányu forgószelek változnak valami iszonyu táncban, korbácsok tombolnak az elemeken. Egy nehéz felhő középen kettészakad és darabokban zuhan a tengerbe. Más, biborral tele felhők villámlanak és dörögnek, aztán gyászosan elsötétülnek; a villámaik

kiürített felhő elfeketedik, mint a kialudt parázs. Az esőtömlők köddé pattannak szét. Itt egy kemence, melyből láng tör elő. A tenger fehérsége a zápor alatt meglepő távolságokat világít meg; látni a sűrűség elváltozásait, melyben hasonlóságok tévelyegnek. Szörnyű köldök mélyed a felhőkbe. A párák forognak, a hullámok táncolnak; részeg sellők hemperegnek; ameddig ellát a szem, a tömör és lágy tenger mozog, anélkül, hogy elmozdulna; minden ólom-szinű; kétségbeesett kiáltások hangzanak ebből a halványságból.

A homály elérhetetlen mélyében nagy árnyék-kévék remegnek. Némely pillanatban dühöngés tör ki benne. A zajongás forrongássá lesz, a hullám hegyé emelkedik. A láthatár, a hullámok zavaros takarója, a végnélküli ingadozás szüntelen basszusban dörmög; recsenés csattan föl furcsán, mintha hydrákat hallanának tüsszenteni. Hideg szelek támadnak, aztán meleg szelek. A tenger tombolása mindenre kész borzadályra mutat. Nyugtalanság. Aggodalom. A vizek mély rémülete. Az orkán hirtelen, mint az állat, inni kezdi az oceánt; hallatlan szivás; a víz a láthatatlan száj felé emelkedik, duzzadás támad, a daganat fölfuvódik; ez a vitzölcsér, a régiek Prestere stalaktit fönt, stalagmit alul, fölfordított, forgó, kettős kup, egyik csucs egyensúlyban áll a másikon, két hegy csókja, a tajték-hegyé, mely emelkedik és a felhőhegyé, mely leereszkedik; borzalmas közösülése az árnak és a homálynak. A vitzölcsér, mint a bibliai oszlop, sötét nappal és világító éjszaka. A vitzölcsér előtt elhallgat a mennydörgés. Mintha félne.

A magányosságok hatalmas zavarában van fokozat, félelmes crescendo: a forgó, a szél, a szél-

roham, a szélvész, a fürgeteg, a vihar, a vitzölcsér; a szelek lantjának hét hurja, az örvény hét hangjegye. Az ég széles, a tenger gömbölyű; egy lehelet és semmi sem marad mindebből, csupa düh és zürzavar.

Ilyenek ezek a zord helyek.

A szelek vágtatnak, repülnek, lecsapnak, elmulnak, ujrakezdődnek, lebegnek, fütyülnek, bőgnek, kacagnak; őrzöngenek, pajkoskodnak, szilajok, játszanak a hirtelenharagu hullámmal. Van harmónia ezekben az üvöltözőkben. Har-sánná teszik az egész eget. Belcfujnak a felhőbe, mint a trombitába, telekürtölik a határtalant; zengnek a végtelenben, valamennyi kürt összekeveredő hangján, túlkök, kürtök, trombiták szólnak, mint prometheusi harsonák. Aki hallja, Pánt hallgatja. A legborzasztóbb a játékuk. Sötétségből van óriási örömük. Az elhagyottságban hajtóvadászatot tartanak a hajókra. Szünet nélkül, éjjel és nappal, minden évszakban, a trópusokon úgy, mint a sarkvidéken, eszeveszett tölcseireikkel zugva, az összekavarodó felhőkön és hullámokon keresztül üzik a hajótörés nagy, sötét vadászatát. Mesterei a falkának. Mulatnak. Kutyaikat, a sziklák után a habot ingerlik ugatásra. Összeterelik a felhőket, aztán szétszórják. Mintha millió kézzel dagasztanák a mérhetetlen, hajlékony vizet.

A víz hajlékony, mert nem lehet összeszorítani. Kicsuszik a nyomás alól. Ha ránehezednek az egyik oldalon, megszökik a másikon. Így lesz a vízből hullám. A hullámozás az ő szabadsága.

A Gilliatt hallotta zaj magyarázata.

A szelek nagy megérkezése a szárazföldre a napéjegyenlőség idejére esik. Ebben az időszakban a trópusok és a sarkak egyensulya ingadozik és a roppant légköri ár egyik féltekére borítja a dagályt, másakra az apályt. Ezeket a tüneteményeket jelképezi a két csillagzat a Mérleg és a Vizöntő.

A viharok ideje ez.

A tenger várakozik és csöndes.

Az ég néha rossz arcot vág. Halvány és nagy, sötét takaró borítja. A tengerészek aggódva nézik a haragos árnyéket.

De leginkább rettegnek, ha elégedettnek látják. Mosolygó ég a napéjegyenlőség idején annyi, mint a karmaival cirógató vihar. Ha ilyen az ég, az amsterdami Sirató Torony megtelik a láthatárt vizsgáló asszonyokkal.

Ha az őszi vagy tavaszi vihar késik, ez azt jelenti, hogy még jobban fölhalmozódik. Erőt gyűjt a duláshoz. Ne bizzatok a tartozásban. Ango azt mondta: *A tenger jó fizető.*

Ha a várakozás nagyon hosszú, a tenger nem árulja el türelmetlenségét mással, mint még nagyobb nyugalommal. Csak a delejes feszültség jelentkezik abban, amit a víz kigyulladásának lehet nevezni. Fény sugárzik a hullámokból. Villamos levegő, foszforos víz. A matrózok elcsigázottaknak érzik magukat. Ez a pillanat különösen az iron-clad számára veszedelmes, vas-teknőjük hamis jelzést idézhet elő az iránytűjükön és romlásba viheti őket. Az oceánjáró *Iowa* steamer így pusztult el.

Akik meghitt viszonyban vannak a tengerrel, különösnek találják külsejét e pillanatokban; azt mondanák, hogy kívánja és fél a ciklontól. Bizonyos nászokat fogadnak így, melyeket különben erősen kíván a természet. Az üzekedő nóstény oroszlán fut a him elől. A tenger is fölhevül. Onnan a remegése.

A mérhetetlen nász beteljesül.

Ez a nász, mint a régi császárok házasságai, kivégzésekkel tűnik ki. Az ünnepélyt szerencsétlenségek fűszerezik.

Ezalatt messze, a kifürkészhetetlen távolságban, a magányosságok ólomszínű láthatárán, a korlátlan szabadság mélyén megérkeznek a szelek.

Figyeljünk, ime a napéjegyenlőség eseménye.

A vihar összeesküvő. Az ódon mitológia sejtette e nagy, eloszló természetbe avatkozó határozatlan személyiségeket. Eolus megegyezik Boreasszal. Az elemnek az elemmel való egyetértésére szükség van. Megosztják a föladatot. Ösztönzést kap a hullám, a felhő, a párolgás; az éjszaka segítőtárs, fontos, hogy fölhasználják. Meg kell téveszteni az iránytüket, eloltani a hajólámpákat, elleplezni a világító tornyokat, eltakarni a csillagokat. A tengernek is együtt kell működnie. Minden zivatart mormogás előz meg. Az orkánok halk megbeszélést tartanak a láthatár mögött.

Ez az, amit a homályban, távolból hallani a tenger rémült csöndjében.

E félelmes suttogást hallotta Gilliatt. A vilódzás volt az első figyelmeztetés, ez a morgás a második.

Ha Légio démon létezik, bizonyos, hogy ő a Szél.

A szél sokszoros, de a levegő egy.

Ebből következik, hogy minden szélvész kevert. A levegő egysége így követeli.

Az egész örvény benne van a zivatarban. Az egész oceán benne van a viharban. Ez erők teljessége sorban belekerül és részévé válik. A hullám az alsó örvény; a szél a felső örvény. Akinek dolga akad a szélvésszel, szembe kerül az egész tengerrel és az egész éggel.

Messier, a tengerészet embere, a cluny-i fülke gondolkodó csillagásza, azt mondta: *Minden szél ott van mindenütt.* Nem hitt a bezárt szelekben, még a zárt tengereken sem. Számára nem voltak földközi szelek. Azt mondta, hogy röptükben fölismeri őket. Erősítette, hogy ezen a napon, ebben az órában a konstanzi tó Föhn-je, Lucrecius antik Favonius-a vonult át Páris láthatárán; azon a napon az Adriai Borája, a másik napon pedig a keringő Notus, mely állítólag a Cycladok gyűrűjébe van zárva. Megkülönböztette a párolgásukat. Nem gondolta, hogy a Malta és Tunis között keringő szél meg a Korsika és a Baleari-szigetek közt forgó szél ki ne szökhethetne. Nem fogadta el, hogy vannak olyan szelek, mint a ketrecbe zárt medvék. Azt mondta: „Minden eső a trópusokról jön és minden villám a sarkvidékről.“ A szél valóban megtelik villamossággal, mikor a téritőket átmetszi és vízzel, mikor az egyenlítőn halad keresztül; folyékonyságot hoz a Vonalról és fluidumot a sarkokról.

Mindenüttjelenvalóság, ez a szél.

Ez bizonyára nem azt akarja állítani, hogy a szeles zónák nem léteznek. Semmi sincs jobban bebizonyítva, mint az állandó áramlások és egy napon a légi hajózás szolgálatában a léghajók

— melyeket mi grecomániából aeroscaph-nak nevezünk —, föl fogják használni azok fővonalait. A levegőnek a szél által való csatornázása kétségtelen, vannak szélfolyamok, szélfolyók és szélpatakok; csakhogy a levegő elágazásai fordítottak a víz elágazásaihoz képest; ott a patakok a folyókból, a folyók a folyamból erednek, ahelyett, hogy odaömlenének; innen van a gyülekezés helyett a szétoszlás.

Ez a szétoszlás teszi a szelek egyetemességét és a légkör egységét. Egy helyéből kimozdított parány kimozdit a helyéből egy másikat. Az egész szél egyszerre mozog. A keveredés e mély okaihoz tegyük hozzá a föld domborulatait, amint valamennyi hegységével üreget fur a légkörbe, góccokat és kanyarulatokat idéz elő a szél pályáján és minden irányból határt szab az ellenáramoknak. Határtalan kisugárzás.

A szél tüneménye két ocean ingadozása; a víz oceanjára helyezkedő levegőocean ránehezedik a menekülőre és inog annak remegésétől.

Az oszthatatlan nem fér el a rekeszekben. Nincs válaszfal a két ár között. A La Manche-szigetek megérzik a Jóreményfok lökését. A hajózás általában egyetlen szörnyeteggel áll szemben. Az egész tenger ugyanazon hydra. A hullámok a hal bőréhez teszik hasonlóvá a tenger színét. Ocean annyi, mint Keto.

Erre az egységre csap le a megszámlálhatatlan.

IV.

Turba, turma.

Az iránytű számára harminckétféle szél van, azaz harminckét irány, de ezek az irányok még

határtalanul oszthatók. A szelet irányok szerint osztályozni, ez a kiszámíthatatlan; fajták szerint fölosztani, ez a végtelen.

Homér meghátrál e megszámlálhatatlanság elől.

A sarki áram összeütközik a naptéritői árammal. Ime, az egyesülő hideg és meleg, az egyensúly rázkodással kezdődik, a szelek árja támad belőle duzzadtan, kuszáltan, rojtosan, vad patakzással. A szelek szétoszlása a láthatár négy sarkán rázza meg a levegő csodálatos ziláltságát. Minden közbenső szél ott van: a Golf-áram szele, mely annyi ködöt ont New-Foundlandra, a perui szél néma régiója, melyben soha ember mennydörgést nem hallott, Uj Skócia szele, melyben a csikos csőrű Nagy Auk, az *Alca impennis* repül, a kínai tengerek Vas-forgószele, a Mozambique part szele, mely gonoszul bánik a bensülöttek hajóival, az afrikai szél, mely a Tábla-hegy és az Ördög-hegység között lakik és onnan tör elő, az egyenlítői szél, mely a passzát-szelek fölött száguld és parabolát ír le, melynek csuca mindig nyugaton van, a plutoi szél, mely a kráterekből száll ki és a láng legfélelmesebb lehelete, az Awu vulkán sajátságos szele, mely mindig olajszinü felhőt támaszt északon, a jávai musszon, mely ellen *az orkán házáinak* nevezett kazematákat építenek. Az elágazó északi szél, melyet az angolok *bush*-nek, csérjének neveznek; a Malakka-szorosból előkanyarodó szél, melyet Horsburgh figyelt meg. A hatalmas dél-nyugati szél, melyet Chiliben Pamperonak, Buenos-Ayresben Rebojonak neveznek, mely nyílt tengerre sodorja a saskeselyűt és a barlangba menekült, frissen lenyuzott ökörbőrbe takart vadat, aki hátán fekvve, lábaival feszíti

ki nagy ijját. A kémiai szél, mely Lemery szerint a mennykövet teremti a felhőkben, a kafferek harmattan-ja, a sarki hóüző, mely jégtorlásokon nyargal és magával vonszolja az örök jeget. A Bengáli öböl szele Nizsnij-Novgorodig elmegy, hogy zsákmányul ejtse a sátorháromszöget, melyben Ázsia vásárait tartják; a Cordillerák szele, nagy hullámok és nagy erdők rengetője; az ausztráliai szigettenger szele, ahol a mézvadászok kifosztják a vadméhek kasát az óriási eukaliptusok ágainak hónaljában; a sirocco, a mistral, a hurrican, a szárazsági szelek, az áradás szelei, a tengerentuli szelek, a torridák, azok, melyek Genua utcáira szórják a braziliai fensikok porát, azok, melyek engednek a föld forgásának és azok, amelyek ellenkeznek vele és azt mondatták Herre-rával: *Malo viento torna contra el sol*; olyanok, melyek párosan járnak egyetértve a fölforgatásban, egyik elrontván, amit a másik tett és az öreg szelek, melyek Columbus Krisztofot megrohanták a Varaguas parton; azok, melyek 1520 október 21-től november 28-ig, negyven napon át kérdésessé tették, hogy elérje Magellan a Csendes-oceánt; azok, melyek II. Fülöp fölött fujtak és megfosztották árbócaitól az Armadát és még mások is, ki tudná végigmondani? A szelek, melyek varangyokat és sáskákat hordoznak, melyek az állatok felhőit ragadják az oceán fölé; melyek végrehajtják azt, amit „a szél ugrásának“ neveznek és melyeknek feladata befejezni a hajótöréseket; azok, melyek egy lehetünk kimozdítják helyéből a hajó rakományát és kényszerítik, hogy kövesse az ő görbe utját; a nehéz, esőtől duzzadó, vak sze-

lek, a jégesőt, lázt hozó szelek, azok, amelyeknek közeledése forrásba hozza Calabria só- és kénhányóit, melyektől szikrázik a bozótban barangoló afrikai párduc szőre, melyek felhőikből lehajolva közelednek, mint a vipera nyelve, az ijesztő villaszerű villám; melyek fekete havat hoznak. Ilyen ez a hadsereg.

A Douvre-szirt hallotta távoli vágatását abban a pillanatban, mikor Gilliatt a hullámtörőt építette.

Mondottuk, a Szél annyit tesz: minden szél. Az egész horda közeledett.

Egyik részen ez a légió.

A másikon Gilliatt.

V.

Gilliatt válaszuton.

A rejtelmes erők jól megválasztották a pillanatot.

A véletlen, ha létezik, ügyes.

Amig a potroh az Ember kis öblében tanyáztott, amig a gépet körülvette a roncs, Gilliatt bevehetetlen volt. A potroh biztonságban, a gép födél alatt volt; a két Douvre, melyek fogva tartották a gépet, lassu pusztulásra ítélték, de védték meglepetések ellen. Minden esetben Gilliattnak volt menekvése. A pusztuló gép nem pusztithatta el Gilliattot. Ott volt a bárka, menekülhetett.

De megvárni, míg a bárkát előhozzák az öbölből, ahol elérhetetlen volt, engedni, hogy beilleszkedjék a Douvre folyójába, türelemmel lenni, míg az is a szirt foglya lesz, megengedni,

hogy Gilliatt végrehajtsa a mentést, a gép lecsusztatását és hajóraszállítást, semmikép meg nem akadályozni ezt a csodálatos munkát, míg minden a potrohra került, jóváhagyni ezt a sikert, ez volt a kelepee. Sejteni lehetett baljóslatu körvonalait az örvény sötét ravaszságának.

Ebben az órában a gép, a bárka és Gilliatt együtt voltak a sziklasikátorban. Hárman tettek ki egyet. A potrohot összetörni a szirten, a gépet fenékre sülyeszteni, Gilliattot vizbefojtani, ezt egyetlen erőfeszítéssel egyetlen ponton el lehetett intézni. Mindennek vége lehet egyszerre, egy időben, osztatlanul; minden összedőlhet egy csapásra.

Nincs válságosabb helyzet, mint Gilliatté.

A szfinx, akit az álmodozók sejtenek a homály mélyében, úgy látszott, dilemma elé állította.

Maradj vagy fuss.

Futni esztelenség, maradni borzalmas.

VI.

A harc.

Gilliatt fölmászott a nagy Douvre tetejére. Onnan láthatta az egész tengert.

A nyugati oldal különös volt. Fal emelkedett rajta. Nagy felhőfal rekesztette el a végtelent és lassan emelkedett a zenit felé. Mintha szögmérővel és mérőzsinórral emelték volna ezt az egyenes, függőleges falat, egy repedés sem volt a magasságában, egy szakadás sem az ormán. A felhő hasonló volt a gránithoz. Tökéletesen

függőleges volt a déli oldalán, az északin kissé meghajlott, mint a meggörbitett bádóg és csuszópályát kínált a hullámnak. Ez a ködfal szélesedett és nőtt, anélkül, hogy a párkányzata egy pillanatra is megszűnt volna párhuzamosan maradni a növekvő homályban majdnem elmosódó láthatárral. A levegőfal egy darabban, hangtalanul emelkedett. Egy hajlás, egy redő, egy kiszögellés el nem torzította. Kisérteties volt ez a mozgó mozdulatlanság. A nap, valami beteges átlátszóság mögül sápadtan világította meg ezeket az apokaliptikus vonalakat. A felhő a végtelennek már majdnem felét elfoglalta. Rettentő, haránt álló örvénynek lehetett mondani. Mintha a sötétség hegysége emelkednék a föld és az ég között.

Az éjszaka szállt le világos nappal.

A levegő forró volt, mint a kemence. Egy gőzfürdő párái szabadultak ki ebből a titokzatos torlódásból. Az ég kékje fehér lett, a fehér pedig megsürkült. Mint egy nagy palatető. Alant a fénytelen, ólomszinű tenger volt a másik ropant palakőtábla. Semmi szél, semmi hab, semmi zaj. Ameddig a szem lát, a tenger elhagyott. Seholy egy vitorla. A madarak elrejtöztek. Árulás volt érezhető a végtelenben.

Mindezen homály észrevehetetlenül bővült.

A mozgó gőzhegység, mely a Douvre felé közeledett, egyike volt azoknak, melyeket harci felhőknek lehet nevezni. Gyanus felhők. A homályos halmazon keresztül valami kancsalság néz reánk.

Ez a közelség szörnyű volt.

Gilliatt mereven nézte a felhőt és a fogai közt dörmögte: Szomjas vagyok, te innom adsz.

Néhány pillanatig mozdulatlan maradt, szemeit a felhőre szegezve. Az ember azt mondta volna, hogy végigméri a yihart.

Sapkája a zubbony zsebében volt, kihuzta és a fejére tette. A lyukból, ahová rég elrejtette, elővette tartalékgunyáit; fölhuza a lábszárvédőket és vállára vetette a vihargallért, mint a lovag, aki fölveszi páncélját a cselekvés pillanatában. Tudjuk, hogy már nem voltak cipői, de csupasz lábai megkeményedtek a sziklákön.

E harci öltözetben szemügyre vette a hullám-törőjét, gyorsan megmarkolta a kötelet, leereszkedett a Douvre tetejéről és a raktárhoz futott. Néhány pillanattal később munkában volt. A hatalmas néma felhő hallhatta kalapácsütéseit. Mit csinált Gilliatt? A megmaradt szögekkel, kötelekkel és gerendákkal egy második rácsot a keleti torkolatban, tiz vagy tizenkét lábnyira az első mögött.

Még mindig mély csönd volt. A füstölak a sziklahasadékokban meg sem mozdultak.

Egyszerre eltűnt a nap. Gilliatt fölemelte a fejét.

Az emelkedő felhő elérte a napot. Olyan volt, mintha a kioltott világosságot zavaros és halvány visszasugárással pótolnák.

A felhőfal külseje megváltozott. Már nem volt egységes. Vízszintesen összegyűrődött, elérvén a zenitet, ahol ránehezedett a maradék égre. Most emeletei voltak. A vihar alakulatai rajzolódtak rá, mint egy keresztmetszeten. Megkülönböztethető volt az eső tanyája és a jégeső fészke. Villám nem volt benne, hanem borzalmas, szétszóródó világosság; mert a borzalom képzele társulhat a világossággal. Hallatszott

a vihar tompa lélegzése. A csönd bizonytalanul pihegett. Gilliatt maga is hallgatagon nézte, amint a feje fölött csoportosulnak a páratömegek és összeilleszkednek a felhők alaktalanságában. A láthatárra nehezedett egy elterülő, hamuszinü ködcsík, a zeniten pedig egy ólomszinü ködszalag; ólomszinü felhőrongyok lógtak az alsó köd fölött. Az egész háttér, a felhőfal, halvány, tejes, fakó, komor, leirhatatlan volt. Egy vékony fehér, átlóirányú felhő — ki tudja honnan jött — metszette át hosszában, északtól délig, a magas, komor falat. Egyik végét ez a felhő a tengerben huzta. Azon a ponton, ahol a megzavarodott hullámokat érintette, a homályban vörös gőzgomolyag volt észrevehető. A hosszú, sápadt felhő alatt apró, igen alacsony, igen sötét felhők szálltak egymással ellenkező irányban, mintha nem tudnák, hová legyenek. A hatalmas alapfelhő minden oldalán egyszerre nőtt, növelte a sötétséget és folytatta gyászos terpeszkedését. Keleten, Gilliatt mögött, már csak egy kis felhőnyíláson látszott a tiszta ég, az is csakhamar összezárult, anélkül, hogy szél lett volna, szürkés pelyhek szállongtak szerteszét, különösen szétszóródva és elmorzsolva, mintha valami gigászi madár tollázkodott volna a sötétség e fala mögött. Mennyezet képződött tömör sötétségből, mely a láthatár szélén érintkezett a tengerrel és elvegyült az éjszakába. Érezni lehetett valamit, ami közeledett. Hatalmas volt, nehéz és vad. A homály sűrűsödött. Hirtelen roppant mennydörgés csattant föl.

Gilliatt maga is érezte a rázkódást. Rettentő dolog ez a brutális valóság a látományok régiói-

ban. Mintha butor dölne föl az óriások szobájában.

Semmi villamos föllobbanás nem kíséerte a csapást. Olyan volt, mint a fekete mennydörgés. Ujra csönd lett. Valami szünetféle állt be, mint mikor valaki elhelyezkedik. Aztán egymásután és lassan jelentek meg nagy, alakatlan villámok. Némák voltak. Semmi dörgés. Minden villámlásnál minden fölragyogott. A felhőfal barlang lett. Boltozatok és ívek voltak benne. Körvonalakat lehetett megkülönböztetni rajta. Szörnyű fejek vázolódtak, nyakak nyújtózkodtak, elefántok oszlottak el, tornyaikat cipelve.

Fehér gőzfelleget tartó, egyenes, kerek és fekete ködoszlop utánozta egy elmerült roppant steamer kéményét, mely füstölt, mintha a víz alatt fütenék. A felhőkárpit hullámozott. Középen, vörös sűrűségbe mélyedve tömör, tunya ködesomó feküdt mozdulatlanul, mint iszonyu magzat a vihar hasában és azon nem hatoltak át a villamos szikrák.

Gilliatt hirtelen érezte, hogy szellő zilálja a haját. Három vagy négy esőcsöpp pattant szét körülötte a sziklán, mint a pókok. Azután egy második villámesapás. Szél támadt.

A homály feszült várakozása tetőpontjára ért; az első mennydörgés megrázta a tengert, a második aljától a tetejéig fölhasította a falat, hézag támadt rajta, minden függő zápor arra ömlött ki, a hasadék olyan lett, mint az esővel tele, nyitott száj és a vihar okádni kezdett.

A pillanat borzalmas volt.

Zápor, orkán, villanások, mennykövek, felhőkig érő hullámok, tajték, robbanások, örjögő

vonaglások, kiáltások, hörgés, füttyülés, minden egyszerre. A szörnyetegek elszabadultak.

A szél szikrázva fujt. Az eső nem esett, dült.

Egy szegény, lekötött embert, mint Gilliatt, az ő megterhelt bárkájával két szikla között a nyílt tengeren, fenyegetőbb válság nem érhet. A dagály veszedelme, melyen Gilliatt diadal-maskodott, semmi sem volt a vihar veszedelme mellett. Ime, ez volt a helyzet.

Gilliatt, aki körül csupa örvény volt, az utolsó percben, a végső veszély előtt elárulta okos haditervét. Támaszpontul magát az ellenséget választotta ki; szövetkezett a szirttel; a Douvre-szikla — máskor ellenfele — most segédje lett ebben a roppant párviadalban. Gilliatt erődöt alakított ebből a sirból. Elsáncolta magát a tenger e borzalmas omladékában. Körülzárták, de fal védelmezte. Ugyszólván a szirthoz támasztotta a hátát, mikor szembeszállt az orkánal. Eltorlaszolta a szorost, a hullámok utcáját. Különben ez volt az egyetlen, amit tehetett. Ugy látszik, hogy az oceánt is, e zsarnokot, észére lehet téríteni a barrikádokkal. A bárka három oldalról biztonságban volt. Szorosan beékelve a szirt belső falai közé, három oldalon lehorgonyozva, megoltalmazta északon a kis Douvre, délen a nagy Douvre vad lejtője, mely alkalmasabb volt hajótörést okozni, mint azt megakadályozni. Nyugaton a sziklához láncolt és szegezett gerendakötény védelmezte, kipróbált korlát, mely győzött a nyílttengeri dagályon, igazi várkapu, melynek oszlopa maga a szirt, a két Douvre volt. Ezen az oldalon semmitől sem kellett tartani. Keletről jöhetett a veszély.

Keleten nem volt más, csak a hullámtörő. A hullámtörő zuzókészülék. Legalább két rács kellett volna hozzá. Gilliattnak csak annyi ideje volt, hogy egyet építhetett. A másodikat már a vihar alatt építette.

Szerencsére a szél északnyugat felől jött. A tenger üggyetlenkedett. Ennek az északnyugati szélnek — a régi galernenek — nem sok hatása lehetett a Douvre-sziklákon. Keresztben rohanta meg a szirtet és nem taszította az árt a szirtsornak sem egyik, sem másik torkolatához, úgy, hogy ahelyett, hogy egy utcába tért volna, beleütközött a falakba. A vihar elhibázta a támadást.

De a szél rohamai görbék és valami hirtelen fordulást lehetett várni. Ha ez a kanyarodás keletről jönne, mielőtt a második rácsa a hullámtörőnek elkészül, a veszedelem nagy lesz. A vihar elfoglalja a sziklasikátort és minden elveszett.

A vihar eszeveszettsége nőtt. Minden zivatar csapásai gyorsan követik egymást. Ebben van az ereje, de a hibája is. Minthogy dühöng, kiszolgáltatja magát az értelemnek és az ember védekezhet ellene, de a csapások milyen fergegében! Szörnyü. Pihenés nélkül, szünet nélkül, félbeszakítás nélkül, anélkül, hogy lélegzethez jutna. Van valami alávalóság a kimeríthetetlen e tékozlásában. Érezni, hogy a végtelen tüdeje fuj.

Az egész mérhetetlenség zudulva rohant a Douvre-szirtre. Szám^amtalan hang hallatszott. Ki kiáltoz így? Az antik páni rémület volt ott. Némely pillanatban úgy tűnt föl, mintha be-

szélne, mintha valaki vezényszókat ejtene. Majd lárma, kürtszó, különös toporzékolás és az a nagy, királyi üvöltés, melyet a tengerészek *az oceán gyülekezőjének neveznek*. A szél bizonytalan és elenyésző csigavonalai füttyültek a hullámokat sodorva; a forgástól koronggá vált hullámokat hajítottak a szirtekhez, mint láthatatlan atléták gigászi diszkoszai. Roppant tajték borította el a sziklákat. Zápor fölülről, tajték alulról. A felhő ágyuz, a jégeső kartácsot szór, a hullám ostromol. Bizonyos pontok mozdulatlanoknak látszanak; másutt husz ölet tesz a szél másodpercenként. Ameddig a szem lát, a tenger fehér; tiz mérföldnyi szappanos víz tölti meg a láthatárt. A tűz kapui megnyilnak és bezárulnak. Némely felhő olyan, mintha a másik égetné és a parázshoz hasonló felhődarabok fölött úgy lebeg, mint a füst. Lebegő alakok összeütköztek, egybeolvadtak és eltorzították egymást. Mérhetetlen viz patakzott. Össztüzek hangzottak a mennyboltról. Az árnyékmenyезet közepén hatalmas, fölfordított putony volt, melyből összevissza zuhogott a jégeső, a vitztölcsér, a felhők, a vörösség, a foszfor, a sötétség, a világosság, a zaj, a villám; mily szörnyük az örvény lejtői!

Gilliatt látszólag ügyet sem vetett rá. Munkája fölé hajolt. A második rács emelkedni kezdett. Minden villámcsapásra kalapácsütéssel felelt. Ez a rim kihallatszott a kaoszól. Feje födetlen volt. Egy szélroham elvitte a sapkáját.

A szomjuság égette. Nyilván láza volt. Tócsák képződtek körülötte esővizből a szikla minden mélyedésében. Időnként vizet meritett a tenye-

rébe és ivott. Aztán anélkül, hogy megnézné, hogy áll a vihar, újra munkához fogott.

Minden egy pillanattól függött. Tudta, mi vár rá, ha nem fejezi be idejében a hullámtörőt. Minek veszítsen el egy percet azzal, hogy nézze, amint a halál arca közledek?

A zürzavar olyan volt körülötte, mint a forrásban levő fazék. Recsegett és zajongott. A villám minden pillanatban lépcsőt alkotott. A villamos kisülések szüntelenül a szikla ugyanazon pontjaira tértek vissza; nyilván diorit-erek voltak bennük. Ökölnyi jég esett. Gilliattnak ki kellett rázni a gallérja ráncait. A zsebekig tele voltak jéggel.

A vihar most nyugatról jött és a két Douvre zsilipjét verte; de Gilliatt bizott ebben a korlátban és volt rá oka. Ez a Durande előrészenek darabjából készült zsilip merevség nélkül fogta föl a hullámcsapást; a rugalmasság ellentállás. Stevenson számításai megállapítják, hogy a hullám ellen, mely maga is ruganyos, egy fából, kellő méretekben összeillesztett és bizonyos módon láncokkal megerősített palánknak nagyobb az ellenállása, mint a kőből épült hullámtörőnek. A Douvre zsilipje megfelel e föltételeknek; olyan leleményesen volt megkötve, hogy a rázuhanó hullám úgy hatott, mint a szöveget beverő kalapács, a sziklához támasztotta és megszilárdította; ha szét akarta rombolni, le kellett volna döntenie a Douvre-t. A szélrohamnak valóban nem is sikerült egyéb, mint hogy a gát fölött néhány tajtéksomót lökött a potrohra. Ezen az oldalon, hála a torlasznak, a vihar köpködésé satnyult. Gilliatt hátat fordított

ennek az erőlködésnek. Nyugodtan érezte maga mögött ezt a haszontalan dühöngést.

A minden irányban röpködő tajték gyapjuhoz hasonlított. A hatalmas, izgatott víz elborította a sziklákat, föléjük emelkedett, beléjük nyomult, keresztülhatolt a belső hasadékok hálózatán, melyeknek kiapadhatatlan szája békés forrásokat alkotott e vizözönben. Itt-ott ezüstfonalak hullottak kecsesen a tengerbe e nyílásokon.

A keleti torlasz megerősítésére szolgáló rács elkészült. Még néhány csomó a köteleken és láncokon és a pillanat közeledett, mikor ez a rekesz is megkezdheti a küzdelmet.

Hirtelen nagy világosság támadt, az eső megszakadt, a felhők meghasadtak, a szél megfordult, nagy, ablakszerű, derengő nyílás támadt a zeniten és a villámok kialudtak; azt lehetett hinni, hogy ez a vég. Ez volt a kezdet.

A szél délnyugatról északkeletre fordult.

A vihar az orkánok új csapatjával indult. Az észak erőszakosan támadt. A tengerészek ezt a félelmetes újakezdést *csereszél*-nek nevezik. A déli szélben több a víz, az északi szélben több a villám.

A támadás most keletről érkezve, a gyöngye oldalt érte.

Gilliatt ezuttal félbeszakította munkáját. Figyelt.

Egy kiálló sziklára állt a majdnem kész rács fölött. Ha az első hullámtörő beszakad, összetöri a másodikat, melyet még nem szilárdított meg és ez a rombolás összezuzza Gilliattot. Gilliatt elpusztul a kiválasztott helyen, mielőtt a potrohot, a gépet és egész munkáját elmerülni

látná ebben az örvényben. Ezt a lehetőséget Gilliatt elfogadta, sőt — szörnyű! — akarta.

Meghalni, mielőtt minden reménysége hajótörést szenved, ezt kívánta; elsőnek meghalni; mert a gép már élőlény volt számára. Balkezével félretolta szemébe csapzott haját, markába szoritotta jó kalapácsát és hátrahajolva, maga is fenyegetőn, várakozott.

Nem várt sokáig.

Villámcsapás adta meg a jelt, a nyílás az égen bezárult, egy záporfelhő leszakadt, minden elsötétült és nem volt más látható, csak a villámlás. A komor támadás megindult.

Hatalmas hullám emelkedett föl keleten, az Ember-sziklán túl. Nagy üvegtekercshez hasonlított. Kékeszöld volt, habja semmi és elzárta az egész tengert. A hullámtörő felé nyomult. Közelebb érve földuzzadt, mint a sötétség széles hengere, mely az oceánon görog. Az égzengés tompán dörgött.

A hullám elérte az Ember-sziklát, ketté tört rajta és tovább ment. A két egyesülő rész valószínűs vizhegyet alkotott és merőlegesen a hullámtörőre, függőlegesen fölemelkedett. A hullámnak gerenda alakja lett.

Ez a faltörő a hullámtörőhöz csapódott. Az ütközés ordított. Minden eltűnt a tajtékban.

Ha nem láttuk, nem képzelhetjük el a tenger e lavináit, melyekben száz lábnál magasabb sziklák elmerülnek, mint a nagy Anderlo Guerneseyben és a Pinnacle Jerseyben. Saint-Marie mellett, Madagaszkarban, magasabbra ugrik a Tintingue csucsánál.

Néhány pilanatra mindent eltakart a tenger. Nem volt más látható, csak egy őrzöngő tolon-

gás, mérhetetlen hab, a szélben lobogó szemfödél fehérsége, a zaj és vihar omladéka, mely alatt a pusztítás dolgozott.

A tajték eloszlott. Gilliatt állt.

A gát kitartott. Egy lánca el nem szakadt, egy szög ki nem mozdult. A próba alatt megmutatta a hullámtörők két tulajdonságát; hajlékony volt, mint a vesszősövény és szilárd, mint a fal. A hullám esővé oszlott rajta.

Tajtékpatakok huzódott a szoros zezugaiban a potrohig és ott eloszlott.

A férfi, aki ezt a szájkosarait tette az oceánra, nem pihent meg.

A szélvész szerencsére kissé kitért. A hullámok vérszomja most a szirt falait érte. Haladékos kapván, Gilliatt arra használta, hogy bevégezze a hátulsó rácsot.

Ezzel a munkával telt el a nap. A szélvihar folytatta gyászosan ünnepélyes erőfeszítéseit a szirt oldalában. A felhőkben levő vízmedence és tűzmedence kiömlött, de ki nem ürült. A szél alsó és felső hullámozása hasonlított egy sárkány mozgásához.

Nem is lehetett észrevenni, mikor szállt le az éjszaka; már azelőtt is ott volt.

Különben nem volt tökéletes a sötétség. A villámtól kivilágított és megvakított felhők közbülesnek a láthatónak és láthatatlannak. Minden fehér, aztán minden fekete. Tanúi vagyunk a távozó látományoknak és az érkező sötétségnek.

Foszforos zóna — vörös, mint a sarkvidéki hajnal — lebegett, mint kísérteties lángfoszlány a felhők sűrűsége mögött. Hatalmas derengés származott belőle. Az eső világitott.

Ezek a világosságok segítették és vezették Gilliattot. Egyszer a villámlás felé fordult és azt mondta: Tartsd ide a gyertyát.

E világítás mellett fölállithatta a hátulsó rácsot még magasabbra, mint az elsőt. A hullámtörő majdnem teljes volt. Mikor Gilliatt a felső gerendához kötött egy feszítőkötelet, az északi szél épp az arcába fujt. Erre fölemelte a fejét. A szél bejutott a szorosba, miután hirtelen északkeletre fordult. A keleti torkolat ostroma ujrakezdődött. Gilliatt a messzeségbe tekintett. A hullámtörőt újra támadás éri. Új hullámcsapás közelgett.

Ez a hullám kegyetlenül sujtott; aztán másik követte, újra másik, öt vagy hat tolult előre, csaknem egyszerre; és végül egy megdöbbentő utolsó.

Valami élő dologhoz hasonlított ez a hullám, mely olyan volt, mint az erők teljessége. Nem volt nehéz ebben a földuzzadó tömegben, ebben az átlátszóságban kopoltyukat és uszonyokat elképzelni. Ellapult és összezuzódott a hullámtörőn. Majdnem állati alakja fröccsenve szakadt szét. Olyan volt ez a sziklák és gerendák e tömegén, mint egy összezuzódó hydra. A haldokló hullám pusztított. Ugy látszott, az ár kapaszkodik és harap. Mély rengés mozgatta meg a szirtet. Állati morgás vegyült bele. A tajték egy leviatam nyálához hasonlított.

Mikor a hab visszahullott, láthatóvá lett a dulás. Ez az utolsó roham jól végezte a dolgát. Ezuttal megsérült a hullámtörő. Egy hosszú, nehéz gerendát letépett a hullám az első torlaszról és a második zsilip fölött odavetette arra a kiugró sziklára, melyet Gilliatt egy pil-

lanatra hadállásul kiválasztott. Szerencsére nem ment oda. Agyonütötte volna.

A karó zuhanása oly különös volt, hogy Gilliatt megmenekült tőle visszapattanásában is. Sőt más módon, mint látni fogjuk, még hasznos is lett.

A kiugró szikla és a szoros belső fala között hézag volt, mely elég hasonló volt egy fejsze-csapáshoz vagy egy ék nyomához. Az ár által levegőbe dobott gerenda egyik vége megakadt ebben a hasadékban. A repedés kitágult tőle.

Gilliattnak egy eszméje támadt.

Ráneheznedni a másik végére.

A gerenda, melynek egyik vége beleszorult a repedésbe, úgy meredt ki, mint egy kinyújtott kar. Ez a kar párhuzamosan nyult el a szoros belső fala mellett és a szabad vége hüvelyknyire volt a megtámasztási pontjától, alkalmas távolság erőfeszítés céljára.

Gilliatt nekifeszült térdeivel és ökleivel a sziklának, két vállával pedig a roppant emelőhöz támaszkodott. A gerenda hosszú volt, ami fokozta a ránehezedés erejét. A szikla már előbb megingott, de Gilliattnak mégis négyszer kellett hozzáfognia. A hajáról inkább a veríték patakzott, mint az eső. A negyedik erőfeszítés már őrvjögő volt. Rekedt hang hallatszott a sziklából, a hasadékká bővült repedés kitárult, mint egy állkapocs és a nehéz tömeg lezuhant a szoros szűk hézagába borzasztó zajjal, mely a vilámcsapásra válaszolt.

Ügyesen esett — ha lehet ezt a kifejezést használni —, vagyis anélkül, hogy eltörött volna.

Képzeljünk el egy egydarabban lezuhanó menhirt.

Az emelőgerenda követte a sziklát és elvesztvén maga alatt a támasztékot, Gilliatt is majdnem leesett.

A feneket azon a tájon kavicsal hordta be a víz és alacsony volt a víz. A nagy kődarab, a tajték csapkodása közben, mely Gilliattot is befecskendezte, ledőlt a szoros két, nagy, párhuzamos sziklája közé és falat alkotott keresztben, mint egy kötőjel a két meredek között. A két vége hozzájuk ért és mohos sziklaacsuesa letört, mialatt beilleszkedett. Különös zsákutca képződött ily módon, mely még ma is látható. A víz e kőgát mögött csaknem mindig nyugodt.

Még megvívhatatlanabb sánc lett, mint a Durande elejéből készült palánk a két Douvre között.

Épp jókor jött ez a gát.

A tenger csapásai folytatódtak. Az akadály mindig makacsa teszi a hullámot. A kikezdett első rács bomladozott. Komoly sérülés, ha a hullámtörőből kiesik egy rész. Kikerülhetetlen, hogy a lyuk kiszélesedjék és nincs mód arra, hogy a helyszínen kijavítsák. A hullám elragadná a munkást.

Egy villamos kisülés, mely megvilágította a szirtet, elárulta Gilliattnak a kárt, amit a hullámtörő szenvedett, a szétszórt gerendákat, a kötelek és láncok szélben játszó végeit, a hézagot a készülék közepén. A második rács sértetlen volt.

A kötömb, melyet Gilliatt olyan erővel lökött a folyósóba a hullámtörők mögött, a legszilárdabb gát volt, de volt egy hibája; nagyon alacsony volt. A hullámcsapás nem törhette össze, de átléphette.

Nem is gondolhatott arra, hogy magasabbá tegye. Csak sziklatömegek lettek volna alkalmasok arra, hogy a kőgát fölé helyezze őket; de hogyan fejtse ki azokat, hogyan vonszolja, hogyan emelje föl, hogyan rakja össze, hogyan erősítse meg? A léceket lehet megtoldani, de a sziklát nem.

Gilliatt nem volt Enkelados.

E kis gránit-földnyelv csekély magassága gondolkodóba ejtette Gilliattot.

Ez a fogyatékoság nem is késett azzal, hogy érezhetővé váljék. A szelek el sem hagyták többet a hullámtörőt; nemcsak makacsul támadták, hanem serényen dolgoztak rajta. Valami toporzékolás hallatszott a rázkódó lécezeten.

Egyszerre egy gerendadarab elvált a széteső ráctól, átugrott a második rácson, átrepült a keresztben fekvő sziklán és lecsapódott a szorosban, ahol a víz megragadta és elsodorta a sikátor kanyargásaiban. Gilliatt elvesztette szem elől. Valószínű, hogy a gerenda össze fog ütközni a potrohhal. Szerencsére a szirten belül a minden oldalról körülfogott vizen alig érzett a külső kavarodás. Alig hullámozott és az összeütközés nem lehetett nagyon heves. Különben Gilliattnak nem volt ideje ezzel a hajósérüléssel foglalkozni, ha ugyan az lesz; minden veszély egyszerre támadt, a vihar a sebezhető helyre összpontosult, a bekövetkező előtt állott.

A sötétség mély lett egy pillanatra, a villám félbeszakította, komor összejátszás; a hullám és a felhő egyet cselekedtek; tompa ütés volt.

A csapást recsegés követte.

Gilliatt előrenyujtotta a fejét. A rács, mely a gát elején volt, beszakadt. Látszottak a hullámban a gerendák szökellő végei. A tenger fölhasználta az első hullámtörőt, hogy rést üssön a másodikon.

Gilliatt azt érezte, amit egy tábornok érez, mikor visszavonulni látja az előcsapatát.

A második gerendasor ellenállt az ütésnek. A hátsó páncél erősebben össze volt kötve és megtámasztva. De a törött rács nehéz volt és a hullámok kényük szerint előretaszították és visszarántották, megmaradt kötelékei nem engedték darabokra hullani, egészben maradt és azok a jó tulajdonságok, melyekkel maga Gilliatt ruházta föl, mint védelmi berendezést, most kitűnő romboló eszközzé tették. A pajzsból buzogány lett. Azonkívül a törések tüskéssé tettk, mindenféle gerendák álltak ki belőle; olyan volt, mintha elborították volna fogakkal és sarkantyukkal. Soha félelmesebb és a vihar számára alkálmasabb faltörő kost!

A tenger volt a hajítógép és a palánk a lövedék.

A csapások valami tragikus szabályossággal követték egymást. Gilliatt az általa eltorlaszolt kapu mögött elgondolkodva hallgatta a behatolni készülő halál kopogását.

Keserűen gondolt arra, hogy a Durande kémenye nélkül, melyet oly végzetesen tartott vissza a roncs, e pillanatban és már reggel óta Guerneseyben lenne, kikötőben, biztonságban a potrohhal és a megmentett géppel.

Amitől rettegett, megvalósult. Olyan volt, mint egy hörgés. Az egész összeácsolt hullám-

törő, mindkét összekeveredő és összetört náncél egyszerre, mint a kaosz egy hegyre, rárohant a kőgátra és ott megállt. Nem volt már más, mint egy gubanc, gerendák bozótja, melyen keresztülhatolt az ár, de szétporladt rajta. A legyőzött sánc hősiezen haldoklott. A tenger összezuzta és ő megtörte a tengert. Bizonyos mértékben még feldöntve is hatni tudott. A zsilipül szolgáló szikla, a hátrálni képtelen akadály a lábánál fogta. A szoros, mint mondtuk, igen szűk volt ezen a helyen; a győzelmes szél leszorította, összekeverte és összetörte az egész hullámtörőt ebben a szürkületben; éppen a lökés ereje, mikor fölhalmozta a tömeget és egyik töredéket a másikba mélyesztette, szilárd halmazzá tette a romokat. Roncs volt és megintgathatatlan. Néhány darab fa szabadult ki csupán. Az ár szétszórta őket. Egyik a levegőben röpült el igen közel Gilliatthoz. Érezte a szelét a homlokán.

De néhány hullám, azok közül a nagy hullámok közül, melyek viharok alkalmával rendíthetetlen időszakossággal térnek vissza, átugrott a hullámtörők romja fölött. Bezuhantak a szorosba és a sikátor könyökei dacára, fölháborították benne a vizet. A szoros hullámai haragosan kezdtek mozogni. A hullámok sötét csókja fölhangzott a sziklákon.

Hogyan akadályozza most meg, hogy ez az izgatás ne terjedjen a potrohigh.

Nem sok idő kell az ilyen szélrohamnak, hogy az egész belső vizet viharossá tegye és a tenger néhány csapása után a potroh rést kap és a gép elmerül.

Gilliat borzongva gondolkodott.

De nem zavarodott meg. Ez a lélek megverhetetlen volt.

Az orkán most megtalálta a dolog nyitját és dühöngve örvénylett a szoros két fala közé.

Egyszerre bizonyos távolságra Gilliatt mögött recsegés csattant föl és visszhangzott a szoroson végig, borzalmasabban, mint mindaz, amit Gilliatt valaha hallott.

A potroh felől jött a hang.

Valami gyászos történéhetett ott.

Gilliatt odafutott.

A keleti torkolattól a sikátor kanyargása miatt nem láthatta a potrohot. Az utolsó fordulónál megállt és megvárta egy villámot.

A villám megmutatta a helyzetet.

A keleti nyilást ért hullámesapásra szélroham felelt a nyugati torkolatban. Szerencsétlenség volt sejthető.

A potrohot látható sérülés nem érte; amint lehorgonyozva állt, nem sok módot nyújtott erre; hanem a Durande csontváza végveszélyben volt.

A rom, ilyen viharban, nagy fölületet mutatott. Kint volt a vízből, a levegőben, védtelenül. A nyilás, melyet Gilliatt okozott rajta, hogy kiemelhesse a gépet, végkép elgyöngítette a hajóteknőt. A legszélesebb gerendát átfűrészelte. A csontváznak eltörött a hátgerince.

Az orkán ráfujt.

Több nem kellett hozzá. A födélzet deszkázata fölhajlott, mint egy kinyitó könyv. A fölbomlás megindult. Ez volt az a recsegés, mely a viharon keresztül Gilliatt fülébe jutott.

Amit közelebb érve látott, majdnem helyrehozhatatlannak látszott.

A négyszögletes bemetszés, amit ő hajtott végre, seb volt. Ebből a metszésből a szél szakadékot csinált. Ez a kereszthasadék kettéválasztotta a roncsot. A hátsó rész, a potroh szomszédságában, szilárdan megmaradt a szikla harapófogójában. Az elülső rész, Gilliattal szemközt, lógott. Egy töredék tartotta, mint egy csap, azon ingott ez a tömeg és a szél lóbálta félelmes zajjal.

Szerencsére a potroh már nem volt alatta.

De ez a lóbálás megingatta a hajó másik, még szilárdan és mozdulatlanul a két Douvre közé illesztett felét is. A rengéstől a beomlásig nem nagy a távolság. A makacs szélben az elvált rész hirtelen magával ránthatja a másikat, mely majdnem a bárkát érintette és akkor a potroh elmerül a géppel együtt.

Gilliattnak ez volt a szeme előtt.

Ez katasztrófa lenne.

Hogyan háritsa el?

Gilliatt azok közül való volt, akik magából a veszélyből meritenek segítséget. Egy pillanat alatt összeszedte magát.

A raktárba ment és előhozta a fejszét.

A kalapács derekasan dolgozott, most a szerkercére került a sor.

Gilliatt fölment a roncsra. Megvetette a lábát a földélnetnek azon a részén, mely meg nem görbült és a mélység fölé hajolva hozzáfogott elvágni a törött gerendákat, melyek még tartották a függő teknőt.

Bevégezni a roncs két töredékének elválasztását, megszabadítani a szilárdan maradt felét, az árba lökni, amit megragadott a szél, részévé lenni a viharnek, ezt kellett elvégezni. Nem

volt olyan bajos, mint veszedelmes. A teknő lógó fele, melyet huzott a sulya és a szél, már csak néhány ponton függött. Az egész roncs egy diptychon két táblájához hasonlított, melynek egyik, félig kikapcsolódott szárnya a másikat verdesi. Csupán öt vagy hat repedt, de nem törött alkatrész tartotta még. Repedéseik ropogtak és szélesedtek az északi szél minden mozdulatára és a szekercének ugyyszólván nem volt más dolga, mint segíteni a szélnek. Az a kevés kötelék, mely könnyüvé tette a munkát, veszedelmessé is tette. Minden összeomolhatott Gilliatt alatt.

A vihar tetőpontjára ért. Már nem rettentő volt a szélvész, hanem borzalmas. A tenger háborgása az égig ért. Eddig a felhő uralkodott korlátlanul, látszólag keresztülvitte, amit akart, ő volt a kezdeményező, ő örjítette meg a hullámokat, mindvégig megőrizve valami baljóslatu józanságot. Alul esztelenség, fölül harag volt. Az ég csupa szél, az oceán csupa tajték. Innen a szél tekintélye. Az orkán lángész. De megzavarodott saját szörnyiségének mámorától. Forgó széllé vált. Sötétséget szülő vaksággá. Van a fergetegben egy eszeveszett pillanat, mintha valami a fejébe szállna az égnek. Az örvény nem tudja többé, mit cselekszik. Tapogatózva villámlik. Semmi sem szörnyőbb ennél. Az iszonyat órája ez. A szirten való tombolás tetőpontjára ért. Minden égiháboru valami rejtelmes irányt követ; ebben a pillanatban elvesztette. Ez a legrosszabb ideje a viharnek. Ezekben a pillanatokban *a szél dühöngő örült*, mondta Thomas Fuller. Ezekben a pillanatokban történik az a szakadatlan tékozlása a villa-

mosságnak, melyet Piddington a *villámok zuhatagának* nevez. Ezekben a pillanatokban jelenik meg a legfeketébb felhőben — nem tudni, miért, talán kémlelni az általános rémületet — az a kék fénykör, melyet a régi spanyol tengerészek a Vihar Szemének, *el ojo de tempestadnak* neveztek.

Gilliatt nézte a felhőt. Most fölemelte a fejét. Minden fejszeccsapás után büszkén kiegyenesedett. Nagyon is elveszett volt vagy annak látszott, ahhoz, hogy gögössé ne legyen. Kétségbeesett? Nem. Az ocean dühének utolsó rohama előtt éppoly okos volt, mint vakmerő. A roncsra csak a szilárd pontokra tette a lábát. Kockára tette magát és óvatos volt. Ő is tetőpontra jutott. Bátorsága megtizsereződött. Halálosan rettenthetetlen volt. Fejszeccsapásai úgy hangzottak, mint a kihívás. Úgy látszott, józan-ságban megnyeri azt, amit a vihar veszített. Megható viszály. Egyik oldalon a kiapadhatatlan, másikon a fáradhatatlan. Ki fogja megfutamítani a másikat? A rettentő felhők gorgonarcokat mintáztak a végtelenségbe, a megfélemlítés minden lehető eszköze elszabadult, az eső a hullámokhoz ért, a hullám a felhőket érte, a szél kísértetei kanyarogtak, meteorok arca jelent meg biborfényben és eltűnt és a homály szörnyü lett elenyészésük után; nem volt ott más csak ömlés, mely egyszerre érkezett minden oldalról; minden forrott; a sötétség tömege túlaradt; a jégesővel terhes, csipkés-szélü, hamuszínü tömegek mintha kergekórt kaptak volna, a levegőben a rostában rázott borsó hangja szállt; a Volta által megfigyelt ellentétes villamosságok felhőtől-felhőig üzték

villámló játékokat, a szikrák kiterjedése döbbenetes volt, a villámok egészen közel jártak Gilliatthoz. Ugylátszott, meglepte az örvényt. Járt-kelt az ingadozó Durande-on, lépteivel megrengette a földézetet, zörgött, vágott, metszett, hasított fejszével a kezében, sápadtan a villámfényben, ziláltan, mezitláb, rongyokban, az arca tele a tenger nyálával; nagy volt a mennydörgés e csatornájában.

Az erőki őrzöngése ellen csak az ügyesség tud küzdeni. Az ügyesség volt Gilliatt diadala. Egyszerre akarta az egész széthullott törmeléket leejteni. Ecélből meggyöngítette az összetartó töredékeket, anélkül, hogy egészen elszakította volna, meghagyott néhány rostot, mely föntartotta az egészet. Hirtelen megállt, magasra emelt baltával. A művelet végéhez ért. Az egész darab elvált.

A roncs vázának fele lebukott a két Douvre közé, Gilliatt alatt, aki a másik felén állt és kihajolva nézte. Függőlegesen merült a vízbe, befejszkendezve a sziklákat és megállapodott a szükületben, mielőtt a fenékre ért volna. Több mint tizenkét lábnyira kimeredt a vízből; a függőleges deszkázat úgy állt a két Douvre között, mint a fal; mint a kissé följebb a szorosban keresztbe vetett szikla, alig engedte két végén beszürödni a tajtékot; és ez volt az ötödik torlasz, melyet Gilliatt rögtönzött a vihar ellen a tenger ez utcájában.

Az orkán elvakulva dolgozott ezen az utolsó torlaszon.

Gilliatt szerencsés volt, hogy a falak összeszorulása nem engedte fenéig merülni ezt a gátat. Így magasabb volt; azonkívül a víz is

elhaladhatott az akadály alatt, ami elvette a hullámok erejét. Ami elmehet alul, nem ugrik át fölül. Ez az uszó hullámtörők egyszerű titka.

Ettől kezdve akármit csinált is a felhő, nem kellett félni sem a potrohot, sem a gépet. A víz nem mozdulhatott meg körülöttük. A Douvre kapuja közé, mely nyugatról fődözte és az uj torlasz közé, mely kelet felől védelmezte, sem a tenger, sem a szél csapásai el nem érhetek.

Gilliatt menekvéssé alakította a szerencsétlenséget. Végeredményben a felhő segített rajta.

Elvégezvén ezt a dolgot, egy esőtócsából vizet meritett a tenyerébe, ivott és azt mondta a felhőnek: Cruche!*

Gunyos öröme a harcos értelemnek, megállapítani a dühöngő erők roppant ostobaságát, mely szolgálatok teljesítésében végződik és Gilliatt azt az emlékezetelőtti időkből, Hómér hőseitől származó szükségét érezte, hogy sértegesse az ellenfelét.

Gilliatt leszállt a potrohba és a villámlást fölhasználva megvizsgálta. Ideje volt, hogy segítséget kapjon a szegény bárka, magyon megviselte az előző óra és kezdett meghajolni. Gilliatt egy futó pillantással nem tapasztalt semmi sérülést. Mégis, bizonyára erős csapásokat kellett elviselnie. Ha a víz lecsöndesedik, a bárka magától ki fog egyenesedni; a horgonyok jól tartottak; a gépet pedig négy lánc csodálatosan föntartotta.

* Cruche = korszó; népies mellékjelentése: ostoba.

Mire Gilliatt befejezte szemlélését, valami fehérség szállt el mellette és eltűnt a homályban. Egy sirály volt.

Kellemesebb jelenség nincs viharban. Ha a madarak megjelennek, azt jelenti, hogy a szélvész visszahúzódik.

Másik kitűnő jel: a mennydörgés kétszeres lett.

A vihar legfőbb erői fölbomlottak. Minden tengerész tudja, az utolsó kísérlet kegyetlen, de rövid. Tulságos villámlás a véget jelenti.

Az eső hirtelen megszűnt. Már csak mogorva görgés volt a felhők között. A vihar elült, mint egy földreesett deszka. Ugyszólván összetörött. A felhők roppant gépezete fölbomlott. A tiszta ég egy hasadéka választotta szét a sötétséget. Gilliatt elámult, nappal volt.

A vihar közel husz óráig tartott.

A szél, mely hozta, elvitte. Szétoszló sötétség borította a láthatárt. A szétszakgatott és menekülő ködök összevissza tolongva tömörültek, visszavonulóban mozgott a felhők sora, hosszú, elhaló zugás hallatszott, néhány végső esőcsöpp hullott és az egész, mennydörgéssel teli homály elment, mint rettentő szekerek sokasága.

Az ég hirtelen kék lett.

Gilliatt észrevette, hogy fáradt. Az álom úgy csap le a fáradt emberre, mint a ragadozó madár. Gilliatt meghajlott, elterült a bárkában, meg sem nézve a helyet és elaludt. Így maradt néhány ernyed, hosszú órán keresztül, alig különbözve a gerendáktól és karóktól, melyek között pihent.

Mikor fölébredt, éhes volt.

NEGYEDIK KÖNYV.
AZ AKADÁLY KETTŐS MÉLYSÉGE.

I.

Aki éhes, nincs egyedül.

A tenger csillapodott. De a messzeségben még elég nyugtalan volt ahhoz, hogy azonnal elindulni ne lehessen. A nap már különben is nagyon előrehaladt. Reggel kellett elindulni, hogy az ember éjfél előtt Guerneseybe érjen azzal a teherrel, amit a bárka hordott.

Noha az éhség gyötörte, Gilliatt vetkőzni kezdett, mert ez volt az egyetlen módja, hogy melegedjék.

Ruhái átáztak a hullámoktól, de az eső kímosta a tengervizet és most már megszáradhattak.

Csak a nadrágot tartotta magán térdig fölgyűrve.

A kiugró sziklákon kiteritette és kavicsokkal megerősítette ingét, zubbonyát, gallérját, láb-szárvédőit és a báránybőrt.

Aztán evésre gondolt.

Gilliatt késéhez folyamodva, melyet mindig gondosan élesített és jókarban tartott, lefeszített a szikláról néhány parti csigát, mely a Földközi-tengeren is otthonos és amely nyersen is ehető. De oly sokféle, oly kemény és annyi munka után az adag sovány volt. Nem volt több kétszersültje. A víz most nem hiányzott. Nemcsak a szomját oltotta, elárasztotta.

Fölhasználta a tenger apadását, hogy a sziklák között bolyongva, rákot keressen. Elég sok szirt maradt szárazon, hogy jó fogást remélhetett.

Csakhogy nem gondolt arra, hogy nem tudja megsütni. Ha időt vett volna magának, hogy a raktárba menjen, átázva találta volna. A fa és a szén átnedvesedett és kóckészletéből, mely a taplót helyettesítette, egy foszlányt sem talált volna, mely át nem ázott. Nem volt mód, tüzet gyújtani.

A fujtató különben összeomlott; a tűzhely ellenzője leszakadt; a műhely a vihar zsákmánya lett. Azokkal a szerszámokkal, melyek kikerülték a sérülést, Gilliatt dolgozhatott még mint ács, de mint kovács már nem. De Gilliatt e pillanatban nem gondolt a műhelyre.

Minthogy a gyomra másfelé huzta, nem sokat elmélkedett, hanem ebéd után látott. Nem a sziklatorokban bolyongott, hanem kívül, a szirttek másik oldalán. Ezen az oldalon ütközhetett tiz hét előtt a Durande a szirthez.

Gilliatt vadászatához alkalmasabb volt a szirtsor külső oldala, mint a belső. Apály idején a rákoknak szokásuk kijönni a levegőre. Szívesen melegednek a napon. E csuf lények szeretik a delet. Furcsa látványt nyujtanak, mikor teljes világosságban kijönnek a vízből. A hemzsegésük majdnem fölháborító volt. Aki látta ügyetlen, félszeg mozdulataikat, amint nehézkesen kapaszkodtak görbületről-görbületre a szikla lépcsőhöz hasonló, alacsony emelkedésein, kénytelen lett volna bevallani, hogy az oceanban is vannak férgek.

Két hónap óta Gilliatt ezekből a férgekől élt.

Ezen a napon még a kagylók és a langusztok is eltűntek. A vihar megrémítette e remetéket és még nem csillapodtak le. Gilliatt kezében tartotta nyitott kését és imitt-amott egy csigát kapott föl a hinár alól. Jártában megette.

Nem lehetett messze attól a helytől, ahol Clubin ur elveszett.

Gilliatt éppen elhatározta, hogy lemond a túskebőrüről és a tengeri gesztenyéről, mikor csobogás hallatszott a lábai alól. Egy nagy rák, mely megijedt az ő közeledésétől, a vízbe ugrott. A rák nem merült el annyira, hogy Gilliatt szem elől veszítette volna.

Gilliatt a rák után futott a szirt alján. A rák menekült.

Hirtelen nem látott semmit.

A rák befurakodott valami hasadékba a szikla alatt.

Gilliatt öklével a szikla kiálló részeibe kapaszkodott és előrenyujtotta a fejét, hogy a meredek alá lásson.

Valóban horpadás volt ott. A ráknak oda kellett menekülnie.

Több volt, mint egy hasadék, tornácféle volt.

A tenger behatolt a tornácba, de nem volt mély. Látszott a kavicsokkal borított fenék. A kavicsok simák voltak és algák borították, ami azt mutatta, hogy soha sincsenek szárazon. Zöldhaju gyermekfejekhez hasonlítottak.

Gilliatt fogai közé szorította kését, kezeivel és lábjaival leereszkedett a meredek tetejéről és a vízbe ugrott. Majdnem a válláig ért.

Behatolt a tornác alá. Kopott folyosóban találta magát és kezdetleges, csucsives boltozat volt a feje fölött. A falak csiszoltak és simák

voltak. A rákot nem látta. Tovább gázolt. A világosság fogyott. Nem látott tisztán.

Tizenöt lépés után a boltozat megszűnt fölötte. Tul volt a folyosón. Több volt a tér, tehát több volt a világosság; pupillái különben kitágultak, elég tisztán látott. Meglepődött.

Abba a különös barlangba jutott, melyet előző hónapban meglátogatott.

Csakhogymost a tenger felől lépett be.

Azon a boltiven jutott be, melyet akkor elmerülve látott. Némely alacsony apály idején járható volt.

Szemei megszokták a homályt. Mindig jobban látott. Elámult. Förlismerte ezt a rendkívüli palotáját a homálynak, ezt a boltozatot, e pilléreket, e vér- vagy biborfoltokat, e drágakő-szerű növényzetet és hátul a csaknem szentély-fülkét a csaknem oltár kővel.

Nem igen emlékezett e részletekre, de az egész kép élt a lelkében és most viszontlátta.

Szemközt, bizonyos magasságban a falban viszontlátta a hasadékat, melyen keresztül először behatolt és mely arról a pontról, ahol most állott, elérhetetlennek látszott.

Viszontlátta a csucsiv közelében az alacsony és sötét üregeket, a barlangokat a barlangban, melyeket már messziről megfigyelt. Most közel volt hozzájuk. A legközelebbi szárazon állt és könnyen megközelíthető volt.

Még közelebb, mint ez a mélyedés, észrevett a víz színe fölött egy kezével elérhető vízszintes repedést a gránitban. A rák valószínűen ott volt. Belenyult az öklével és tapogatózni kezdett ebben a sötét lyukban.

Hirtelen azt érezte, hogy megragadják a karját.

Leirhatatlan borzadályt érzett ebben a pillanatban.

Valami vékony, göröngyös, lapos, fagyos, tapadó és eleven dolog csavarodott a homályban a meztelen karjára. A keble felé kapaszkodott. Szorított, mint a szij és kuszott, mint az inda. Egy másodpercnél hamarabb valami csigavonallal fogta le az öklét, a könyökét és a vállát érintette. A vége a hóna alá bujt.

Gilliatt hátravetette magát, de alig tudott megmozdulni. Mintha odaszögezték volna. Szabadon maradt balkezeivel kivette fogai közül a kést és késtartó kezével nekifeszült a falnak, hogy kétségbeesett erőfeszítéssel visszahúzza a karját. Csak annyit ért el vele, hogy ingerelte a köteléket, mely még jobban összeszorult. Hajlékony volt, mint a bőr, szilárd, mint az acél, hideg, mint az éjszaka.

Egy második keskeny és hegyes szij jött ki a sziklahasadékból. Olyan volt, mint egy szájból kinyuló nyelv. Ijesztően végignyalta Gilliatt csupasz törzsét és hirtelen mértéktelenül megnyulva, bőréhez tapadt és körülölelte egész testét.

Ugyanakkor hallatlan, semmihez sem hasonló fájdalom vonaglott végig Gilliatt összehúzódó izmain. Borzalmas kerek dolgokat érzett a testébe hatolni. Mintha számtalan ajak tapadt volna a husához és a vérét akarná inni.

Egy harmadik szij kanyargott elő a sziklából, megtapogatta Gilliattot és az oldalát korbácsolta, mint egy kötél. Aztán rátapadt.

Az aggodalom, önkivületében, néma. Gilliatt meg sem szólalt. Elég világosság volt ahhoz, hogy lássa, a rátapadt, visszataszító formákat.

Egy negyedik heveder, ez már nyilsebesen, a hasára pattant és rácsavarodott.

Sem levágni, sem lépni nem lehetett e nyálkás szijakat, melyek szorosan Gilliatt testéhez tapadtak számtalan ponttal. Minden ilyen csucs borzalmas és különös fájdalmat okozott. Ilyet érezne az ember, ha azt érezné, hogy egyszerre számtalan száj falja.

Ötödik nyulvány jelentkezett a lyukon. A többiek fölött helyezkedett el és Gilliatt rekeszizma fölé hajlott. A szorítás a félelemhez csatlakozott; Gilliatt alig tudott lélegzeni.

Ezek a hevederek hegyesek voltak a végeiken és lassan szélesedtek, mint a kardpengék a markolat felé. Nyilván mind az öt egy középpont-hoz tartozott. Jártak, kusztak Gilliatton. Érezte, hogy a helyüket változtatják azok, amiket szájaknak gondolt.

Hirtelen valami kerek, lapos nyálkásság jött ki a hasadékból. Ez volt a közép; az öt szij itt találkozott, mint a küllők a kerékagyban; az undok korong másik felén három másik csáp kezdetét lehetett megkülönböztetni, melyek még a sziklamélyedésben voltak. A nyálka közepéből két szem nézett ki.

A szemek Gilliattot látták.

Gilliatt fölismerte a polipot.

II.

A szörnyeteg.

Csak akkor hiszünk a polipnak, ha láttuk.

Az ódon hydrákon mosolygunk, ha összehasonlítjuk a polippal.

Némely pillanatban az ember kísértésbe jön azt gondolni, hogy a megfoghatatlan, mely álmainkban lebeg, a lehetőségben mágnescsúrré bukkan, melyekben a vázlatok megfogóznak és az álom homályos megállapításaiból lények lépnek elő. Az Ismeretlen a csodatevés ura és arra használja, hogy szörnyeteget hozzon létre. Orfeusz, Homér és Hesiodos csak a Chimérát tudták megteremteni; Isten megalkotta a Polipot.

Ha Isten akarja, jeleskedik a fürtelemben.

A vallásos gondolkodó borzad ennek az akaratnak a miértjétől.

Minden eszmény megengedett és ha a rémület cél, akkor a polip remekmű.

A bálma óriási, a polip kicsi; a vizilónak vértje van, a polip csupasz; a kigyó sziszeg, a polip néma; a rhinocerosnak szarva van, a polipnak nincs; a skorpiónak fullánkja van, a polipnak nincs; a majomnak farka van, mellyel fogni tud, a polipnak nincs; a cápának éles uszonyai vannak, a polipnak nincs uszonya; a vampirnak karmok vannak a szárnyán, a polipnak nincs szárnya; a sündisznónak tüskéi vannak, a polipnak nincs tüskéje; a narvalnak kardja van, a polipnak nincs; a rája villámlik, a polip nem, a varangy fertőzni tud, a polip nem; a viperának méregfoga van, a polipnak nincs; az oroszlánnak karmai vannak, a polipnak nincs karma; a keselyűnek csőre van, a polipnak nincs csőre; a krokodilnak toroka van, a polipnak nincs toroka, sem foga.

A polipnak nincsenek izomkötegei, sem fenyegető hangja, nincs páncélja, nincs szarva, nincs fullánkja, sem tüskéje, nincs szorító

farka, nincs hasító uszonya, sem karmos szárnya, nincs kardja, villamos ütései, nincs mérge, karma, csőre, nincs foga. A polipnak van minden állatok között a legfélelmesebb fegyverzete.

Mi hát a polip? A polip a köpöly.

Nyilttengeri szirtekben, ahol a víz minden pompáját fitogtatja és rejtegeti, járhatatlan sziklaüregekben, növényekkel, csigákkal és kagylókkal borított odúkban, az oceán mély boltjaiban találkozhat vele az uszó, aki a hely szépségétől vonzatva oda merészkedik. Ha találkoztok vele, ne legyetek kíváncsiak, meneküljétek. Káprázva lépünk be, rémülten távozzunk.

Ime, milyen ez a találkozás, mely mindig lehetséges a sziklák között.

Szürkés alak hullámzik a vízben; karvastagságú és körülbelül félrőf hosszú; egy rongy; az alak összeesukott esernyőhöz hasonlít, melynek nincs nyele. A rongy lassan közeledik felétek. Egyszerre kinyílik, nyolc küllő terül szét hirtelen egy arc körül, melynek két szeme van; a küllők élnek; hullámozásuk olyan, mint a lánghatás; kerékhez hasonlít; kiterítve négy-öt láb az átmérője. Rettentő kifésülés. Rátok veti magát.

A hydra szigonyt vet az emberre.

Ez az állat rátapad zsákmányára, elborítja, összekötözi hosszú szalagjaival. A színe alul sárgás, fölül földszíni; semmi sem adhatja vissza a pornak ezt a megmagyarázhatatlan árnyalatát; hamuból való állatnak lehetne mondani, mely vízben lakik. A pókfélékhez tartozik alakjánál fogva és kaméleon a színe

miatt. Ha ingerlik, violaszínü lesz. Ijesztő, hogy egészen lágy.

Karjai guzsbakötnek, érintése megbénít.

A skorbutra és az üszkösödésre emlékeztet. Szörnyeteggé alakított betegség.

Nem lehet lépni. Szorosan tapad áldozatához. Hogyan? Az ürességével. A nyolc, tövében széles csáp mindig keskenyedik és csucsban végződik. Mindegyik alatt, két párhuzamos sorban, folyton kisebbedő dudorodások húzódnak végig, legnagyobbak a fej közelében, legkisebbek a végeken. Huszonöt van minden sorban; ötven minden csápon és négyszáz az egész állaton. E dudorodások a szívók.

E köpölyök hengeres, tülköszzerű, ólomszínü porcogók. A nagyobb fajtákon ötfrankos nagyságtól lencsenagyságuig kisebbednek. E csódarabok kidagadnak az állatból és visszahúzódnak. Egy hüvelyknél mélyebbre nyomulhatnak a zsákmányba.

E szívóélészlékben megvan a billentyük minden érzékenysége. Kiegyenesedik és összehúzódik. Engedelmeskedik az állat legcsekélyebb akaratának. A legnagyobb érzékenység sem ér föl e köpölyök összehúzódó képességével, mely mindig alkalmazkodik az állat belső mozgásához és a külső eseményekhez. Érzékeny sárkány.

Ez a szörnyeteg az, amit a tengerészek polipnak, a tudomány cephalopodának, a legenda pedig kraken-nek nevez. Az angol matrózok Devil-fishnek, Ördöghalnak nevezik. De *Blood-sucker*-nek, Vérszopónak is mondják. A La Manche-szigeteken *pieuvre* a neve.

Guerneseyben nagyon ritka, Jerseyben pedig

nagyon kicsi, de igen nagy és elég gyakori Serk szigetén.

Buffonnak egy Sonnini-kiadásában van egy metszet, mely egy cephalopodát ábrázol, amint körülölel egy fregatot. Denis Montfort úgy véli, hogy a messze szélesség polipja elég erős elsüllyeszteni egy hajót. Bory Saint-Vincent ezt tagadja, de megállapítja, hogy a mi égövünk alatt megtámadja az embert. Menjetek el Serkre, Brecq-Hou közelében megmutatják nektek azt a sziklaüreget, ahol néhány év előtt egy polip megragadott, lehazott és vizbefojtott egy rákszedőt. Péron és Lamarck tévednek, ha kételkednek abban, hogy a polip uszni tud, noha nincsenek uszonyai.

Aki e sorokat írja, saját szemeivel látott Serkben, a Boltnak nevezett barlangban egy polipot, amint uszva üldözött egy fürdőzőt. Megölték és megmérték, kiterítve négy angol láb széles volt és meg lehetett számlálni a négyszáz szipolyt. A halódó állat vonaglásában kimeresztette.

A megfigyelő Denis Montfort szerint, akinek nagymértékű intuíciója a mágiáig süllyedt vagy emelkedett, a polipnak csaknem emberi szenvedélyei vannak; a polip gyűlöl. Valóban, az abszolútban ocsmánynak lenni, annyi mint gyűlölni.

Az éktelenség a megszűnés szükségessége alatt vergődik, ami ellenségessé teszi.

Az uszó polip, hogy úgy mondjuk, a tokjában marad. Minden tagját összeszorítva uszik. Képzeljünk el egy bevarrott ruhaujjat, melyben benne van az ököl. Ez az ököl, a fej, taszítja a vizet és bizonytalanul hullámozó moz-

dulatokikkal halad előre. Szemei, noha nagyok, nem nagyon láthatók, mert vízszinűek.

A vadászó vagy leskelődő polip elrejtőzik; megkisebbedik, összezárkózik; a legkisebb kiterjedésre szorul. Elvegyül a félhomályba. Olyannak látszik, mint egy hullám. Mindenhez hasonlít, csak élő lényhez nem.

A polip képmutató. Űgyet sem vetünk rá, egyszerre szétnyílik.

Nyálkta, melynek akarata van, mi lehet ennél szörnyűbb! A gyűlölettel átítatott enyv.

A legszebb, átlátszó, azur vízben tanyázik a tenger ez iszonyu, falánk csillaga. Nem lehet megközelíteni, ami rettenetes. Aki látja, majdnem mindig foglyul esik.

Éjszaka, főleg a párzás idején, világít. Van szerelem ebben a rémben. Várja a nászt. Fölcicomázza magát, fénylik és világít; valamely szikla tetejéről láthatjuk magunk alatt a megnyíló, sötét mélységben a sápadt, kísérteties napfényt.

A polip uszik, de jár is. Kissé hal, de csuszó-mászó is. Kuszik a tenger fenekén. Járásközben nyolc lábát használja. Ugy vonszolja magát, mint a féreg.

Nincs csontja, nincs vére, nincs husa. Petyhüdt. Nincs benne semmi. Üres bőr. Nyolc csápját vissza lehetne tolni a belsejébe, mint a keztyü ujjait.

Csak egyetlen nyílása van, sugáralakja közepén. Végbél ez az egyetlen hasadék vagy száj? Mind a kettő.

Ugyanaz a nyílás végzi el mindkét műveletet. A bejárat a kijárat. Az egész állat hideg.

Az érintése visszataszító. Utálatos az érin-

tőse ennek az eleven kocsonyának, mely elborítja az uszót, melybe belemélyed a kéz, belevágódnak a körmök, melyet a szétszakítás meg nem öl, ha letépjük, meg nem szabadulunk tőle, szívós lény, mely kisiklik az ujjaink közül; de nincs megdöbbenés, mely fölérne hirtelen megjelenésével a polipnak, a nyolckegyős Meduzának.

Semmi szorítás nem hasonló a cephalopoda öleléséhez.

A légszivattyu maga támad ránk. Az ürességgel van dolgunk, melynek lába van. Se karmolás, se harapás; kimondhatatlan érvágás. A harapás félelmes; de nem annyira, mint a szivás. A karom semmi a köpölyhöz képest. A karom az állat, mely a husodba hatol; a köpöly te magad vagy, aki behatolsz az állatba. Izmaid fölfújódnak, rostjaid elcsavarodnak, a bőröd meghasad a szennyes súly alatt, véred patkzik és borzalmasan keveredik a puhány nyirkosságával. Az állat rádnehezedik ezer gyalázatos szájjal; a hydra bekebelezi az embert, az ember beleolvad a hydrába. Egyek lesztek. Ezt az álmod föl nem éred. A tigris csak fölfalhat, de a polip, réttentes! magába szív. Magához és magába szív és összekötözve, összetapadva, tehetetlenül érzed, hogy beleönölsz a rettenetes zsákba, a szörnyetegbe.

A szörnyüség fölött: valakit elevenen megenni, ott van a kifejezhetetlen: valakit elevenen meginni.

Ezekkel a különös állatokkal a tudomány, szokott, tulságos óvatosságában, eleinte nem foglalkozik, még tényekkel szemben sem, aztán

elhatározza, hogy tanulmányozni fogja; fölboncolja, osztályozza, lajstromozza, cédulát tesz rá, példányokat szerez belőle; üveg alá teszi a muzeumokban; belekerülnek a névmutatókba; puhánynak, gerinctelennek, csillagállatnak minősülnek; a tudomány megállapítja a szomszédságukat: kissé a calnar alatt, kissé a sépia fölött; a sósvizi hydrának hasonlóját megtalálja az édesvizben; fölosztja nagy-, közép- és kislejtőkre; könnyebben elfogadja a kislejtőt, mint a nagyot, amire különben minden téren hajlandó a tudomány, amely szívesebben mikroszkópikus, mint teleszkópikus; megnézi a szerkezetüket és elnevezi cephalopodának (fejlábu), megszámlálja a csápjait és elnevezi octopédnek (nyolclábu). Ezt elvégezvén, otthagyja. Ahol a tudomány elejti a dolgot, a filozófia fölveszi.

A filozófia, rákerülvén a sor, tanulmányozza e teremtményeket. A tudománynál messzebbre és kevésbé messzire jut. Nem boncol, hanem elmélkedik. Ahol a boncolókés dolgozott, oda a hipotéziseket helyezi. A végső okot keresi. Nagy gyötrelme a gondolkodónak. Ezek a teremtmények csaknem a teremtő ellen ingerlik. Iszonyu meglepetések ezek. A szemlélődőnek ünneprontói. A gonosznak szándékos formái. Hova legyünk a teremtésnek ily magakáromlásai előtt? Kihez forduljunk?

Borzalmas anyaméh a Lehetőség. A rejtély szörnyekben valósul meg. Árnyékdarabok jönnek elő a belsőség tömegéből, szétszakadnak, elválnak, gördülnek, lebegnek, sűrűsödnek, kölcsönkérnek a környező sötétségből, ismeretlen

kisugárzás lesz urrá fölöttük, életre kelnek, nem tudni, mily alakot teremtenek maguknak sötétségből és mily lelket a fertőből. Olyasfélék, mint a sötétségből teremtett állatok. Miért? Mire szolgálnak? Visszaesés az örök kérdésbe.

Ezek az állatok inkább kisértetek, mint szörnyek. Bizonyosak és valószínűtlenek. Lenni, ez a dolguk, nem lenni, ez lenne a joguk. A halál kételtűi ők. Valószerűtlenségük bonyolulttá teszi létüket. Megérintik az emberi homlokot és a rejtelem határait népesítik be. Tagadjátok a vampirt, megjelenik a polip. Hemzsegésük olyan bizonyosság, amely megbontja a mi biztonságunkat. Az optimizmus, amely mégis igaz, csaknem kijön a sodrából előttük. Ők vannak a sötét körök még látható szélén. Ők mutatják az átmenetet a mi valóságunkból egy másikba. Ugy látszik, azokhoz a rettentő, kezdetleges lényekhez tartoznak, amelyeket az álmodozó homályosan lát az éjszaka szelelő nyilásain keresztül.

A szörnyeknek ez az előbb a láthatatlanba, majd a lehetőbe való nyujtózkodását gyanították, talán észre is vették komor önkivületükben, meredt szemekkel a mágusok és filozófusok. Ebből származik a pokol sejtése. A démon a láthatatlanság tigrise. A lelkek fenevadját két látnok jelenti az emberi nemnek, egyiket Jánosnak hívják, másikat Dante-nek.

Ha a sötétség körei valóban vég nélkül folytatódnak, ha egyik kör után másik következik, ha ez a sulyosbodás határtalan fokozatban állandó, ha ez a lánc — amelyben határozottan kételkedünk — létezik, akkor kétségtelen, hogy

a polip az egyik végén azt bizonyítja, hogy Sántán van a másikon.

Bizonyos, hogy a gonosz az egyik végén a másik végén levő gonosszágot bizonyítja.

Minden gonosz állat, mint minden romlott értelem, szfinx.

Rettentő szfinx, amely a rettentő rejtvényt kínálja. A gonosz rejtvényt.

A rossznak ez a tökéletessége teszi, hogy néha nagy szellemek hajlanak a kettős istenben való hit felé, a manicheusok félelmes kettős teremtése felé.

Egy kínai selyemszövet, amelyet az utolsó háboruban loptak el a kínai császár palotájából, cápát ábrázol, amely megeszi a krokodilt, amely megeszi a kigyót, amely megeszi a sast, amely megeszi a fecskét, amely megeszi a férget.

Az egész természet, amely a szemünk előtt van, eszik és őt is megeszik. Az áldozatok egymást marják.

Azonban a tudósok, akik filozófusok is, következően jóindulatuak a teremtés iránt, megtalálják, vagy azt hiszik, hogy megtalálják a magyarázatot. A végső célra többek között a genfi Bonnet bukkan rá, aki Buffonnal áll szembe épp úgy, mint később Geoffroy Saint-Hilaire Cuvier-vel. A magyarázat ez: a mindenütt jelenvaló halál megköveteli a mindenütt jelenvaló temetést. A falánkok végzik a temetést.

Egyik lény a másikba jut. Rothadás annyi, mint táplálkozás. Szörnyü tisztogatása a földgömbnek. A husevő ember maga is temet. Ha-

lából van az életünk. Ilyen a rémitő törvény. Sirboltok vagyunk.

Homályos világunkban e végzetes rend szörnyetegeket teremt. Azt mondtátok: miért? Ime, azért.

Magyarázat ez? Felelet ez a kérdésre? De akkor miért nincs más rend? A kérdés újra-születik.

Éljünk, jó.

De igyekezzünk azon, hogy a halál haladás legyen számunkra. Törekedjünk kevésbé sötét világokba.

Kövessük a lelkiismeretet, amely odavezet.

Mert soha se feledjük el, a jót csak a legjobb találja meg.

III.

Másféle harc az örvényben.

Ilyen volt az a lény, amely néhány pillanat óta urrá lett Gilliatton.

Ez a szörnyeteg volt a barlang lakója. Ő volt a hely rémitő géniusza. Mint a víz komor démonja.

Mind e nagyszerűségnek a borzalom volt a középpontja. Egy hónap előtt, amikor egy napon Gilliatt először hatolt a barlangba, a feketeség, amit homályosan látott a titokzatos víz redőiben, ez a polip volt.

Otthon volt itt.

Mikor Gilliatt másodszor lépett a barlangba a rákot üldözve és észrevette a hasadékokat, amelyről azt hitte, hogy a rák odamenekült, a polip már ott lesett az üregben.

Elképzelhető ez a várakozás?

A madár nem mer költeni, a tojás nem mer fölnyilni, az emlő nem mer szoptatni, a szív nem mer szeretni, a szellem nem mer szárnyalni, ha rágondol az örvényben lesben álló véstjűslő türelemre.

Gilliatt bedugta karját a lyukba, a polip elkapta.

És fogva tartotta.

Légy volt e pók számára.

Gilliatt övig vízben állott összezsugorodó lábakkal a csuszós, kerek köveken, kinyújtott jobbkarjára laposan tekeredtek a polip szijai, törzse csaknem eltűnt a kanyargó, egymást keresztező, szörnyű kötelék alatt.

A polip nyolc karjából három a sziklához tapadt, öt pedig Gilliatthoz. Ily módon egyfelől a gránitba, másfelől az emberbe kapaszkodva, odaláncolta Gilliattot a sziklához. Kétszázötven szipoly tapadt Gilliatthoz. A rettegés és az utálat keveréke. Beszorulni egy óriási marokba, amelynek közel egy méter hosszú ujjai rugalmasak és belsejük tele van élő dudorodásokkal, amelyek a husba turnak.

Említettük, a poliptól nem lehet szabadulni. Ha megkiséreljük, még biztosabban megkötöz. Még jobban szorít. Erőfeszítése arányosan nő a mienkkel. Több mozgás nagyobb szorítást eredményez.

Gilliattnak csak egy segélyforrása volt, a kése.

Csak a balkeze volt szabad, de tudjuk, hogy azt hatalmasan tudta használni. Azt lehetett volna mondani, hogy két jobbkeze van.

Ebben a kézben volt a nyitott kés.

A polip csápjait nem lehet elvágni, olyan

az, amely kicsuszik a penge alól; különben az elhelyezkedése is olyan, hogy a hasítás a saját husunkat érné.

A polip szörnyü; mégis van módja annak, hogy elbánjunk vele. A serki halászok ismerik; aki látta, amint a tengerben bizonyos erőszakos mozdulatokat végeznek, tudja. A tengeri malacok is ismerik; úgy harapják meg, hogy leválik a feje. Azért találkozunk annyi fejetlen polippal a tengeren.

A polip valóban nem sebezhető másutt, csak a fején.

Gilliatt jól tudta.

Soha sem látott ekkora polipot. Első alkalommal a nagyfajtára bukkant. Más megzavarodott volna.

A polipnak épp úgy, mint a bikának, van egy pillanata, amelyet meg kell ragadni; az a pillanat ez, amikor a bika lehajtja a nyakát és az a pillanat, amikor a polip egy gyors pillanatra előre nyújtja a fejét. Aki ezt elmulasztja, elveszett.

Mindaz, amit elmondtunk, csak néhány percig tartott. Gilliatt mégis növekedni érezte a kétszázötven köpöly szívását.

A polip áruló. Iparkodik előbb elkábítani áldozatát. Megragadja, azután vár, amíg lehet.

Gilliatt a kését tartotta. A szívás nőtt.

Nézte a polipot, az meg őt nézte.

Egyszerre az állat hatodik csápja levált a szikláról és Gilliattra csapva, iparkodott elkapni a balkarját.

Ugyanakkor hirtelen kinyújtotta a fejét. Egy pillanattal később végbélszája Gilliatt mellére

tapadt volna. És Gilliatt akkor vérző oldalával, lekötött két karjával halott.

De Gilliatt örködött. Lesték, lesett.

Kikerülte a csápot és abban a pillanathban, amikor az állat a mellébe készült kapni, ökle lecsapott az állatra.

Két ellenkező vonaglás következett, a polipó és Gilliatté.

Mint két villám küzdelme.

Gilliatt a lapos nyálkába szurta kése hegyét és egy ostorcsapáshoz hasonló kanyarintással kört irván le a két szem körül, kitépte a fejét, mint ahogy kihuznak egy fogat.

Vége volt.

Az egész állat lezuhant.

Elszakadt vászonhoz hasonlított. A szivattyu elromlott, az üresség megszűnt. A négyszáz szipoly egyszerre bocsájtotta el a sziklát és az embert. A foszlány a víz alá merült.

Gilliatt, lihegve a küzdelemtől, két kocsonyás, alaktalan foltot vehetett észre lábainál a kavicok közt, egyik oldalt a fejet, a többit a másik oldalon. Azt mondjuk, a többit, mert törzsnek nem lehetett mondani.

Gilliatt mindenesetre elhúzódott a csápok közeléből, mert valami végvonaglástól tartott.

De az állat alaposan halott volt.

Gilliatt becsukta a kését.

IV.

Semmi el nem rejtőzhet és semmi el nem vész.

Ideje volt, hogy megölje a polipot. Majdnem megfulladt; jobbkarja és törzse már lila volt;

több mint kétszáz daganat volt rajta; némelyikből vér folyt. A sérülések gyógyszere a sós-víz. Gilliatt belemerült. Ugyanakkor dörzsölte is a tenyerével. A daganatok elsimultak a dörzsöléstől.

Hátrálva és jobban a vízbe merülve, észrevétlenül közeledett az oduféléhez, amelyet már látott annak a repedésnek a közelében, ahol a polip megragadta.

Az odu ferdén és szárazon nyult a barlang nagy fala alá. Az összegyülemlett kavics magasabbá tette a fenekét. A mélyedés elég széles, alacsony barlang volt; az ember lehajolva bemehetett. A tengeralatti barlang zöld világitása behatolt és gyöngén bevilágította.

Ugy esett, hogy sebtében dörzsölgetve dagadt bőrét, Gilliatt fölemelte szemeit.

Tekintete az oduba mélyedt.

Megremegett.

Ugy rémlett előtte, az odu mélyén a homályban valami nevető arcot lát.

Gilliatt nem tudta a hallucináció szót, de a lényegét ismerte. A valószínűtlenséggel való titokzatos találkozások, amelyeket, hogy magunkat kimentsük belőle, hallucinációnak nevezünk, benne vannak a természetben. Illúziók vagy valóságok, muló látományok. Aki éppen ott van, látja őket. Gilliatt, mondtuk, gondolkodó volt. Megvolt benne az a nagyság, hogy néha látományai voltak, mint egy prófétának. Az ember nem lehet büntetlenül magányos helyek álmodozója.

Valami csalóka látománynak hitte, amely,

mint aféle éjszakai embert, már nem egyszer meglepte.

Az üreg elég pontosan utánzott egy mészégető kemencét. Kosárszerűen öblösödő, alacsony fülke volt, amelynek meredek bolthajtásai keskenyedve emelkedtek a kripta széléig, ahol a kavicsréteg és a sziklaboltozat találkozott és ahol a zsákutca végződött.

Belépett és homlokát lehajtva, arra tartott, ahol valamit látott.

Valóban nevetett rá valami.

Egy halálfej.

Nemcsak a fej volt ott, hanem egész csontváz.

Egy emberi csontváz feküdt az oduban.

Egy bátor ember, hasonló találkozásnál, tudni kívánja, mit tartson a dolgról.

Gilliatt körülnézett.

A rákok sokasága vette körül.

A sokaság nem mozdult. Olyan volt, mint egy elpusztult hangyaboly. Valamennyi rák tunyán feküdt. Üresek voltak.

Elszórt csoportjaik mint alaktalan csillagzatok heverték az odut elborító kavicsok között.

Gilliatt előreszegzett tekintettel haladt el fölöttük és nem vette észre.

A kripta végére érve, Gilliatt még nagyobb halmot talált. Mozdulatlan bozótja volt csápoknak, lábaknak és állkapcsoknak. Fogak meredtek ki egyenesen és nem csukódtak be. Csont-hüvelyek mozdulatlanul heverték tüskés tараjuk alatt; némelyik fölfordulva, üres belsejét mutatta. A halom összekavarodott ostromlókhoz hasonlított és kuszált volt, mint a bozót.

E rakás alatt feküdt a csontváz.

Csápokkal és pikkelyekkel összekeveredve látszott a koponya varrataival, a hátgerinc, a szárcsontok, singscsontok, a hosszú, csomós ujjak körmeikkel. A mellkas tele volt rákokkal. Valaha sziv dobogott ott. Tengeri penész borította a szemüregeket. Patellák hagyták nyálukat az orrnyílásokban. Különben a szikla c zugában nem volt hinár, sem növényzet, sem szellő. Semmi mozgás. A fogak vigyorogtak.

A nevetés aggasztó oldalát utánozta a halálfej.

Az örvény e csodálatos, a tenger minden kincsével himes, kirakott palotája végre megnyilatkozott és elárulta titkát. Fészek volt, a polip lakott benne; sir volt, egy ember nyugodott benne.

A csontváz és az állatok kísérteties mozdulatlansága bizonytalanul ingott a földalatti viz sugárzásában, amely e kövesedésen reszketett. Ugy látszott, mintha a rákok szörnyü halma bevégezné táplálkozását. Mintha e csontpáncélok falnák a csontvázat. Különös látvány volt a döglött féreg a halott zsákmányon. Komor folytonossága a halálnak.

A polip éléskamrája volt Gilliatt szemei előtt.

Gyászos rémkép, amelyben a dolgok mély borzalmasságát lehetett tettenérni. A rákok megették az embert, a polip megette a rákokat.

Semmi ruhamaradvány nem volt a hulla körül. Nyilván meztelenül ragadták meg.

Gilliatt figyelmesen és vizsgálódva kezdte elkotorni a rákokat az emberről. Ki lehetett ez az ember? A hullát bámulatosan fölboncolták. Anatómiai preparátumnak lehetett volna tar-

tani; egész husa megsemmisült; egyetlen izma meg nem maradt, egyetlen csontja sem hiányzott. Ha Gilliatt szakértő lett volna, megállapíthatta volna. A csupasz csontok fehérek, simák voltak, mintha lecsiszolták volna. Ha ittott a moszat meg nem zöldítette volna, elefántcsontnak lehetett volna tartani. A csuklók porcogóit finoman lesimitották és kikészítették. A sir készít ilyen baljóslatu csecsebecséket.

A hullát mintegy eltemették a döglött rákók; Gilliatt kiásta.

Egyszer csak hirtelen lehajolt.

Valami kötelékfélét pillantott meg a gerincoszlop körül.

Bőröv volt, amelyet nyilván még életében esztolt az ember a derekára.

A bőr penészes volt. A csatt rozsdás.

Gilliatt meghuzta az övet. A csigolyák ellentáltak; el kellett törni őket, hogy elvehesse. Az öv sértetlen volt. Csigakéreg kezdett képződni rajta.

Megtapogatta és valami kemény, négyszögletes tárgyat érzett benne. Nem sokat vesződött a csatt kinyitásával. Fölhasította a bőrt a késével.

Az övben egy kis vasdoboz volt és néhány darab arany. Gilliatt husz guineát számlált meg.

A vasdoboz régi matrózdohányszelence volt és rugóra járt. Nagyon rozsdás volt és nagyon zárt. A teljesen elrozsdásodott rugó nem működött.

A kés megint kimentette Gilliattot a zavar-

ból. Egy nyomás a kés hegyével fölpattantotta a doboz födelét.

A szelence kinyilt.

Nem volt benne más, csak papír.

Kicsi, nagyon vékony, négyrétre hajtogatott papírsomó takarta a doboz fenekét. Nedves volt, de sértetlen. A légmentesen elzárt szelence megóvta. Gilliatt szétnyitotta.

Három darab ezerfontos bankjegy volt, összesen hetvenötezer frank értékben.

Aztán újra összehajtogatta, visszatette a dobozba és fölhasználván azt a kis helyet, ami még fönmaradt, hozzácsatolta a husz guineát és bezárta a dobozt, amennyire lehetett.

Aztán vizsgálni kezdte az övet.

A bőr, egykor kívül fényezett, nyers volt belülről. Ezen az alapon zsiros tintával írott néhány betű nyoma látszott. Gilliatt kibetűzte őket és olvasta: *clubin ur.*

V.

A hat hüvelyket két lábtól elválasztó közben tanyát üthet a halál.

Gilliatt visszatette a dobozt a bőrövébe, az övet pedig a nadrágzsebébe dugta.

Othagyta a csontvázat a rákoknak a polip hullájával együtt.

Miközben Gilliatt a polippal és a csontvazzal foglalkozott, az ár megtöltötte a bejárati folyosót. Csak úgy juthatott ki, ha a boltozat alá bukik. Könnyen megtette, ismerte a kijáratot és mestere volt a tengerben való tornászásnak.

Gyanithatjuk a drámát, amely ott tiz hét előtt lejátszódhatott. Egyik szörnyeteg megragadta a másikat. A polip megfogta Clubint.

A kifürkészhetetlen homályban történt az, amit csaknem a képmutatók párviadalának lehetne nevezni. Az örvény fenekén találkozott a két, várakozásból és sötétségből összetett lény és egyikük, az állat, kivégezte a másikat, a lelket. Rettentő igazságszolgáltatás.

A rák döggel táplálkozik, a polip rákokból. A polip elfog egy uszva elhaladó állatot, egy vidrát, egy kutyát, egy embert, ha lehet, megissza a vérét és a víz fenekén hagyja a holttestet. A rákok a tenger temetőbogarai. A rothadó hus magához vonza őket, odamennek, megeszik a hullát, a polip pedig őket eszi meg. Az elhalt dolgok eltűnnek a rákban, a rák pedig eltűnik a polipban. Már jeleztük ezt a törvényt.

Clubin a polip családja volt.

A polip elfogta és megfojtotta, a rákok fölfalták. Valamelyik hullám belökte az oduba, az üreg fenekére, ahol Gilliatt megtalálta.

Gilliatt, visszatérve, a sziklák között kutatott túskebőrűek és kagylók után; nem akart többé rákot enni. Ugy érezte volna, hogy emberi húst eszik.

Különben nem gondolt másra, csak hogy minél jobban vacsorázzék, mielőtt elindul. Ezen túl semmi sem tartotta vissza. A nagy viharokat mindig nyugalom követi, amely néha napokig tart. A tenger részéről most semmi veszedelem sem fenyegette. Gilliatt elhatározta, hogy másnap elindul. Fontos volt a dagály

miatt, hogy éjszakára még megtartsa a két Douvre közé illesztett gátat, de Gilliatt arra számított, hogy hajnalban szétbontja a torlaszt, kiviszi a szirtek közül a potrohot és elvitorlázik Saint-Sampsonba. Csöndes délkeleti szellő fujt, éppen az a szél, amelyre szüksége volt.

A májusi hold első negyedébe lépett; a napok már hosszabbak voltak.

Amikor Gilliatt bolyongó körutját a sziklán befjezte és gyomrát úgy-ahogy kielégítette, visszatért a két Douvre közé, a bárkához; a nap lenyugodott, a szürkület kétszeres lett a hold fél-világosságától, amelyet növekvő fénynek lehetne nevezni; az ár elérte tetőpontját és kezdett apadni. A gépnek a potrohól kiemelkedő kéményét a vihar tajtékja sóréteggel vonta be, amely fehérlett a hold fényében.

Ez arra emlékeztette Gilliattot, hogy a vihar sok eső- és tengervizet zuditott a potrohba és ha holnap indulni akar, ki kell ürítenie a bárkát.

Mikor rákot szedni indult, megállapította, hogy körülbelül hat hüvelyknyi víz van a teknőben. A meritőlapát is elég lesz ahhoz, hogy kihányja.

A bárkához érkezve, Gilliatt rémült mozdulatot tett. Közel két lábnyi víz volt a potrohban.

Félelmes eset, a potroh vizét kapott.

Gilliatt távolléte alatt lassan megtelt. Olyan megterhelés mellett husz hüvelyknyi víz veszedelmes magasság volt. Kissé több és elmerül. Ha Gilliatt egy órával később jött volna, nyil-

ván már csak a kémény, meg az árboc állt volna ki a vízből.

Egy percet sem késhetett a szabaditással. A nyilást, ahol a víz befolyt, meg kellett keresni, betömni, azután kiüríteni a bárkát, vagy legalább megkönnyíteni. A Durande szivattyúi elvesztek a hajótörésben; Gilliatt a potroh meritólapátjára szorult.

Mindenekelőtt megkeresni a nyilást. Ez volt a legsürgősebb.

Gilliatt azonnal munkához látott, borzongva, mert arra sem szakitott időt, hogy felöltözzék. Nem érzett már sem éhséget, sem hideget.

A potroh mindjobban megtelt. Szerencsére nem volt szél. A legkisebb csobogás elsülyesztette volna.

A hold leáldozott.

Gilliatt tapogatva, görnyedve, félig vízbe merülve, soká keresett. Végre megtalálta a sérülést.

A vihar alatt, abban a válságos pillanatban, amikor a potroh meggörcbült, az erős bárka nekiszorult és odaütődött a sziklához. A kis Douvre egyik kiszögellése megrepszettette jobbról a hajóteknőt.

A nyilás kellemetlenül, mondhatnók: alávalóan, két gerenda találkozási pontjánál volt, ami miatt a vihar döbbenetében, futó szemléje alatt Gilliatt nem vehette észre a kárt.

A repedésben az volt a riasztó, hogy széles volt és az volt a megnyugtató, hogy a vízvonál fölé esett, noha most a belül növekvő víz alá került.

Abban a pillanatban, amikor a repedés ke-

letkezett, az ár keményen csapkodott a szorosban, nem volt már vizvonal, a hullám lecsap-
hatott a hasadékon a potrohba, a hajó e tul-
terheléstől néhány hüvelyknyire sülyedt és a
beszivárgott viz sulya még a hullámok lecsilla-
podása után is a viz alatt tartotta a repedést.
Innen a fenyegető veszedelem. A betódult viz
hat hüvelykről huszra növekedett. De ha sike-
rülne betömni a rést, ki lehetne üríteni a bár-
kát; ha nem nyelne több vizet, magától föl-
emelkedne rendes színvonalára, a rés kiemel-
kedne a vízből és a javítás — szárazon — köny-
nyüvé, vagy legalább lehetővé válnék. Gilliatt
ácsszerszámai, mint mondtuk, még elég jó
állapotban voltak.

De micsoda bizonytalanság, amíg hozzájut!
Milyen veszedelem! Mily rossz eshetőségek!
Gilliatt hallotta kérlelhetetlenül bugyogni a
vizet. Egy rázkódás és minden elmerül. Milyen
baj! Talán már nem is lesz ideje.

Gilliatt keserűen vádolta önmagát. Azonnal
látnia kellett volna a sérülést. A hat hüvelyk-
nyi viz figyelmeztette. Ostoba volt, hogy e hat
hüvelyknyi vizet az esőnek és a tajtéknak tulaj-
donította. Szemére vetette magának, hogy aludt,
hogy evett, magát okolta azzal, hogy fáradt
volt, majdnem a viharért és az éjszakáért is
önmagának tett szemrevetést. Minden az ő hi-
bájából történt.

A gorombaságok, amelyeket önmagának mon-
dott, beleolvadtak munkájába és nem akadályozták meg, hogy gondolkodjék.

A rést megtalálta, ez volt az első lépés; be-
tömni, ez volt a második. Jobbat nem tehetett.

Az ember nem végezhet asztalosmunkát a víz alatt.

Kedvező körülmény volt, hogy a nyilás jobbról, a kéményt tartó két lánc között támadt. A tömés a láncokhoz csatlakozhatott.

A víz azonban nőtt. Az ár most meghaladta a két lábat.

Gilliattnak térdén fölül ért a víz.

VI.

DE PROFUNDIS AD ALTUM.

Gilliattnak volt tartalékban egy elég nagy kátrányos ponyvája, amely négy sarkán hosszú zsinórokkal volt ellátva.

Elővette ezt a ponyvát, két sarkát odakötötte a rés oldalán a kéménytartó láncok karikáihoz és kilökte a ponyvát a hajóból. A ponyva a kis Douvre és a bárka közé esett, mint egy abrosz és elmerült. A hajóba törekvő víz nyomása odaillesztette a lyukhoz. Minél jobban nyomta a víz, annál jobban odatapadt a ponyva. Maga az ár ragasztotta a hasadékhoz. A bárka sebét bekötözték.

A kátrányos vászon a teknő belseje és a külső ár között helyezkedett el. Egy csepp víz sem jutott be többé.

A rést lepel borította, de még nem volt betömve.

Ez még csak haladék volt.

Gilliatt elővette a meritólapátot és kezdte kiüríteni a potrohot. Legfőbb ideje volt, hogy könnyítsen rajta. Ez a munka kissé kimelegi-

tette, de végképen fáradt volt. Kénytelen volt önmagának bevallani, hogy nem bírja végig és hogy nem fog sikerülni a folyást elállítani. Gilliattnak alig evett és az a megalázás érte, hogy gyöngének érezte magát.

Munkája eredményét a térdéig érő víz apadásán mérte. Lassu volt az apadás. Azonkívül a víz betódulását csak félbeszakította. A bajt csak elpalástolta, de helyre nem állította. A ponyva, amelyet az ár a repedésbe nyomott, kezdett befelé dudorodni. Olyan volt, mintha egy ököl lenne a vászon mögött, amely el akarja repeszteni. Az erős, kátrányos vászon ellenállt, de a duzzadás és feszülés növekedett, nem volt bizonyos, hogy a vászon nem enged és egyik pillanatról a másikra a dudorodás megghasadhatott. A víz betörése újra kezdődhet.

Hasonló esetben, a bajbajutott hajósok tudják, nincs más segítség, mint a dugó. Előszednek mindenféle rongyot, amit előkaphatnak, mindazt, amit különleges nyelvükön *betét*-nek neveznek és fölhalmozzák, amennyire lehet, a ponyva dudorodásának üregében.

Ilyen „betétje“ Gilliattnak nem volt. Mindazt a foszlányt és kócot, amit elraktározott, vagy elhasználta munkaközben, vagy szétszórta a szél.

Szükség esetén találhatott némi maradékot, ha kikutatja a sziklákat. A potroh eléggé megkönnyebbedett, hogy egy negyedórára elmeheszen tőle; de hogy fürkæsszen világítás nélkül? Tökéletes sötétség volt. Nem világított a hold, csak a csillagos ég. Gilliattnak nem volt száraz, kátrányos kötele, hogy mécses csináljon belőle,

sem faggyuja egy gyertya számára, sem tüze, hogy meggyujtsa, sem lámpása, hogy eltakarja. Minden sötét és elmosódó volt a bárkán és a sziklákon. Hallatszott a víz zugása a sebesült bárka körül, de még a repedést sem lehetett látni; Gilliatt csak a kezével tapogathatta a ponyva növekvő feszülését. Lehetetlen volt abban a sötétségben eredményesen kutatni vázsonfoszlányok és kóc után a szirtek között. Hogyan böngésszen rongyok után, ha nem lát? Gilliatt szomoruan nézte az éjszakát. Valamennyi csillag ragyogott és egyetlen gyertyája sem volt.

A folyékony tömeg csökkent a bárkában, a külső nyomás tehát növekedett. A ponyva még jobban kiduzzadt. Mindig jobban fölfuvódott. Olyan volt, mint egy fölfakadni készülő kelés. A pillanatra megenyhült helyzet újra fenyegető lett.

A tömés parancsolóan szükséges volt.

Gilliattnak nem volt egyebe, csak a ruhái.

Emlékezünk, hogy száradni tette őket a kis Douvre kiugró szikláira.

Összeszedte és letette a potroh szélére.

Fogta a kátrányos gallért és a vízbe térdelve, beledugta a hasadékba; lenyomván a ponyva dudorodását, ezzel ki is üritette. A gallér mellé tette a báránybőrt, a báránybőrhez a gyapjuinget, az inghez a zubbonyt. Minden belefért.

Már csak egy ruhadarab volt rajta, azt levetette és nadrágjával megnagyobbította, megszilárdította a dugaszolást. A tömés megfelelőnek látszott.

A tömés tulért a repedésen és a ponyva be-

takarta. A benyomulni törekvő ár összenyomta az akadályt, célszerűen széttágította a nyílásban és megszilárdította. Mintha kívülről összesajtolta volna.

Belülről, minthogy csak a közepét nyomta be a dudorodásnak, megmaradt a ponyva kör alakú duzzadása, amely annál szilárdabb volt, mert a törés egyenetlenségei tartották. A rés megvakult.

De ez nagyon bizonytalan volt. A rés hegyes szilánkjai, amelyekbe a ponyva beleakadt, kilyukaszhatták és ezeken a lyukakon bejöhett a víz. Gilliatt a sötétségben észre sem vette volna. Kétséges volt, hogy a tömés kitart-e reggelig. Gilliatt aggodalma megváltoztatta alakját, de érezte, hogy nőttön-nő, miközben erői fogynak.

Ujra hozzálátott a teknő kiüritéséhez, de karjai végső erőfeszítéssel is alig birták fölemelni a vízzel telt lapátot. Meztelen volt, borzongott.

Gilliatt érezte, hogy komoran közeledik a vég.

Egy lehetőség villant át elméjén. Talán van a közelben egy vitorla. Egy halász, aki véletlenül a Douvre közelében jár, segítségére jöhet. Elérkezett a pillanat, amikor föltétlen segísége volt szükség. Egy ember, egy lámpa és minden megmenekül. Ketten könnyen kiüritik a teknőt; ha a bárka megszabadul a folyékony tulterhelésétől, fölemelkedik rendes színvonalára, a nyílás a víz fölé kerül, kitatarozható lesz, azonnal pótolni lehet a tömést egy bordadarabbal, az ideiglenes készüléket állandó foltal. Máskülönben várni kell reggelig, várni

egész éjszakán keresztül! Gyászos késés, amely pusztulássá lehet. Gilliattot a türelmetlenség láza emésztette. Ha véletlenül valami hajólámpás volna a láthatáron, Gilliatt a nagy Douvre tetejéről jelet adhatna. Az idő csendes volt, nem volt szél, a tenger nyugodt, észrevehető lett volna egy ember, aki a csillagos ég háttere előtt integet. Hajóskapitány vagy akár hajógazda el nem megy éjjel a Douvre vizein anélkül, hogy messzelátóját a szirtre szegezze, óvatosságból.

Gilliatt remélte, hogy észreveszik.

Fölkapaszkodott a roncsra, megragadta a kötelet és fölmászott a nagy Douvre tetejére.

Sehol egy vitorla. Sehol egy lámpás. A víz pusztá volt, ameddig a szem látott.

Lehetetlen volt segíteni és lehetetlen volt ellentálni.

Gilliatt védtelennek érezte magát, amit eddig még nem tapasztalt.

Most a homályos végzet lett urrá fölötte. Ő maga, a bárkájával, a Durande gépével, minden fáradságával, minden sikerével, minden bátorságával együtt az örvényé lett. Nem volt meg többé a küzdelem menedéke; tétlen lett. Hogyan akadályozza meg a dagályt, hogy eljöjjön, a vizet, hogy emelkedjék, az éjszakát, hogy tovább tartson? A tömés volt egyetlen támaszpontja. Gilliatt kimerítette és kifosztotta magát, hogy összeállithassa és teljessé tegye; nem tudta tovább sem megerősíteni, sem megszilárdítani; a tömésnek úgy kellett maradnia, ahogy volt, mert minden erőlködésnek végzetesen vége volt. A tenger kegyelmétől függött ez a

sebtőben a résre alkalmazott készülék. Hogy fog viselkedni ez az erőtlen akadály? Most már az harcolt, nem Gilliatt. A rongy, nem a szellem. Az ár egyetlen duzzadása elég, hogy föl-tépje a hasadékot. Több vagy kevesebb nyomás; ez volt a kérdés.

Mindent két mozgató mennyiség gépies küzdelme fog megoldani. Gilliatt ezentul se nem segíthette, se nem akadályozhatta az ellenfeleket. Csak nézője volt a saját életének vagy halálának. Azt a Gilliattot, aki gondviselés volt, a végső pillanatban lélektelen ellenállás helyettesítette.

Amin Gilliatt átesett, egyik megpróbáltatás vagy iszonyat sem közelíthette meg ezt itt.

Amikor a Douvre-szirtre érkezett, körülvette, mintegy megragadta a magány. Ez a magány nemcsak környezte, hanem elborította. Ezer fenyegetés rázta felé az öklét. Ott volt a szél fujni készen, ott a tenger üvöltöni készen. Lehetetlen fölpeckelni ezt a száját, a szelet, lehetetlen a fogait kihuzni a tenger állkapcsának. És mégis viaskodott; az ember mell a melletten küzdött az oceánnal; összekapaszkodott a viharral.

Szembeszállt még más aggodalmakkal és más szükségletekkel is. Része volt minden nyomoruságban. Dolgoznia kellett szerszámok nélkül, terheket megmozdítani segítség nélkül, problémákat megoldani tudomány nélkül, enni és inni készletek nélkül, aludni ágy és fődél nélkül.

E szirten, ezen a szomorú kinpadon, egymásután különböző kérdései előtt állt a természet

gyötrő végzetességének, amely anya, ha jónak látja, hóhér, ha úgy tetszik neki.

Ő legyőzte az elszigeteltséget, legyőzte az éhséget, legyőzte a szomjuságot, legyőzte a hideget, legyőzte a lázt, legyőzte a munkát, legyőzte az álmot. El kellett torlaszolnia az egyesült akadályok útját. A nélkülözés után az elemek; a dagály után a forgószél; a vihar után a polip; a szörnyeteg után a kísértet.

Gyászos végső ironia. A szirtben, ahonnan Gilliatt diadalmasan számított kijutni, a halott Clubin nézett rá nevetve.

A kísértet vigyorgásának igaza volt. Gilliatt elveszettnek látta magát. Gilliatt épp olyan halottnak tekintette magát, mint Clubin.

A tél, az éhség, a fáradtság, a szétszednivaló roncs, az átszállítandó gép, a napéjegyenlőség mindez semmi sem volt a rés mellett. Mert lehetett, Gilliattnak volt, a hideg ellen tüze, az éhség ellen szirti kagylói, szomjuság ellen esője, a mentés nehézségei ellen ügyessége és energiája, a dagály és a vihar ellen hullámtörője, a polip ellen kése. A rés ellen nem volt semmije.

Az orkán ezt a szörnyü bucsut hagyta hátra számára. Utolsó kísérlet, áruló döfés, a legyőzött alattomos támadása a győző ellen. A futó vihar lőtte hátra ezt a nyilat. A vereség visszatért és lesujtott. Az örvény orvtámadása volt.

Az ember küzd a vihar ellen; de hogyan küzdjön a szivárgás ellen?

Ha a tömés enged, ha a rés megnyílik, semmit sem lehet tenni, hogy a potroh el ne sülyedjen. Ez a meglazult érkötő lenne. És ha egyszer a potroh ezzel a teherrel, a géppel; a

viz fenekére merül, nincs mód kihuzni onnan. Kéthónapi nagyszerű, titáni erőfeszítés pusztulással végződik. Ujra kezdeni lehetetlen lenne. Gilliattnak nem volt már sem kovácsmühelye, sem anyaga. Hajnalban talán látni fogja minden munkáját lassan és helyrehozhatatlanul elmerülni az örvényben.

Rettentő dolog alattunk érezni a komor erőt. Az örvény magához huzta.

Ha a bárkája elmerül, nem marad más hátra, mint meghalni az éhségtől és hidegtől, mint a másik, a hajótörött, az Ember-szikla tetején.

Két hosszú hónapon keresztül a lelkiismeret és gondviselés a láthatatlanból nézték ezt: egyik oldalon a végtelen, a hullámok, a szelek, a villámok, a meteorok, a másikon az ember; egyik oldalon a tenger, másikon egy lélek; egyik oldalon a végtelen, a másikon egy atom.

És ezek közt folyt a harc.

És ime, a csoda talán meghiusul.

Igy végződött tehetetlenséggel e hallatlan hősiesség; így fejezte be reménytelenség ezt a borzalmas harcot, ezt a Semmi küzdelmét Minden ellen, egyetlen ember iliádját.

Gilliat kétségbeesetten nézte a messzeséget.

Még ruhája sem volt. Meztelenül állt a mérhetetlenség előtt.

Akkor leverve ez ismeretlen szörnyüségektől, nem tudván többé, mit akarnak tőle, összehasonlítván magát a homállyal, a csökkenthetetlen sötétség jelenlétében, a vizek, a hullámok, az ár, a tajték, a szél zugásában, a felhők alatt, a hatalmas erők alatt, a rejtelmes szárnyak, csillagok és sirok boltozata alatt, a mér-

hetetlen dolgokba vegyülő szándékosság alatt, körülötte és alatta az ocean, fölötte a csillagzatok, a kifürkészhetetlen alatt leroskadt, lemondott, egész hosszában hanyatt feküdt a sziklán, arccal a csillagok felé, legyőzve és a rettentő mélység előtt összetéve kezeit, a végtelenbe kiáltotta: Kegyelem!

A mérhetetlen leterítette, könyörgött hozzá.

Ott feküdt egyedül a sziklán az éjszakában, a tenger közepén leroskadva a kimerültségtől, villámsujtotthoz hasonlóan, meztelenül, mint a cirkuszok gladiátora, csak hogy az örvény volt a cirkusz, a sötétség a fenevad, a nép szemei helyén az ismeretlen tekintete, a vesztaszüzek helyén a csillagok, Cézár helyén Isten.

Ugy érezte, hogy fölolvad a hidegben, a fáradságban, a tehetetlenségben, a könyörgésben, a homályban és szemei lecsukódtak.

VII.

Az Ismeretlen hall.

Néhány óra telt el.

A nap vakítóan kelt föl.

Első sugara a nagy Douvre tetején mozduatlan alakot világított meg. Gilliatt volt.

Még mindig elterülve feküdt a sziklán.

Fagyos és merev meztelensége nem borzonzott. Lezárt szemhéjai halványak voltak. Nehéz lett volna megmondani, nem hullá-e.

A nap mintha nézte volna.

Ha a meztelen ember nem volt halott, olyan

közel volt hozzá, hogy a legkisebb szellő bevégezhesse.

A szél fujni kezdett langyosan, üditően; a május tavaszi lehellete volt.

Ezalatt a nap emelkedett a mély, kék égen; kevésbé vízszintes sugarai biborszint öltöttek. Fénye meleggé lett. Beburkolta Gilliattot.

Gilliatt nem mozdult. Ha lélegzett, az a ki-aludni készülő lélegzés volt, amely alig homályosítja el a tükröt.

A nap emelkedett és mindig kevésbé ferdén tüzött Gilliattra. A szél, amely előbb csak langyos volt, most meleg lett.

A merev és csupasz test mozdulatlan maradt, de a bőr kevésbé ólomszinűnek látszott.

A zenithez közeledő nap függőlegesen sütött a Douvre fensikjára. Az ég pazarul ontotta a fényt; a derüs tenger visszasugározta; a szikla kezdett langyosodni és fölmelegítette az embert.

Sóhaj emelte Gilliatt keblét.

Élt.

A nap tovább cirógatta csaknem forrón. A szél, amely most már déli és nyári szél volt, lágyan lehelve közeledett Gilliatthoz, mint egy száj.

Gilliatt megmozdult.

A lecsillapodott tenger leirhatatlan volt. Sutogott, mint a dajka a gyermek mellett. A hullámok, mintha bölcsőt ringatnának.

A tengeri madarak, amelyek ismerték Gilliattot, nyugtalan röpködtek fölötte. Ez nem az ő régi, vad izgatottságuk volt. Volt benne valami gyöngéd, testvéries. Rövid kiáltásokat hallattak. Mintha hívták volna. Egy sirály,

amely bizonyára szerette, annyira bizalmas volt, hogy egészen közel jött. Beszélni kezdett hozzá. Gilliatt látszólag nem hallotta. A vállára ugrott és szeliden csipkedte az ajkát.

Gilliatt kinyitotta a szemét.

A madarak elégedetten és rémülten elrepültek.

Gilliatt fölállt, nyujtózott, mint az ébredő oroszlán, a fensik széléhez futott és lenézett a két Douvre közé.

A potroh sértetlen volt. A tömés kitarzott, a tenger nyilván nem bántotta.

Minden megmenekült.

Gilliatt nem volt többé fáradt. Ereje visszaért. Álom volt ez az ájulás.

Kiüritette a potrohot, víz fölé emelte a sérülést, felöltözködött, ivott, evett, vidám lett.

A rés, napvilágon megvizsgálva, több munkát adott, mint Gilliatt hitte. A sérülés elég komoly volt. Az egész nap nem volt nagyon sok a kijavításához.

Másnap hajnalban miután szétszedte a torlaszt és újra megnyitotta a szorost, azokba a rongyokba öltözve, amelyek legyőzték a rést, derekán viselve Clubin övét és a hetvenötezer frankot, a megmentett gép mellett állva, a kitatarozott potrohban, jó szélben, csodálatos tengeren, Gilliatt elindult a Douvre-szirtektől.

Guernesey csuca felé tartott.

Ha valaki ott lett volna, amikor eltávozott a szirttől, hallotta volna, amint halkan dudolja a Bonny Dundee dalt.

A TENGER MUNKÁSAI.

HARMADIK RÉSZ
DÉRUCHETTE

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ KÖNYV
ÉJSZAKA ÉS HOLDFÉNY

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

A kikötő harangja.

A mai Saint-Sampson majdnem város; a negyven év előtti Saint-Sampson majdnem falu volt.

A tavasz eljött és a téli virrasztások bevégeződtek, az esték rövidek lettek, az emberek lefeküdtek, amint leszállt az éj. Saint-Sampson régi község volt, amely megtartotta azt a szokást, hogy korán oltsák el a gyertyát. A nappal keltek föl és vele fekédtek le. Ezek a régi normand falvak szeretnek tyukólak lenni.

Továbbá meg kell mondanunk, hogy Saint-Sampson lakosága néhány gazdag polgárcsaládon kívül csupa kőfejtő és ács volt. Az öböl tatarozó-kikötő volt. Egész nap követ fejtettek vagy gerendát faragtak; itt a csákány, ott a kalapács. Szüntelenül tölgyfán vagy grániton dolgoztak. Estére roskadoztak a fáradtságtól és úgy aludtak, mint az ólom. Erős munka mély álmot hoz.

Egy estén, május kezdetén, miután néhány pillanatig nézte a fölkelő holdat a fák között és hallgatta a Bravées kertjében, az üde éjszakában egyedül sétáló Déruchette lépteit, mess Lethierry betért a kikötőre néző szobájába és lefeküdt. Douce és Grace már ágyban voltak.

Déruchette-en kívül mindenki aludt a házban. Saint-Sampsonban is minden aludt. Ajtók és ablakok mindenütt zárva. Semmi járás-kelés az utcán. Pislogó szemekhez hasonlóan, kialudni készülő, elszórt világosság vöröslött ki itt-ott a háztetők ablakaiból, jelezvén, hogy a cselédség lefeküdni készül. Már jó idő eltelt azóta, hogy kilencet ütött a répkénnnyel borított, ódon, római torony, amely a jersey-i Saint-Brelade egyházzal osztozik abban a furcsaságban, hogy a dátuma négy egyes: IIII; ami azt jelenti: *ezerszáztizenegy*.

Mess Lethierry népszerűsége Saint-Sampsonban a sikeréhez alkalmazkodott. Elveszett a siker, üresség támadt körülötte. Azt kell hinni, hogy a balszerencse terjed és hogy a kevésbé szerencsés emberek dögvészesek, oly hirtelen vesztegzár alá kerülnek. A családok csinos fiai elkerülték Déruchette-et. A Bravées elszigeteltsége most olyan volt, hogy még azt a kis óriási eseményt sem tudták, amelytől azokban a napokban egész Saint-Sampson hangos volt. A parochia rektora, tisztelendő Joë Ebenezer Caudray gazdag lett. Nagybátyja, a kitűnő saint-asaphi doyen meghalt Londonban. A hírét a *Cashmere* postahajó hozta magával, amely ugyanazon a reggelen érkezett Angolországból és amelynek árboca idelátszott Saint-Pierre-Port kikötőjéből. A *Cashmere*-nek másnap délből kellett Southamptonba indulnia és, azt beszélték, magával vinni a tisztelendő rektort, akit haladék nélkül Angliába hívtak a végrendelet hivatalos fölbontásához, nem is számítva mindazt, ami egy nagy örökség fölvételét sür-

gössé teszi. Saint-Sampson egész nap zavarosan beszélgetett. A *Cashmere*, Ebenezer tisztelendő, elhalt nagybátyja, gazdagsága, elutazása, jövőben való előlépése, ezek voltak a zsongás alapjai. Csak egy tájékozatlan ház maradt csöndes, a Bravées.

Mess Lethierry felöltözve vetette magát függőágyára. A Durande katasztrófája óta az volt a menekvése, hogy a függőágyra vetette magát. Minden fogoly ahhoz folyamodik, hogy elterül a vackán és mess Lethierry a bánat rabja volt. Lefeküdt; ez fegyverszünet volt, lélegzethez jutás, az eszmék fölfüggesztése. Aludt? Nem. Virrasztott? Nem. Két és fél hónap óta — két és fél hónapja volt már — mess Lethierry, helyesen szólva, mintegy alvajáró volt. Még mindig nem szedte össze magát. Abban a vegyes és zavaros állapotban volt, amit ismernek, akiknek már volt részük nagy levertségben. Elmélkedésében nem volt gondolat, álmában nem volt pihenés. Nem volt ébren nappal és nem volt alvó ember éjjel. Fölállt, aztán lefeküdt, ez volt az egész. Amikor függőágyán feküdt, kissé elfogta a feledés, ezt alvásnak nevezte, ábrándok lebegtek fölötte és benne, az éjszaka felhő zavaros arcokkal tele, vonultak agyán keresztül; Napoleon császár mondta neki tollba az emlékiratait, több Dé-ruchette-et látott, furcsa madarak ültek a fákön, Lons-le-Saulnier utcái kigyókká váltak. A lidércnyomás pihenés volt a kétségbeesésben. Az éjszakát azzal töltötte, hogy ábrándozott, a nappalt azzal, hogy álmodozott.

Néha egész délután mozdulatlanul állt szo-

bája ablakában, amely, mint emlékszünk, a kikötőre nyílt, lehajtott fejjel, a kőre könyökölve, tenyereivel a fülein, hátat fordítva az egész világnak, szemeit a régi vaskarikára szegezve, amely néhány lábnyira az ablak alatt, a ház falából állt ki, amelyhez egykor a Durande-ot kötötték. Nézte a rozsdát, amely belepte ezt a gyürüt.

Mess Lethierry csak az élet gépies műveleteire szoritkozott.

A legvitézebb emberek, akiket megfosztottak megvalósítható eszméiktől, idejutnak. Ez az üres lét hatása. Az élet az utazás, az eszme az ut célja. Ha nincs cél, megállunk. A cél elveszett, az erő elpusztult. A sorsnak homályos, önkényes hatalma van. Vesszőjével megérintheti még erkölcsi lényünket is. A kétségbeesés csaknem a lélektől való megfosztás. Csak az igen nagy lelkek állnak ellen. Azért is!

Mess Lethierry folytonosan valami zavaros örvény fenekén elmélkedett, ha az elmerülést elmélkedésnek lehet nevezni. Szivszakgató szavakat ejtett ki, mint: — Nem marad más hátra számomra, mint hogy elbocsájtó levelet kérjek ott fönn.

Jegyezzünk meg egy ellentmondást ebben a természetben, amely bonyolult volt, mint a tenger, amelynek mess Lethierry ugyszólván gyümölcse volt; mess Lethierry nem imádkozott.

Tehetetlenség lenni erő. Két nagy vakságunkkal, a végzettel és a természettel szemben az ember tehetetlenségében találta meg a támaszpontot, az imát.

Az ember a rémületből segítséget teremt; segílyt kér a félelmétől; az aggodalom tanács a letérdelésre.

Az ima a lélek roppant, sajátos ereje és ugyanolyan faju, mint a rejtelem. Az ima a sötétség nagylelkűségéhez folyamodik; az ima a homály szemével nézi a misztériumot és e könyörgő tekintet hatalmas merevsége előtt — érezzük — nem lehetetlen az Ismeretlent lefegyverezni.

Már ez a sejtett lehetőség is vigasztalás.

De Lethierry nem imádkozott.

Abban az időben, amikor boldog volt, azt lehetne mondani, Isten megtestesülve létezett számára; Lethierry beszélt hozzá, szavát adta neki, néha csaknem kezét szoritott vele. De szerencsétlenségében — különben elég gyakori tünet — Isten eltűnt. Ez megesik, ha az ember jó öreg Jóistent alkotott magának.

Lethierrynek lelkiállapotában csak egy világos látomása volt, Déruchette mosolya. E mosolyon kívül minden sötét volt előtte.

Egy idő óta, bizonyára a Durande pusztulása óta, melynek összeütközését átérezte, Déruchette e bájos mosolya fölötté ritka lett. Elfogultnak látszott. Madárhoz és gyermekhez hasonló kedvessége megszűnt. A hajnali ágyulövéskor nem látták többé mélyen meghajolni a fölkelő nap előtt, mondván: „*Bum ... nap. Tessék fölkelni.*“ Némely pillanatban igen komoly volt az arca, ami szomorú dolog volt ezen az édes teremtsen. Azonban erőltette, hogy kacagjon mess Lethierry előtt, hogy szórakoztassa, de vidámsága napról-napra fénytelenebb lett, por lepte,

mint a pillangó szárnyát, amelynek gombostűt szurtak keresztül a testén. Tegyük hozzá, hogy akár a nagybátyja bánata fölött való szomorúság volt az oka — mert a fájdalom visszfénye látszott rajta —, akár más volt az oka, úgy látszott, mostanában nagyon hajlott a vallásosság felé. A régi rektor, Jaquemin Hérode ur idejében, tudjuk, alig ment évenként négyszer templomba. Most nagyon buzgó volt. El nem mulasztott egyetlen istentiszteletet sem, se vasárnap, se csütörtökön. A községbeli kegyes lelkek elégedetten látták ezt a javulást. Mert nagy szerencse, ha egy fiatal leány, akit annyi veszedelem fenyeget az emberek részéről, Istenhez fordul.

Szegény szülőknek legalább szerelem dolgában nyugodt lehet a lelkük.

Esténként, ha csak az idő megengedte, egy vagy két órát sétált a Bravées kertjében. Majdnem olyan elgondolkodva járkált ott, mint mess Lethierry és mindig egyedül. Déruchette feküdt le utolsónak. Ami nem akadályozta meg Douce-t és Grace-t abban, hogy mindig rajta legyen kissé a szemük a szolgaságba vegyülő leskelődési ösztönből; kémkedve nem oly unalmas a szolgálat.

Ami mess Lethierryt illeti, lelkének e fátyolozott állapotában Déruchette szokásainak ily apró változásait nem vette észre. Különben, nem született duennának. Déruchette-nek még az istentiszteleteken való pontosságát sem vette észre. Az egyház emberei és ügyei iránt való szivós előítéletében nem szívesen látta volna a templom e sűrű látogatását.

Nem azért, mintha saját erkölcsi helyzete is nem lett volna módosulóban. A bánat felhő és változtatja az alakját.

Erős lelkeket, mint mondtuk, a balsors csapásai néha majdnem megingatják; majdnem, nem egészen. Életerős jellemek, mint Lethierry, kellő időben fölemelkednek. A kétségbeesés lépcsői lefelé mennek. A lesujtottástól a levertséghez jutunk, a levertségtől a bánathoz, a bánattól a mélabuhoz. A mélabu szürkület. A szenvedés akkor komor örömbe olvad.

A mélabu a szomorúság boldogsága.

Az ilyen elégikus higitások nem Lethierry számára valók voltak; sem a vérmérséklete, sem balsorsának természete nem tűrte ezeket az árnyalatokat.

Csakhogyan abban a pillanatban, amikor újra találkozunk vele, első kétségbeesése körülbelül egy hét óta, engedni kezdett; anélkül, hogy kevésbé szomorú lett volna, mess Lethierry kevésbé tunya lett; még mindig komor volt, de nem volt többé mogorva; újra bizonyos fogalmat nyert a tényekről és az eseményekről; kezdett valamit érezni abból a tüneményből, amely úgy lehetne nevezni: visszatérés a valóságba.

Igy nappal, a földszinti teremben, nem hallgatta az emberek szavait, de hallotta. Grace egy napon diadalmasan beszélte el Deruchette-nek, hogy mess Lethierry föltépte egy ujság szalagját.

Ez a fél-befogadása a valóságnak, magában jó jel. Ez már lábbadozás. A nagy szerencsétlenségek elszédítenek. Magunkhoz térünk be-

löle. De ez a javulás eleinte olyan, mint a súlyosbodás. Az előző álomszerű állapot enyhíti a fájdalmat; zavarosan látunk, alig érzünk, most tiszta a látás, észreveszünk mindent, mindentől vérzünk. A seb föléléd. A fájdalom minden részlettől, amit észreveszünk, élesebb lesz. Emlékezetünkben mindent ujralátunk. Mindenre emlékezni annyi, mint mindent sajnálni. Az ilyen visszatérésnek a valóságba mindenféle keserű mellékíze van. Az ember jobban is van, rosszabbul is. Ezt érezte Lethierry. Határozottabban szenvedett.

Egy megrázkódtatás volt, ami mess Lethierryt visszavezette a valóságba.

Mondjuk el ezt a megrázkódtatást.

Egy délután, április 15 vagy 20 körül, két koppantást hallottak a ház földszinti ajtaján, ami a levélhordót jelezte. Douce kinyitotta. Valóban levél volt.

A levél a tengerről jött. Mess Lethierrynek szólt a cím. Lissabonban pecsételték le.

Douce elvitte a levelet a szobájába zárkózott mess Lethierrynek. Elvette, gépiesen az asztalra tette és meg sem nézte.

A levél egy héten át az asztalon maradt anélkül, hogy fölbontották volna.

Mégis megtörtént, hogy egy reggel Douce így szólt mess Lethierryhez:

— Uram, le kell törülnöm a port a leveléről? Lethierry mintha fölébredt volna.

— Igaz, — mondta.

Kibontotta a levelet.

És ezt olvasta:

A tengeren, március 10.

„Mess Lethierry, Saint-Sampsonban.

Ön örömmel fogja venni hiradásaimat.

A *Tamaulipas*-on vagyok, utban Sohavissza felé. A hajószemélyzet között van a guernesey-i Ahier-Tostevin matróz, aki vissza főg térni és akinek lesz valami elbeszélni valója. Fölhasználok a Lissabonba tartó *Hernan Cortez* hajóval való találkozást, hogy eljuttassam önhöz ezt a levelet.

Amuljon el. Én tisztességes ember vagyok.

Épp olyan tisztességes, mint Clubin ur.

Azt kell hinnem, hogy ön tud a történekről; mégis, talán nem fölösleges, ha értesitem róla.

Ime:

Visszafizettem az ön tőkáját.

Kölcsön vettem öntől, kissé inkorrekt módon, ötvenezer frankot. Mielőtt elhagytam Saint-Malot, átadtam az ön számára bizalmas embe-
rének, Clubin urnak, három darab ezerfontos bankjegyet, ami hetvenötezer frankot tesz ki. Bizonyára elegendőnek fogja találni a meg-
térítést.

Clubin ur erélyesen védte az ön érdekeit és átvette az ön pénzét. Nagyon is buzgónak lát-
szott előttem, azért figyelmeztetem önt.

Az ön másik bizalmas embere

Rantaine.

Utóirat. Clubin urnál revolver volt, azért nem kaptam nyugtát.“

Érintsetek meg egy villamos ráját, érintsetek meg egy megtöltött leydeni palackot, érezni

fogjátok, amit mess Lethierry érzett, amikor ezt a levelet olvasta.

E boríték alatt, ebben a négyrét összehajtott papirban, amelyre első pillanatban alig ügyelt, megrázkódtatás volt.

Fölismerte az írást, fölismerte az aláírást. A dologból azonban kezdetben nem értett semmit.

A fölindulás mégis — ugyyszólván — lábraállította a lelkét.

A Rantaine által Clubinre bizott hetvenöt-ezer frank tüneménye, minthogy rejtélyes volt, hasznos tulajdonsága lett a fölindulásnak, amennyiben dolgozni kényszerítette Lethierry agyát. Gyanítani valamit, nagyon egészséges foglalkozás az elme számára. Az okoskodást fölébresztették, a logikát megidézték.

Egy idő óta Guernesey közvéleménye azzal foglalkozott, hogy újra megítélje Clubint, ezt a tisztességes embert, akit annyi esztendőn keresztül befogadott a közbecsülés forgandósága. Kérdezősködtek, kezdtek kételkedni, fogadások történtek ellene és mellette. Különös világosság támadt. Clubin kezdett világosodni, azaz feketedni.

Birói eljárás indult meg Saint-Maloban, hogy megtudják, hova lett a 619-es partór. A törvényes éleselméjűség hamis nyomra tévedt, ami gyakran megesik vele. Abból a föltevésből indult ki, hogy Zuela szökésre bírta és a *Tamau-lipas*-on Chilebe vitte. Ez az elmés föltevés nagy tévedéseket vont maga után. Az igazságszolgáltatás rövidlátása még Rantaine-t sem vette észre. De utközben a vizsgáló hatóság más nyomott fedezett föl. A homályos ügy összebonyo-

lódott. Clubin belekerült a rejtélybe. A *Ta-maulipas* indulása és a Durande pusztulása között valami egybevágóság, talán összefüggés mutatkozott. A kocsmában, a Dinan-kapu mellett, ahol Clubin idegennek hitte magát, fölismerték; a kocsmáros beszélt; Clubin egy üveg pálinkát vásárolt. Kinek? A Saint-Vincent-utcai puskaműves beszélt; Clubin egy revolvert vásárolt. Ki ellen? A Jean-fogadó vendéglőse beszélt; Clubin megmagyarázhatatlanul elmaradozott. Gertrai-Gaboureau kapitány beszélt; Clubin indulni akart, noha figyelmeztette és tudta, hogy ködbe jut. A Durande személyzete beszélt; a terhelés hiányos volt és a rakodást rosszul végezték, könnyen megérthető hanyagság, ha a kapitány el akarja pusztítani a hajót. A guernesey-i utas beszélt; Clubin azt hitte, hogy a Hanois-szirtekhez ütközött. A torteveli emberek beszéltek; Clubin ott járt a Durande pusztulása előtt néhány nappal és a Hanois-val szomszédos Plainmont felé sétált. Iszák volt nála. „Azzal ment el és nélküle jött vissza.“ A fészekrablók beszéltek; históriájuk látszóan összekapcsolható volt Clubin eltűnésével, föltéve, hogy a visszatérő lelkeket csempészekkel helyettesítik. Végül maga a plainmonti kisérteties ház is beszélt; emberek, akik elhatározták, hogy meggyőződést szereznek, bemásztak és ott találták, mit? éppen Clubin iszákját. A torteveli Tizenkettő lefoglalta a táskát és kinyitatta. Ennivalót tartalmazott, egy messzelátót, egy kronométert, férfiruhákat és fehérneműt Clubin kezdőbetűivel. Saint-Malo és Guernesey fecsegésében összeilleszkedett mindez és körülbelül szándékos kártevés vád-

jával végződött. Megközelítették az eset homályos körvonalait; megállapították a figyelmeztetések különös semmibevevését, a belenyugvást a köd lehetőségébe, gyanus hanyagságot a rakodásban, a pálinkás üveget, a részeg kormányost, a kormányost helyettesítő kapitányt, a legüggyetlenebb kormányozdulatot. A ronesonmaradás hősiességéből gabság lett. Clubin különben összetévesztette a szirtet. Ha elfogadták a hajórongálás szándékát, akkor megértették, hogy a Hanois-t választotta az uszva könnyen elérhető part mellett, az elátkozott házban való tartózkodást és várakozást a szökésre való alkalomra. Az iszák, az utikészlet, betetőzte a bizonyítást. De hogy miképen függött össze ez a kaland a másikkal, a parti ör kalandjával, azt nem tudták. Valami viszonsosságot gyanítottak köztük, de ez volt minden. A 619-es parti ör mögött valami tragédiát sejtettek. Clubin talán nem játszott benne, de észrevették a kulisszák mögött.

Nem mindent magyarázott meg a szándékos hajótörés. Volt itt egy fölhasználatlan revolver is. Ez a forgópisztoly valószínűen a másik esethez tartozott.

A tömeg szimatja finom és helyes. A népösztön kiválóan tudja helyreállítani darabokból és töredékekből az igazságot. Csakhogy ezekben a tényekben, amelyekből nyilvánvaló hajórongálás bontakozott ki, komoly bizonytalanság volt.

Minden összeillett, minden megegyezett, de az alap hiányzott.

Az ember nem tesz tönkre egy hajót a pusztítás élvezetéért. Az ember nem rohan a köd, a

szirt, az uszás, a menekülés és a szökés minden veszedelmébe érdek nélkül. Mi érdeke lehetett Clubinnek?

A tettét látták, de nem látták az okait.

Ebből származott sok elmében a kétség. Ahol nincs ok, ott látszólag nincs cselekmény sem.

Komoly hézag volt.

Rantaine levele áthidalta ezt a hézagot.

A levél megadta az okot. Hetvenötezer frankot kellett ellopni.

Rantaine lett a szerkezet istene. Leszállt a felhőből egy gyertyával a kezében.

Az ő levele lett a végső fénysugár.

Megmagyarázott mindent és mindenekfölött bejelentett egy tanut, Ahier-Tostevin-t.

És — döntő dolog — megmutatta a revolver fölhasználását.

Rantaine kétségbevonhatatlanul jól értesült volt. Levele kézzelfoghatóvá tett mindent.

Lehetetlen volt Clubin gazságát enyhíteni. Előre megfontolta a hajótörést, bizonyága az utikészlet, amit az elátkozott házba vitt. Még ha föltételezzük is, hogy ártatlan volt, ha belesnyugszunk is abba, hogy a hajótörés kényszerű volt, az utolsó pillanatban, amikor elhatározta, hogy föláldozza magát a roncsra, nem kellett volna átadnia a hetvenötezer frankot mess Lethierry számára a ladikban menekülő embereknek? A dolog nyilvánvaló lett. De most hova lett Clubin? Valószínűen áldozata lett tévedésének. Nyilván elpusztult a Douvre-szirten.

E nagyon megegyező találgatások összeállítása napokon keresztül foglalkoztatta mess Lethierry szellemét. Rantaine levele azt a szol-

gálatot tette neki, hogy gondolkodni kényszerítette. A meglepetés először megrendítette, aztán elmélkedésre kényszerítette. Még nehezebb dolgot is művelt, kérdezősködésre is rávette. Nemcsak belement, hanem keresnie is kellett a társalgást. Nyolc nap múlva már újra gyakorlatra tett szert benne; szelleme ismét összefüggő lett és csaknem meggyógyult. Zavaros állapotától megszabadult.

Föltéve, hogy mess Lethierry valaha reményt táplált/kárpótlás iránt, Rantaine levele az utolsó lehetőségtől is megfosztotta.

A Durande katasztrófájához most hetvenöt-ezer frank újabb hajótörését csatolta. Éppen csak annyira helyezte e pénz birtokába, hogy érezhesse a veszteségét. A levél megmutatta neki bukása mélységét.

Ebből származott az új, igen éles fájdalom, amelyet épp az imént jeleztünk. Amit már két hónap óta nem tett, foglalkozni kezdett a háztartásával, mi lesz vele, hogy kell megváltoztatni. Ezerhegyü kis bosszuság, majdnem rosszabb, mint a kétségbeesés. Apródonként elszenvedni a szerencsétlenséget, nyomról-nyomra küzdeni a bevégzett ténnyel a területért, amit elvesz tőlünk, ez gyűlöletes. A balszerencse tömege elfogadható, a morzsái nem. Az egész összetör, a részlet kinez. A katasztrófa előbb még villámlott felénk, most csak bosszant.

Ez a megalázás súlyosabbá teszi a lesujtott-ságot. A második megsemmisülés, amely az elsőhöz csatlakozik és rutabb annál. Egy fokkal lejjebb jutunk a semmiben. A szemfödél után ez a rongy.

Nincs szomorubb gondolat, mint az elenyészsésre gondolni.

Tönkrejutni, ez egyszerűnek látszik. Sulyos csapás; a sors erőszakossága; ez az egyszerűsmindenkori szerencsétlenség. Legyen. Beleenyugszunk. Vége mindennek. Tönkrementünk. Jó, meghaltunk. De nem. Élünk. Másnap észrevesszük. Miről? A tüszurásokról. Ez a járókelő nem köszöntött, a kereskedők számlái ömlenek, ime, egyik ellenséged nevet. Talán d'Arnal legutolsó szójátékán nevet, de az mindegy, az a szójáték csak azért olyan mulatságos előtte, mert te tönkrementél. Még közömbös tekintetből is a sülyedésedet olvasod ki; akiket ebédre hívsz, soknak találják a három tányért asztalodon; hibáid mindenkinek a szemébe tűnnek; a hálátlanok nem várván többé semmit, hirbe kevernek; minden fajankó előre látta, ami veled történt; a nyomorultak rágalmaznak, a legrosszabbak panaszkodnak. Aztán száz kicsinyes részlet. A könnyeket émelygés követi. Bort ittál, most almabort iszol. Két cseléd! Most már egy is sok. El kell bocsájtani emezt és tulterhelni amazt. A kertben sok a virág; burgonyát kell ültetni. Oda kell adni a termést a barátaidnak, azok majd eladják a vásáron. Ami a szegényeket illeti, nem kell gondolni rájuk többé; nem vagy-e magad is szegény? Az öltözködés kinos kérdés. Megtagadni egy szalagot egy nőtől, mily büntetés! Megtagadni a diszt attól, aki a szépséget adja neked! Fösvénynek látszani! A nő talán azt fogja mondani: Hogyan, megfosztottad a kertet a virágaitól; a kalapomat is meg akarod

fosztani? — Oh, jaj! kopott ruhákra itélné! A családi asztal csöndes. A szeretett arcok gondterheltek. Ime, ez a megsemmisülés. Minden nap újra meg kell halni. Bukni semmi, az a kemence. Elenyészni, ez a lassu tűz.

Az összeomlás: Waterloo; az elkopás: Szent-Ilona. A Wellingtonban megtestesülő sorsban még van valami méltóság; de mily aljas, amikor Hudson Lowe-vá lesz! A végzet semmirekellővé lesz. Látjuk a campo-formioi férfiut egy pár selyemharisnyáért verekedni. Napoleon lealacsonyítása lealacsonyítja Angliát.

Ezen a két fázison, Waterloon és Szent-Ilonán, polgári arányokban minden tönkrement ember keresztülmegy.

Azon az estén, amelyről beszélünk, május első estéinek egyikére Lethierry, Déruchette-et bolyongni hagyva kertjében a hold fényénél, szomorubban feküdt le, mint valaha.

Elmájében forogtak mindezek a hitvány és visszatetsző részletek, az elvesztett vagyon bonyodalmi, a harmadik rend minden elfogultsága, amely azzal kezdődik, hogy izetlen és azzal végződik, hogy gyászos lesz. A nyomor morgorva összetorlódása. Mess Lethierry helyrehozhatatlannak érezte bukását. Mit tegyen? Mivé legyen? Milyen áldozatot kell Déruchette-re erőszakolnia? Kit küldjön el, Douce-t vagy Grace-t? Eladják-e a Bravéest? Nem lesz-e kénytelen elhagyni a szigetet? Semmivé lenni ott, ahol az ember minden volt, valóban elviselhetetlen bukás.

És elgondolni, hogy vége! Emlékezni az átkelésre, amelyekkel összekötötte Francia-

országot a Szigetvilággal, a keddi indulásokra, a pénteki érkezésekre, a parton álló tömegre, a nagy terhekre, az iparkodásra, a virágzásra, a közvetlen és büszke hajózásra, a gépre, amelybe az ember az akaratát helyezte, a mindenható kazánra, a füstre, a valóságra! A gőzhajó, a tökéletessé tett iránytű; az iránytű mutatja az egyenes utat, a gőz követi. Az egyik javasol, a másik végrehajtja. Hol volt ő, az ő Durande-ja, a nagyszerű és büszke Durande, a tenger urnöje, a királynő, aki királlyá tette! Az eszme embere, a siker embere, a forradalom embere volt hazájában! És most megtagadja, lemondjon! Né legyen az többé! Nevetséges! Zsák legyen, melyben volt valami! A múlt legyen, miután a jövő volt! A hülyék fentéjjel irgalmánál végezze! Diadalmaskodni lássa a megrögzöttséget, a makacsságot, a kerékvágást, az önzést, a tudatlanságot! Lássa a gótikus naszádok járás-keelésének ujrakezdődését! Megfiatalodni lássa az ódonságot! Elveszíteni egész életét! Miután világosság volt, kialudjék! Oh, mily szép volt a tengeren a büszke kémény, e csodálatos henger, a füstpárkány e pillérje, ez az oszlop, amely nagyobb volt, mint a Vendôme-oszlop, mert egyiken csak egy ember áll, a másikon a haladás! Az oceán volt alatta. A biztonság maga volt a nyílt tengeren. Ez látszott ezen a kis szigeten, ebben a kis kikötőben, ebben a kis Saint-Sampsonban! Igen, ezt látták! Hogyan! Látták és nem látják többé!

A bánatnak ez az ostroma gyötörte Lethierryt. Zokogás volt a gondolataiban. Talán soha még keserűbben nem érezte veszteségét. Bizonyos szibbadás követte ezeket a heves rohamokat. A

szomorúság e megkönnyebbülése alatt elszunynyadt.

Mintegy két óra hosszat maradt így lezárt szempillákkal, keveset aludva, sokat álmodva, lázasan. E fásultság az agynak igen fárasztó, zavaros munkáját leplezte. Az éjszaka közepe-táján, éjfél körül, kissé előtte vagy utána, lerázta ezt a szunnyadást. Fölébredt, fölnyitotta szemeit, ablaka szemközt volt a függőágyával és rendkívüli dolgot látott.

Egy alak volt az ablaka előtt. Egy hallatlan alak. Egy gőzhajó kéménye.

Mess Lethierry egyszerre fölült a helyén. A függőágy ingott, mintha vihar lóbálná. Lethierry nézte. Látomány volt az ablakban. A holdfényben uszó kikötő látszott az ablak keretében és egészen közel a házhoz, egyenesen, ke-reken és feketén büszke árnykép rajzolódott ki a világosságra.

Egy gép kéménye volt ott.

Lethierry kint termett az ágyból, az ablakhoz futott, kinyitotta az ablakszárnyakat, kihajolt és megismerte.

A Durande kéménye volt előtte.

A régi helyén állt.

Négy lánc tartotta egy hajóhoz kötve és mellette zavaros körvonalu tömeget lehetett észre-venni.

Lethierry visszahökölt, hátat fordított az ablaknak és zuhanva ült le ágyára.

Visszafordult és újra látta a látományt.

Egy pillanattal később, villámlásnyi idő alatt, a parton volt, lámpással a kezében.

A Durande régi kikötő-gyűrűjéhez láncolva

egy bárka állt, amelynek hátsó részére sulyos tömeg nehezedett és abból emelkedett ki egyenesen a kémény a Bravées ablaka alatt. A bárka eleje a partot érintve, kinyult a házfalak sarkáig.

Senki sem volt a bárkán.

A bárkának sajátos formája volt és egész Guernesey ismerte. A potroh volt.

Lethierry beleugrott. Odafutott a tömeghez, amit az árbocon túl látott. A gép volt.

Ott volt egészben, teljességében, érintetlenül ült négyszögű öntöttvas talapzatán; a kazánnak megvolt minden rekesze; a kerekék tengelye függőlegesen a kazán mellé láncolva; a sósvizszivattyu a helyén. Semmi sem hiányzott.

Lethierry megvizsgálta a gépet.

A lámpás és a hold egymásnak segítettek a világításban.

Szemügyre vette az egész szerkezetet.

Látta oldalt a két ládát. Megnézte a kerekék tengelyét.

A fülkébe is benézett. Üres volt.

Visszatért a géphez és megtapogatta. Bedugta a fejét a kazánba. Letérdelt, hogy belenézhessen.

A tüzhelyre tette a lámpást, amelynek fénye bevilágította az egész gépet és majdnem azt a látszatot keltette, mintha a gép be lenne fütve.

Aztán föl kacagott és kiegyenesedve, a gépre szegezett tekintettel, a kémény felé tárt karokkal kiáltotta: Segítség!

A kikötő harangja néhány lépésnyire volt tőle a parton, odafutott, megragadta a láncot és hevesen rázni kezdte a harangot.

II.

Még mindig a kikötő harangja.

Gilliatt minden esemény nélkül való, de a potroh terhe miatt kissé lassu átkelés után valóban megérkezett Saint-Sampsonba éjszaka, inkább tiz, mint kilenc óra felé.

Gilliatt kiszámította az órát. Féldagály volt; a hold világított és volt elég víz; be lehetett jutni az öbölbe.

A kis kikötő aludt. Néhány hajó állt benne fölesavart vitorlákkal, lámpák nélkül. Néhány szárazraahuzott bárka volt észrevehető a tatarozóhelyeken. Nagy, árboctalan teknők mutogatták görbe alkatrészeik csupasz rácsát, elég hasonlóan a döglött skarabeuszokhoz, amint a hátukon fekszenek és levegőbe emelik a lábaikat.

Gilliatt, amint a torkolaton átjutott, szemügyre vette a kikötőt és a partot. Világosság nem volt sehol, a Bravéesben épp úgy nem, mint másutt. Járókelő nem látszott, kivéve talán egyet, egy embert, aki a presbitériumba ment, vagy onnan jött. És még az sem volt bizonyos, hogy ember volt, mert az éjszaka eltöröl mindent, amit kirajzol és a holdfény mindent csak határozatlanul mutat meg. A távolság is hozzájárult a homályhoz. A presbitérium akkor a kikötő másik oldalán volt egy téren, amelyen ma nyitott hajóépítőtelep áll.

Gilliatt csöndesen a Bravéeshez simult és kikötötte a potrohot a Durande gyűrűjéhez, mess Lethierry ablaka alatt.

Azután átugrott a korláton és szárazföldre lépett.

Gilliatt otthagya a potrohot a partnál, megkerülte a házat, végigment egy sikátoron, aztán egy másikon, oda sem nézett az ösvény elágazására, amely az Utcasarok felé vezetett és néhány perc múlva megállt a falnak abban a zugában, ahol a vadmályva juniusi virágzásban állott, a borostyán és csalánbokrok között. Szederindák alá rejtőzve, egy kövön ülve nyári napokon, hosszú órákon, egész hónapokon át onnan nézte számtalanszor az átlépésre csábító, alacsony falon keresztül a Bravées kertjét és a fák ágain keresztül a ház egyik szobájának két ablakát. Megtalálta a követ, a szederindát, a fal is alacsony volt még, a zug homályos és mint az odvába térő állat, inkább esuszva, mint lépve, odakuporodott. Leült és meg sem mozdult többet. Körülnézett. Visszontlátta a kertet, a fasorokat, a virágágyakat, a házat és a szoba két ablakát. A hold mutatta neki ezt az álmoképet. Borzasztó, hogy lélegzeni is kell. Mindent megtett, amit tehetett, hogy megakadályozza.

Ugy tűnt föl előtte, mintha paradicsomi álmot látna. Félt, hogy minden elszáll. Majdnem lehetetlen volt, hogy ezek a dolgok igazán a szeme előtt vannak és ha ott vannak, az nem lehet másként, csak az isteni dolgok mindig fenyegető eloszlásával. Egy lehelet és minden eltűnik. Gilliatt remegett.

A kertben, vele szemközt, egészen közel egy zöldre festett fapad állott a faszor szélén. Emlékszünk erre a padra.

Gilliatt a két ablakot nézte. Valakinek az álmára gondolt abban a szobában. A fal mögött aludtak. Szeretett volna nem ott lenni, ahol volt. Inkább meghalt volna, semhogy elmenjen. A

lélegzetre gondolt, amely egy keblet emel. Ő, a káprázat, a fehérség a felhőben, lelkének lebegő ostroma, ő volt ott! Gondolt az elérhetetlenre, aki elaludt, oly közel hozzá, elragadtatása szinte elérhette; gondolt a szunnyadó nőre és arra, hogy lehetetlen, hogy őt is meglátogassák a rejtelmek, a megfoghatatlan, messze, sóvárgott teremtésre, aki lezárta szemeit, homlokával a kezében, az eszményi lény álmának titkára, az álom álmára. Másra nem mert gondolni és gondolt mégis; belemerészkedett az álmodozás tiszteletlenségébe és annyi nőies forma, amennyi egy angyalom lehet, zavarba ejtette, az éjszaka órája vakmerővé tette a félénk szemek titkos tekintetét, előbbre akart hatolni, de félt megszensteleníteni a rágondolással; akarata ellenére, kényszerűen, reszketve nézett a láthatatlanba. Eltűrte a borzongást, csaknem szenvedést, hogy elképzeldjen egy székrevertett szoknyát, egy szőnyegre ejtett köpenyt, egy szétnyitott övet, egy vállkendőt. Elképzelt egy vállfüzöt, földön huzódó szalagot, harisnyákat, harisnyakötőket. Lelke a csillagok között járt.

A csillagok az olyan szegény ember szívének épp úgy ragyognak, mint a milliomosénak. A szenvedély bizonyos fokán minden embert mély káprázat fog el. Ha zord és kezdetleges természet, annál inkább. A vadság hozzájárul az álomhoz.

Az elragadtatás olyan bőség, amely túlarad, mint a többi. Ezeket az ablakokat látni csaknem sok volt Gilliattnak.

Egyszer csak meglátta magát a leányt.

Egy, a tavasztól immár megsűrűsödött bozót lombja mögül lépett ki kimondhatatlan, égi és

szellemhez hasonló lassusággal egy alak, egy isteni arc, amely maga is csaknem világított a hold fényében.

Gilliatt úgy érezte, hogy elájul, Déruchette volt.

Déruchette közeledett. Megállt. Néhány lépésnyire távolodott, megint megállt, aztán visszajött és leült a padra. A hold a fák közé rejtőzött, néhány felhő bolyongott a halvány csillagok között, a tenger halkán beszélt az árnyékhoz, a város aludt, köd szállt a láthatáron, mély volt a méla hangulat. Déruchette lehajtotta a homlokát azzal az elmerült tekintettel, amely figyelmesen néz a semmibe, oldalt ült, majdnem födetlen fejjel, főkötője kioldódott és látni engedte finom nyakán a haja szélét, gépiesen forgatta ujjá körül a főkötő egyik szalagját, a félhomály kidomborította szoborhoz illő kezét, ruhája fehérnek látszott az éjszakában, a fák mozogtak, mintha áthatná őket a bűbáj, amely belőle szállt, egyik lábának látszott a hegye; lesütött szempillái között az a bizonytalan összehuzódás látszott, amely egy visszatartott könnyet és egy elfojtott gondolatot árult el, karjain az a bájos határozatlanság látszik, hogy nem tudtak hova könyökölni; valami lebegő volt a tartásában, inkább világosság, mint fény és egy istennő kecsessége; a szoknya aljának finom ráncai voltak, imádandó arca szüziiesen elgondolkodott. Olyan közel volt, hogy az már borzasztó volt. Gilliatt hallotta a lélegzetét.

A sűrűségben valahol egy fülemile énekelt. A lombokon végigsuhanó szellő megmozgatta a kifejezhetetlen éjszakai csöndet. A bájos és megszentelt Déruchette olyan volt a félhomályban,

mintha e sugárzás és ez illat gyümölcse lenne; a végtelen és eloszló varázs őbenne végződött rejtelmesen, őbenne sűrűsödött össze és ő abból feslett ki. Az egész homály kivirágzó lelkének látszott.

Az egész homály, amely Déruchette körül lebegett, ránehezedett Gilliattra. Önkívületben volt. Szó nem fejezi ki, amit érzett; a megindultság mindig új, a szó mindig régi, ezért nem lehet kifejezni az indulatokat. Az elragadtatásban is van lesujtó. Látni Déruchette-et, látni őt magát, a ruháját, a főkötőjét, a szalagot, amit az ujja körül csavargat, lehet ilyen dolgot elképzelni? Mellette lenni, lehetséges ez? Hallani a lélegzetét, tehát lélegzik! Tehát a csillagok lélegzenek. Gilliatt borzongott. Ő volt a legnyomorultabb és a legmámorosabb az emberek között. Nem tudta mit csináljon. Megsemmisítette a rajongás, hogy láthatja. Hogyan! A leány az, aki ott van, és ő az, akit itt nézi! Káprázó eszméi megállapodtak ezen a teremtesen, mint egy karbunkuluson. Nézte ezt a nyakat és ezt a haját. Nem mondta magában sem, hogy mindez most már az övé, hogy nemsokára, talán holnap, joga lesz levenni ezt a főkötőt, joga lesz leoldani ezt a szalagot. Idáig menni az álmodozásban, ezt a tulságos vakmerőséget egy pillanatra sem engedte volna meg magának. Megérinteni a gondolattal, majdnem annyi lett volna, mint megérinteni kézzel. A szerelem olyan volt Gilliatt számára, mint a méz a medvének, finom és gyöngéd álmom. Zavarosan gondolkodott. Nem tudta, mi van vele. A fülemile énekelte. Ugy érezte, hogy meghal.

Fölkelni, átlépni a falat, közeledni, azt mon-

dani: én vagyok, Déruchettehez szólni, nem is jutott eszébe. Ha jönni látná, elszaladna. Ha volt valami gondolathoz hasonló, ami a lelkét betöltötte, az volt, hogy Déruchette ott van, nincs szüksége semmire és hogy az örökkévalóság kezdődik.

Zaj térítette magához mindkettőjüket, őt elragadtatásából, a leányt álmodozásából.

Valaki járt a kertben. A fák miatt nem lehetett látni, ki az. Férfilépés volt.

Déruchette fölemelte tekintetét.

A lépések közeledtek, aztán megszűntek. A valaki megállt. Közel lehetett. Az ösvény, amelyen a pad állott, két kő között veszett el. Ott lehetett valaki néhány lépésnyire a padtól.

A lombok sűrűsége véletlenül úgy nyílt szét, hogy Déruchette látta, de Gilliatt nem láthatta.

A hold árnyékot vetett a földre a kövektől a padig.

Gilliatt látta ezt az árnyékot.

Ő Déruchette-et nézte.

A leány halvány volt. Félig nyitott szájából a meglepetés elmosódó kiáltása tört elő. Félig fölemelkedett a padról és visszahullott; tartásában összekeveredett a menekülés az ígérettel. Meglepetése félelemmel teli elragadtatás volt. Csaknem mosoly sugárzott az ajkain és könnyek csillogtak a szemében. Mintegy átszellemlített valakinek a jelenlététől. Mintha nem földi lény lett volna, akit látott. Egy angyal visszacsugárzása látszott a szemében.

A lény, akit Gilliatt számára csak egy árnyék volt, megszólalt. Hang szállt a kövek közül, szelidebb, mint a női hang, de mégis férfi hangja. Gilliatt ezeket a szavakat hallotta:

— Kisasszony, láttam önt minden vasárnapon és minden csütörtökön; azt mondták nekem, hogy ön azelőtt nem jött ilyen gyakran. Ezt a megjegyzést tették előttem, bocsásson meg érte. Sohasem beszéltem önnel, ez volt a kötelességem; ma beszélek önhöz, ez kötelességem. Előbb önhöz kell fordulnom. A *Cashmere* holnap indul, emiatt jöttem ide. Ön minden este sétál a kertben. Gonoszság lenne, hogy ismerem a szokásait, ha nem volna meg az a gondolatom, ami megvan. Kisasszony, ön szegény, én ma reggel óta gazdag vagyok. Elfogad-e engem férjéül?

Déruchette összekulcsolta a két kezét, mintha könyörögne és némán, meredt szemekkel, a fejtől a lábáig reszketve nézte azt, aki beszélt.

A hang tovább beszélt:

— Szeretem. Isten nem azért teremtette az ember szívét, hogy hallgasson. Minthogy Isten megígérte az örökkévalóságot az embernek, azt akarta, hogy ketten legyenek. Az én számomra csak egy nő van a földön, ön. Ugy gondolok önre, mint egy imára. Istenbe vetem hitem és reménységemet önbe. Ön viseli a szárnyaimat. Ön az életem és már mennyországom is.

— Uram — mondta Déruchette —, nincs senki a házban, aki felelhetne.

A hang újból megszólalt:

— Ezt az édes álmot szőttem. Isten nem tiltja az álmodozást. Ön úgy hat rám, mint a glória. Szenvedélyesen szeretem, kisasszony. Ön a szent ártatlanság. Tudom, hogy ez a lefekvés órája, de nem választhattam más pillanatot. Emlékszik a bibliának arra a helyére, amit fölolvastak nekünk? Teremtés, huszonnegyedik fejezet. Azóta mindig arra gondolok. Gyakran újra el-

olvastam. Hérode tisztelendő azt mondta nekem: Gazdag feleség kell önnek. Én azt feleltem: Nem, nekem szegény feleség kell. Kisasszony, beszélek önhöz anélkül, hogy közelebb mennék, sőt hátrább megyek, ha nem akarja, hogy árnyékom megérintse a lábait. Ön parancsol; hozzám jön, ha akar. Szeretem, várok. Ön az áldás élő alakja.

— Uram — dadogta Déruchette —, nem tudtam, hogy észrevesznek vasárnapon és csütörtökön.

A hang folytatta:

— Semmit sem tehetünk a gyulai dolgok ellen. Az egész törvény szerelem. A házasság a Kanaan. Ön a megígért szépség. Oh, kellemmel teli, üdvözlöm.

Déruchette így felelt:

— Nem gondoltam, hogy rosszabbat teszek, mint mások, akik pontosan jártak.

A hang folytatta:

— Isten az ő szándékát elrejtette a virágokba, a hajnalba, a tavaszba és azt akarja, hogy szeressünk. Ön szép az éjszaka e szent homályában. Ezt a kertet ön gondozta és ezekben az illatokban van valami az ön leheletéből. Kisasszony, a lelkek találkozása nem tőlük függ. Nem a mi hibánk. Ön megjelent, semmi több; én ott voltam, semmi több. Semmi mást nem tettem, csak éreztem, hogy szeretem önt. Szemeim néha föl-emelkedtek önhöz. Hiba volt, de mit tehettem? Önt nézve, következett be minden. Nem lehetett megakadályozni. Vannak rejtelmes akaratok, melyek fölöttünk valók. A legelső templom a sziv. Hogy az ön lelke a házamban legyen, ez a földi paradicsom, amely felé törekszem, bele-

egyezik? Amig szegény voltam, nem szóltam. Tudom, mennyi idős. Ön huszonegy éves, én huszonhat. Holnap elutazom; ha elutasít, nem jövök vissza. Akar a jegyesem lenni? Szemeim akaratom ellen nem egyszer intézték ezt a kérdést az önéhez. Szeretem, feleljen nektem. Beszélek nagybátyjával, amint fogadhat engem, de előbb önhöz fordulok. Rebekától kérlek Rebekát. Vagy pedig nem szeret engem.

Déruchette lehajtotta homlokát és suttogta:

— Óh, imádom!

Ezt oly halkán mondta, hogy csak Gilliatt hallotta.

Ugy maradt lehajtott homlokkal, mintha az árnyékba takart arc a gondolat homályába merült volna.

Szünet állt be. A fák levelei sem mozdultak. Az a komoly és békés pillanat volt, amikor a dolgok álma a lények álmához járul és amikor az éjszaka hallgatni látszik a természet szívének dobogását. Ebből az áhitatból szállt föl, mint a csöndet tökéletessé tevő harmónia, a tenger mérhetetlen zugása.

A hang újra kezdte:

— Kisasszony!

Déruchette összerezett.

A hang folytatta:

— Óh jaj! Várom.

— Mit vár?

— A válaszát.

— Isten hallotta, — mondta Déruchette.

Akkor a hang csaknem harsány lett, de ugyanakkor még gyöngédebb, mint valaha.

Ezek a szavak hangzottak a kötömeg mögül, mint egy égő csipkebokorból:

— Jegyesem vagy. Emelkedjél föl és jöjj. A mélységes, kék, csillagos ég legyen tanuja, amikor lelked befogadja az én lelkemet és első csókunk az égbe vegyüljön.

Déruchette fölemelkedett és egy pillanatig — bizonyára egy másik tekintet hatása alatt — meredt szemekkel, mozdulatlanul állt. Aztán lassu léptekkel, fölemelt fejjel, lefüggő karokkal és szétnyitott ujjakkal, mintha ismeretlen támaszon járna, a kötömb felé indult és eltűnt.

Egy pillanattal később egy árnyék helyett kettő olvadt össze a homokon és Gilliatt lábai előtt látta két árnyék ölelkezését.

Az idő pereg fölöttünk, mint a homokóra és mi nem érezzük mulását, főleg bizonyos végzetes pillanatokban. A pár az egyik részen, amely nem tudta, nem látta ezt a tanut, a másikon a tanu, aki nem látta a párt, de tudott róla, hány percig maradt így, ebben a titokzatos fölfüggesztésében az időnek? Lehetetlen megmondani. Hirtelen távoli zaj támadt, egy hang kiáltott: Segítség! És a kikötő harangja csengett. A boldogság mámoros és mennyei viharában nem hallották.

A harang tovább csengett. Aki Gilliattot a fal zugában kereste volna, már nem találta volna ott.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK KÖNYV.
A ZSARNOKI HÁLA.

I.

A rettegéssel körülvett öröm.

Mess Lethierry fölindultan rázta a harangot. Hirtelen abbahagyta. Egy ember fordult be a rakodópart sarkán. Gilliatt volt.

Mess Lethierry hozzá futott, jobban mondva rávetette magát, öklébe szorította a kezét és egy pillanatig hallgatva nézett a szemébe; oly csend volt, mint a robbanás, amely nem tudja, hol törjön ki.

Aztán erőszakkal, rángatva és vonszolva, karjaiba szorítva, bevitte Gilliattot a Bravées alsó szobájába, sarkával rugta be az ajtót, amely tárva maradt, leült vagy inkább lezuhant egy székre a nagy asztal mellett, amelyre a hold sütött és homályosan világította meg Gilliatt arcát és olyan hangon, amelybe kitörő kacagás és zokogás vegyült, kiáltotta:

— Fiam! A dudás ember! Gilliatt! Tudtam, hogy te voltál! A potroh, teringette! Meséld el a dolgot! Hát ott voltál! Száz évig égetnek érte. Ez mágia. Egy csavar sem hiányzik. Már mindent megnéztem, mindent fölismertem, mindent kipróbáltam. Kitalálom, hogy a kerekek a két ládában vannak. Itt vagy végre! Kerestelek a fülkédben. Meghuztam a harangot. Téged kerestelek. Azt mondtam magamban: Hol van,

hadd egyem meg! Be kell ismerni, hogy rendkívüli dolgok fordulnak elő. Ez az állat visszajön a Douvre-szirttől. És magával hozza az életemet. Mennydörgette! Te angyal vagy. Igen, igen, igen, ez az én gépem. Senki sem hiszi el. Látják és azt mondják: Nem igaz. Minden itt van! Minden itt van! Nem hiányzik egy hűtőcső sem. Nem hiányzik egy támaszték sem. A viztartó meg sem mozdult. Hihetetlen, hogy semmi sérülés nem érte. Csak egy kis olajozás kell neki. De hogyan csináltad? Elgondolni, hogy a Durande újra járni fog! A kerekek tengelyét úgy szerelted le, mint egy ékszerész. Add becsületszavadat, hogy nem vagyok bolond.

Fölállt, fujt egyet és folytatta:

— Esküdj meg. Micsoda fölfordulás! Csipem magam, érzem, hogy nem álmodom. Te vagy az én gyermekem, te vagy a fiam, te vagy a jó Isten. Óh, fiam! Visszahozni az én hitvány gépemet! A nyílt tengerről! A szirttől, amely elorozta! Már láttam életemben bohó dolgokat. Ilyet még nem láttam. Láttam párisiakat, akik olyanok, mint a sátánok. Kutyába sem veszem, amit azok csinálnak. Ez rosszabb, mint a Bastille. Láttam a gauchokat a pampákon dolgozni, akiknek ekéje egy könyökbe görbülő faág és boronája tüskés rőzsényaláb, amit bőrkötélen huznak. Azzal gyűjtik a mogyorónagyságu gabonaszemeket. Ez semmi hozzád képest. Te csodát műveltél, még hozzá igazit. Ah, semmirekellő, borulj a nyakamba. A környék minden szerencséjével neked tartozik. Fognak morogni Saint-Sampsonban! Azonnal hozzálátok újra építeni a bárkát. Megdöbbenő, hogy a vezérmű

el nem törött. Urain, ő a Douvre-sziklán volt. Azt mondom, a Douvre-on. Egyedül volt ott! A Douvre! Egy kavics, aminél rosszabb nincs. Tudsz róla, megmondták neked? Világosan bebizonyult, Clubin elsülyesztette a Durande-ot, hogy ellophassa a pénzem, amit magával hozott. Leitatta Tangrouille-t. Hosszu történet, majd máskor elbeszélem a kalózságot. Nekem, rettentő baromnak, bizalmam volt Clubinhez. Önmagát csipte meg a gazember, mert nem tudott menekülni. Van Isten, aljas! Látod, Gilliatt, azonnal, sebtében, míg tüzes a vas, újra építjük a Durande-ot. Husz lábbal hosszabbra. Mostanában hosszabb hajókat építenek. Danzigban és Brémában veszem a fát. Most, hogy megvan a gép, lesz hitelem. A bizalom visszatér.

Mess Lethierry elhallgatott, fölemelte szemeit olyan tekintettel, mintha a mennyezeten keresztül látná az eget és fogai közt dörögte: Van...!

Jobbkeze középső ujját a szemöldöke közé helyezte az orr tövére, ami annyit jelentett, hogy valami terv megy keresztül az agyán, aztán folytatta:

— Mindegy, nagyszabásuan újra kezdeni mindent, ehhez egy kis számottevő pénz jót tenne az ügyemnek. Óh, ha megvolna a három baukóm, a hetvenötezer frank, amit a haramia Rantaine visszaadott és amit az utonálló Clubin ellopott!

Gilliatt csöndesen előkeresett a zsebéből valamit és letette maga elé. A bőröv volt, amit magával hozott. Kinyitotta és kiterítette az asztalon az övet, amelynek belsejében a holdvilág-

nál kibetűzhető volt a *Clubin* szó; kihuzott a tüszőből egy dobozt és a dobozból három összehajtogatott papírt, azokat szétnyitotta és átnyújtotta mess Lethierrynek.

Mess Lethierry megvizsgálta a három papírdarabot. Elég világos volt ahhoz, hogy az 1000 szám és a *thousand* szó tökéletesen látható legyen. Mess Lethierry fogta a három bankjegyet, letette egymás mellé az asztalra, nézte azokat, nézte Gilliattot, egy pillanatig szótlan maradt, aztán, mint a kitörés a robbanás után, megszólalt:

— Ezt is! Te csodálatos vagy. A bankóim! Mind a három! Csupa ezres! A hetvenötezer frankom! Tehát a pokolig elmentél. Ez a *Clubin* öve. Teringette! Látom benne az ocsmány nevét. Gilliatt visszahozza a gépet a pénzzel együtt! Ezt kellene ujságba tenni. A legjobb minőségű fát fogom venni. Kitalálom, megtaláltad a csontvázat. *Clubin* rothad valami zugban. A fenyőt Danzigban vesszük, a tölgyet Brémában, jó oldalakat csinálunk, belülre tesszük a tölgyfát, kívülre a fenyőt. Valamikor nem építették a hajókat olyan jól és tovább tartottak; mert jobban kikészítették a fát, minthogy nem építettek annyit. A teknőt talán szilfából csináljuk. A szilfa jó a vizalatti részekhez; ami egyszer vízben, egyszer szárazon van, az korhad; a szilfának mindig vízben kell lenni, mert táplálkozik a vízzel. Milyen szép *Durande*-ot készítünk! Nincs többé hitelre szükségem. Megvannak a filléreim. Sohasem látták ezt a Gilliattot! A földön feküdtem, elterülve, holtan. Ő fölállit a négy patkómra! És én sohasem gon-

doltam rá! Kiesett az eszemből. Most mindenre visszaemlékszem. Szegény fiu! Óh, tudod, el fogod venni Déruchette-et.

Gilliatt a falhoz támaszkodott, mint aki tá-molyog és nagyon halkán, de nagyon határo-zottan azt mondta:

— Nem.

Mess Lethierry fölugrott.

— Hogyan, nem!

Gilliatt azt felelte:

— Nem szeretem.

Mess Lethierry az ablakhoz ment, kinyitotta, becsukta, visszatért az asztalhoz, fogta a három bankjegyet, összehajtogatta, rátette a vas-dobozt, megvakarta a fejét, fölkapta Clubin övét, erősen a falhoz vágta és azt mondta:

— Itt van valami a dolog mögött.

Két öklét a zsebébe dugta és újra kezdte:

— Nem szereted Déruchette-et! Hát akkor nekem fujtad a dudát?

Gilliatt, még mindig a falhoz támaszkodva, elsápadt, mint aki azonnal megszűnik lélegzeni. Amily mértékben ő elsápadt, mess Lethierry kivörösödött.

— Ime, az ostoba! Ő nem szereti Déruchette-et! Nos, jó, rendezkedj be úgy, hogy szeresd, mert ő csak hozzád mehet férjhez. Mi az ördögnek mesélsz adomákat nekem! Hát azt hiszed, hogy én elhiszem? Talán beteg vagy? Akkor menj orvoshoz, de ne beszélj furcsasá-gokat. Lehetetlen, hogy valaha időd lett volna veszekedni és megharagudni rá. Igaz, hogy a szerelmesek ilyen állatok! Lássuk, van-e okod rá? Ha van okod, mondd meg. Az ember nem

lesz luddá ok nélkül. Aztán meg vatta van a fülemben, talán rosszul hallottam, mondd el még egyszer, mit mondtál.

Gilliatt ismételte:

— Azt mondtam: nem.

— Azt mondtad, nem. Föntartja a barom! Biztos, hogy van valami bajod! Azt mondtad, nem. Ime, az ostobaság, amely tulmegy az ismert világ határain. Sokkal kisebb dolgokért is oldalba zuhanyoznak embereket. Ah, te nem szereted Déruchette-et! Hát akkor a jó öreg kedvéért tetted mindazt, amit tettél! Tehát a papa szép szeméért mentél a Douvre-sziklára, azért fáztál, azért izzadtál, azért haltál éhen és szomjan, azért etted a sziklák férgeit, azért volt a hálószobád a vihar, az eső és a szél, azért hoztad vissza nekem a gépet, mint ahogy a szép asszonynak visszaviszilk a megszökött kanáriját! És az a vihar három nap előtt! Hát azt hiszed, nem tudok számot adni magamnak? Volt mit vonszolnod! Öreg kobakom miatt történt, hogy furtál-faragtál, forgattál, reszeltél, fűrészeltél, ácsoltál, föltaláltál és egymagad több csodát műveltél, mint a paradicsom valamennyi szentje. Oh, idétlen! Eleget bosszantottál a dudáddal. Bretagneban azt biniou-nak hívják. Mindig ugyanaz a dal, állat! Oh, nem szereted Déruchette-et! Nem tudom, mi bajod. Most nagyon jól emlékszem, ott voltam a sarokban, Déruchette azt mondta: Hozzámegyek. És hozzád megy! Ah, te nem szereted! Gondolkozom fölötte, de nem értek semmit. Vagy te bolondultál meg, vagy én. És nem szól egy szót sem. Nem szabad mindazt véghez vinni, amit te és a végén azt mondani: Nem szeretem Déru-

chette-et. Nem azért teszünk szolgálatot az embereknek, hogy megharagítsuk őket. Nos, ha nem veszed el, fölveszi szent Katalin főkötőjét. Különben nekem van rád szükségem. Te leszel a Durande vezetője. Azt képzeled, hogy hagylak csak úgy elmenni? Ho-hó, nem, szívem, nem tágitok téled. Megtartalak. Még csak meg sem hallgatlak. Hol van olyan matróz, mint te? Te az én emberem vagy. De beszélj hát!

Azonban a harang fölriasztotta a házat és környékét. Douce és Grace fölkeltek és elámult arccal, szó nélkül léptek a szobába. Grace-nak gyertya volt a kezében. A szomszédok csoportja, polgárok, tengerészek és parasztok álltak kívül a parton és megkővülten, kábultan nézték a Durande kéményét a barkában. Néhányan, meghallván mess Lethierry hangját, hallgatva besurrantak a kitárt ajtón a szobába. Két né-némasszony arca között Landoys ur arca tűnt elő, akinek az a szerencséje volt, hogy mindig ott volt, ahonnan sajnált volna hiányozni.

A nagy öröm semmit sem kíván jobban, mint hogy nyilvánossága legyen. A kissé eloszló támaszpont, amit a tömeg nyújt, tetszik neki. Mess Lethierry egyszerre azt vette észre, hogy emberek vannak körülötte. Első rohamra elfogadta a hallgatóságot.

— Ah! Itt vagytok. Szerencse. Tudjátok az ujságot. Ez az ember ott volt és visszahozta. Jó napot, Landoys ur. Az imént, hogy fölébredtem, megláttam a kéményt. Az ablakom alatt volt. Egy szög sem hiányzik belőle. Napoleonról képeket metszenek; én ezt szivesebben láttam, mint az austerlitzi csatát. Az ágyból keltetek föl, jó emberek. A Durande tért vissza hozzátok,

amig aludtatok. Vannak emberek, akik hősök akkor, amikor ti gyapjusapkát huzztok és elöltjátok a gyertyát. Az emberek gyámoltalanok és naplopók, melengetik a köszvényüket, de szerencsére vannak, akik meg tudnak dühödni. Ezek a vesettek oda mennek, ahová menni kell és megteszik, amit tenni kell. Az Utcasarok embere eljutott a Douvrehoz. Kihalászta a Durande-ot a tenger fenekéről, kihalászta egy még mélyebb lyukból, Clubin zsebéből a pénzt. De hogyan csináltad? Valamennyi ördög ellened volt, a szél és az ár, az ár és a szél. Igaz, hogy boszorkány vagy. Nem olyan ostobák, akik ezt mondják. A Durande visszajött! Tövig lenyirjuk a vihar gonoszságait. Barátaim, bejelentem nektek, hogy nincs már hajótörés. Megvizsgáltam a szerkezetet. Teljesen olyan, mint az uj. A gőzszabályozók úgy játszanak, mintha keréken járnának. Tudjátok, hogy az elhasznált viz egy hüvelyen át távozott a hajóból, ez egy másik hüvelybe volt foglalva, amelyen viszont befelé haladt a viz, így használtuk ki a meleget. Nos, mind a két hüvely itt van. Az egész gép! A kerekek is! Ah! El fogod venni!

— Kit? A gépet? — kérdezte Landoys ur.

— Nem, a leányt. Igen, a gépet. Mind a kettőt. Kétszeresen a vöm lesz. Ő lesz a kapitány. Good-bye, Gilliatt kapitány. Lesz kapitánya a Durande-nak! Megindulnak az ügyek, a forgalom, a kereskedés, a marha- és birkaszállítmányok! Saint-Sampson nem adnám oda Londonért. És ime a szerző. Mondom nektek, ez már kaland. Majd olvassák szombaton a Manger apó hírlapjában. Miféle aranyak ezek?

Mess Lethierry a hasadékon át észrevette,

hogy a bankjegyekre helyezett dobozban arany van. Fölvette, kinyitotta, tenyerébe üritette és letette az asztalra a marék aranyat.

— A szegényeknek. Landoys ur, adja át ne-
vemben Saint-Sampson kormányzójának. Em-
lékszik Rantaine levelére? Megmutattam önnek;
nos, megkaptam a bankjegyeket is. Van miből
tölgyfát és fenyőt vásárolni és fölállítani a mű-
helyt. De nézzétek inkább, emlékeztek, milyen
idő volt három nap előtt? Micsoda vérengző szél
és eső! Az ég ágyuzott. Gilliatt akkor a Douvre-
szirten volt. De ez nem akadályozta meg, hogy
leakassza a roncsot, mint ahogy én leakasztom
az órámot. Hála neki, megint valaki leszek.
Lethierry apó gályája, uraim és hölgyeim, újra
megkezdí a szolgálatot. Egy dióhéj két kerékkel
és egy pipaszárral, mindig bolondja voltam en-
nek a találmánynak. Mindig mondtam magam-
ban: csinálók egyet! Régi dolog; az eszmém Pá-
risban támadt a kávéházban, a Christine-utca és
a Dauphin-utca sarkán, ahol ujságot olvastam,
amely erről beszélt. Tudjátok, hogy Gilliatt nem
erőltetné meg magát, ha zsebébe tenné a marly-i
gépet és sétálna vele? Kovácsolt vasból van ez
az ember, döngölt acélból, gyémántból, minden-
nel fölérő tengerész, kovács, rendkívül vakmerő,
meglepőbb, mint Hohenlohe herceg. Ezt neve-
zem olyan embernek, akinek van lelke. Vala-
mennyen kicsinyek vagyunk mellette. A tenger
farkasai ti vagytok, én vagyok, mi vagyunk,
de a tenger oroslánja ő. Hurrah, Gilliatt! Nem
tudom, mit csinált, de bizonyosan ördöge volt
és hogyan akarhatjátok, hogy ne adjam neki
Déruchette-et!

Déruchette néhány pillanat óta a teremben

volt. Egy szót sem szólt, zajtalanul lépett be, mint az árnyék. Majdnem észrevétlenül leült egy székre mess Lethierry mögött, aki állt, felsegett viharosan, jókedvűen, nagy mozdulatokkal és hangosan. Kevéssel utána másik néma látomány jelent meg. Egy feketébe öltözött férfi állt meg az ajtónyílásban, fehér nyakkendővel, kalapját kezében tartva. Most már több gyertya világított a lassan növekedő csoportban. A gyertyafény oldalról világította meg a feketeruhás férfit; arcéle fiatal és bájos fehérségben rajzolódott ki a sötét háttér előtt egy érem tisztaságával; az ajtó egyik táblájához támasztotta a könyökét, balkezére fektette homlokát öntudatlanul kecses tartásban, amely érvényre juttatta a homlok nagyságát és a kéz kicsiségét. A nyugtalanság redője látszott összehuzott ajka szélén. Mély figyelemmel hallgatott és nézelődött. A jelenlevők, fölismervén tisztelendő Ebenezer Caudray-t, a parochia rektorát, szétváltak, hogy utat engedjenek neki, de ő állva maradt a küszöbön. Habozás volt a tartásában és határozottság a tekintetében. Ez a tekintet minden pillanatban találkozott Déruchette pillantásával. Gilliatt, véletlenül vagy szándékosan, árnyékba állt és csak igen homályosan lehetett látni.

Mess Lethierry eleinte nem vette észre Ebenezer urat, de észrevette Déruchette-et. Hozzálépett és megcsókolta annyi megindultsággal, amennyivel valakit homlokon csókolni lehet. Ugyanakkor kinyújtotta karját a homályos sarok felé, ahol Gilliatt állt.

— Déruchette — mondta —, ime újra gazdag vagy és ime a férjed.

Déruchette tétován emelte föl a fejét és a homályba nézett.

Mess Lethierry folytatta:

— Az esküvőt azonnal megtartjuk, ha lehet, holnap; a fölmentést megkapjuk; különben a forraságok itt nem nehezék, a doyen azt tesz, amit akar, az ember megházasodott, mielőtt ideje lett volna vigyázz-t kiáltani, nem úgy, mint Franciaországban, ahol kihirdetés kell, közzétevés, gondolkodási idő, mindenféle lim-lom; és azzal dicsekedhetsz, hogy derék ember felesége vagy és nem kell mást mondanom, mint hogy tengerész és én gondoltam rá attól a naptól kezdve, mikor visszatérni láttam Hermből a kis ágyuval. Most a Douvre-ról jön vissza a vagyondal és az enyémmel és a vidéki vagyonával; olyan ember, akiről egy napon azt fogják beszélni, hogy lehetetlen; te azt mondtad: feleségül megyek hozzá, hozzá fogsz menni; gyermekeitek lesznek és én nagyapa leszek és te egy komoly csinytevő lady-je lehetsz, aki dolgozik, aki hasznos, aki meglepő, aki fölér száz mással, aki megmenti mások találmányát, a gondviselés tud lenni és legalább te nem fogsz — mint a vidék majdnem valamennyi makrancos, gazdag lánya — katonához vagy paphoz férjhez menni, vagyis olyan emberhez, aki öl, vagy olyan emberhez, aki hazudik. De mit csinálsz abban a sarokban, Gilliatt? Nem is látunk. Douce! Grace! Mindenki! Világosságot! Nappali fénybe borítsátok a vőmet. Eljegyezlek bennetek, gyermekeim, ime a férjed és ime a vőm, Gilliatt az Utca sarkláról, a jó fiu, a nagy hajós és nekem nem lesz más a vőm és neked nem lesz más a férjed, újra becsületszavamat adom rá a jó Istennek.

Ah, ön az, plébános ur, ön össze fogja adni a fiatalokat.

Mess Lethierry tekintete Ebenezer tisztelendőre esett.

Douce és Grace engedelmeskedtek. Az asztalra helyezett két gyertya tetőtől talpig megvilágította Gilliattot.

— Milyen szép! — kiáltotta Lethierry.

Gilliatt iszonyu volt.

Ugy volt még, ahogy reggel elindult a Douvre-sziklaktól, rongyokban, lyukas könyökkel, hosszú szakállal, borzas hajjal, égő, vörös szemekkel, lehorzsoltt arccal, vérző öklökkel, mezítláb. A polip néhány nyoma még látszott szőrös karjain.

Lethierry nézte.

— Ez az én igazi vőm. Hogyan verekedett a tengerrel! Csupa rongy! Micsoda vállak! Milyen kezek! Milyen szép vagy!

Grace odafutott Déruchette-hez és megtámasztotta a fejét. Déruchette elájult.

II.

A bőrönd.

Saint-Sampson hajnal óta talpon volt és Saint-Pierre-Port kezdett megérkezni.

A Durande föltámadása a szigeten olyan nagy port vert föl, mint a Salette Délfranciaországban. Nagy tömeg állt a parton és nézte a potrohából kiemelkedő kéményt. Szerették volna jobban látni és kissé megtapogatni a gépet, de Lethierry, miután nappal mégegyszer diadalma-

san szemlét tartott a gép fölött, két matrózt állított mellé, hogy megakadályozzák a közeledést. A kiálló kéményt is elég volt megszemlélni. A tömeg bámult. Másról nem beszéltek, csak Gilliatról. Magyarázták és hangsúlyozták a Gonosz melléknevét; a csodálkozást szívesen fejezték be ezzel a mondattal: „Mindenesetre nem kellemes, hogy vannak a szigeten olyan emberek, akik ilyesféle dolgokra alkalmasak.“

Kivülről látták mess Lethierryt asztalánál ülni az ablak mellett, amint egyik szemével a papíron, másikkal a gépen, irt. Annyira elmerült, hogy csak egyszer szakította félbe, amikor Douce után kiáltott és Deruchette-ről kérdezősködött. Douce azt felelte: — A kisasszony fölkel és elment. — Mess Lethierry azt mondta: — Jól tette, hogy levegőre ment. Az éjszaka kissé rosszul érezte magát a meleg miatt. Nagyon sokan voltak a szobában. És aztán a meglepetés, az öröm, az ablakok meg be voltak téve. Hatalmas férje lesz! — És újra irni kezdett. Két levelet már aláírt és lepecsételt a legjelesebb brémai hajóépítőmesterek számára. Most pecsételte le a harmadikat.

A partról fölhangzó kerézköngésre kinyújtotta a nyakát. Kihajolt az ablakon és az Útcasorok felé vezető ösvényről egy boyt látott előkanyarodni, aki egy targoncát tolt. A boy Saint-Pierre-Port felé tartott. A targoncán egy réz- és ónszögekkel kivert sárga bőrtáska hevert.

Mess Lethierry megszólította a boyt.

— Hova tartsz, fiu?

A fiu megállt és felelt:

— A *Cashmere*-hoz.

— Minek?

— Ezt a mállhát viszem oda.

— Nos, vidd el ezt a három levelet is.

Mess Lethierry kihuzta az asztal fiókját, kivett belőle egy darab zsineget, keresztbe kötötte a három levélen és ledobta a kis csomagot a fiunak, aki két kézzel röptében elkapta.

— Megmondod a *Cashmere* kapitányának, hogy én irtam, gondja legyen rá. Németországba szól. Londonon át Brémába.

— Én nem fogok a kapitánnyal beszélni, mess Lethierry.

— Miért?

— A *Cashmere* nincs a part mellett.

— Ah!

— Az öbölben van.

— Persze. A tenger miatt.

— Nem beszélhetek, csak a csónakgazdával.

— Figyelmeztess a leveleimre.

— Igen, mess Lethierry.

— Hány órákor indul a *Cashmere*?

— Tizenkettőkor.

— Ma délben dagály lesz. Ellenkező árral indul.

— De a szél kedvező.

— Fiu, — mondta mess Lethierry, ujjával a gép kéményére mutatva — látod azt? Az játszik a széllel és az árral.

A boy zsebébe tette a leveleket, megragadta a targonca rudját és folytatta útját a város felé. Mess Lethierry kiáltott: Douce! Grace!

Grace kitárta az ajtót.

— Mi tetszik, mess?

— Jöjj be és várj.

Mess Lethierry elővett egy papírlapot és írni kezdett. Ha a mögötte álló Grace kíváncsi lett

volna és előrenyujtotta volna a fejét, a vállán keresztül ezt olvashatta volna:

„Irtam Brémába fáért. Egész nap az ácsokkal van dolgom a becslés miatt. Az újraépítés gyorsan fog menni. Te, a magad részéről, menj el a doyenhoz, hogy megkaphasd a fölmentést. Kivánom, hogy a házasság lehető leg hamarabb megtörténjék, legjobb volna azonnal. Én a Durande-dal foglalkozom, te foglalkozz Déruchette-tel.“

Keltezte, aláírta: LETHIERRY.

Nem pecsételte le a levelet, egyszerűen négyrétre hajtotta és átnyujtotta Grace-nak.

- Vidd el Gilliattnak.
- Az Utca Sarkára?
- Az Utca Sarkára.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK KÖNYV.
A CASHMERE INDULÁSA.

Országos Széchenyi Könyvtár

I.

Kis kikötő a templom közelében.

Saint-Sampsonban nem lehet tolongás anélkül, hogy Saint-Pierre-Port elnéptelenedjék. Valami különös dolog az egyik helyen, olyan, mint a szivattyu. A hírek gyorsan szétfutnak kis országokban; napkeltétől Guernesey fontos dolga volt megnézni a Durande kéményét mess Lethierry ablaka alatt. Minden más esemény eltörpült mellette. Elhalványult a saint-asaphi doyen halála; nem esett többé kérdés tisztelendő Ebenezer Caudrayról, sem az ő hirtelen gazdagságáról, sem a *Cashmere*-ral való utazásáról. A Durande-nak a Douvre-ról visszahozott gépe, ez volt a napirend. Nem hittek benne. A hajótörés rendkívülinek tünt föl, hanem a mentés lehetetlennek látszott. Szemeikkel győződhetek meg róla. Minden más érdeklődést fölfüggesztettek. A családos polgárok, férfiak, nők, gentlemanek, anyák gyermekeikkel, gyermekek bábuikkal hosszú sorban vonultak mindenfelől a „látni-való“ felé, a Bravées elé és hátat fordítottak Saint-Pierre-Portnak. Saint-Pierre-Portban sok üzletet bezártak; a Kereskedelmi Csarnokban teljesen megakadt az eladás és kereskedés; minden figyelem a Durande felé fordult; egyetlen kereskedő sem tudott „első vevőt fogni“, kivéve egy ékszerészt, aki nagyon elbámult, amikor el-

adott egy jegygyűrűt „egy férfinak, aki nagyon sietni látszott és a doyen lakása után kérdezősködött.“ A nyitvamaradt üzletek beszélgetőhelyek^o lettek, ahol hevesen magyarázták a csodálatos mentést. Nem volt sétáló a Hyvreuse-ön, melyet ma, nem tudni miért, Cambridge-Park-nak neveznek; senki sem járt a High-streeten, melynek ma Fő-utca a neve, sem a Smith-streeten, melyet akkor a Kovácsok utcájának neveztek, üres volt Hauteville és néptelen az Esplanade. Mintha vasárnap lett volna. Egy átutazó királyi fenség, aki szemlét tart Ancresse-ben a katonaság fölött, nem üritette volna jobban ki a várost. Minderre a fölfordulásra, mely olyan semmiért történt, mint ez a Gilliatt, vállat vontak a komoly emberek és a kifogástalan személyiségek.

A saint-pierre-porti szentegyház hármass ormával, kereszthajójával és lándzsaszerű tornyával az öböl mélyén, a víz szélén áll, csaknem magán a rakodón. Üdvözli azokat, akik érkeznek és bucsut int a távozóknak. A templom a nagybetű abban a hosszú sorban, amit a város homlokzata alkot az oceánon.

A saint-pierre-porti körzet parochiája is ott van. Vikáriusa az érseki helynök, teljes hatalmu clergyman.

Saint-Pierre-Port mai szép, tágas kikötője abban az időben, sőt még tíz év előtt is, kevésbé jelentékeny volt, mint a saint-sampsoni kikötő. Két erős, görbe, ciklopfal alkotta, melyek jobbról-balról kiindulva, csaknem összeértek a végeiken, ahol egy kis, fehér világítótorony állott. A világítótorony alatt szűk torkolaton haladtak át a hajók, ahol még megvolt

a lánc két karikája, mely a középkorban elzárta a kikötőt. Képzeljük el egy rák nyitott ollóját: ez volt Saint-Pierre-Port kikötője. Ez a harapófogó elragadott a mélységtől egy kis tengert és azt nyugalomra kényszerítette. De a keleti szelek előtt tárva állt az ár számára, a kikötő hullámzott és okosabb volt kívül maradni. A *Cashmere* is ezt tette azon a napon. Horgonyt vetett az öbölben.

A hajók keleti szélben szívesen gyakorolták ezt, mert így a kikötés díját is megtakarították. Ilyen esetben a város megbizásából egy derék tengerésztörzs, melyet az új kikötő megfosztott a hivatalától, a révészek fogadták bárkáikba, akár a rakodón, akár másutt a parton az utasokat és málháikat és ők szállították gyakran igen viharos tengeren, minden baj nélkül az induló hajóra. A keleti szél oldalról jön és nagyon alkalmas az Angliába való átkeléshez; a hajó oldalt inog, de előre nem.

Ha az induló hajó a kikötőben volt, mindenki ott szállt be; ha az öbölben állt, akkor választani lehetett, hogy melyik ponton kíván az ember csónakba szállni. Minden öblöcskében lehetett „magán“-révészeket találni.

A Havelet ilyen öblöcske volt. Ez az apró kikötő egészen közel volt a városhoz, de annyira elhagyott, hogy úgy tűnt föl, mintha messze lenne. Ezt a magányosságot a George-erőd meredek falainak köszönhette, melyek ezen a rejtett hasadékon uralkodtak. A Havelet több ösvényen megközelíthető volt. A legközvetlenebb a víz szélén huzódott; az az előnye volt, hogy a várostól és a templomtól öt perc alatt végig lehetett járni, de hátránya volt, hogy nap-

jában kétszer viz borította. A többi ösvény többé-kevésbé meredeken a hasadékokban húzódott. A Havelet még napsütéskor is félhomályban volt. Kőtömbök függtek mindenfelé. Szederindák és bozótok sűrűje derüs homályt borított a sziklák és hullámok zürzavarára; semmi sem békésebb, mint ez az öböl csendes időben és semmi sem forrongóbb, mint viharban. Az ágak vége örökösen tajtékba merült. Tavasszal tele volt virággal, fészkekkel, illattal, madarakkal, pillangókkal és méhekkal. Az újabb munkának köszönhető, hogy ilyen vad dolgok ma már nem léteznek; szép, egyenes vonalak foglalják el a helyüket, falak, kőpartok, kertecskék; a földmunka dühöngött; az izlés kimondta az ítéletet a hegyek szeszélyessége és a sziklák szabálytalansága fölött.

II.

Kétségbeesés.

Nem volt még egészen reggel tíz óra; *egy negyeddél előbb*, mint Guerneseyben mondják.

A tódulás Saint-Sampson felé láthatóan növekedett. A kíváncsiságtól lázas lakosság a sziget északi része felé özönlött; a déli részen lévő Havelet elhagyottabb volt, mint valaha.

Mégis volt benne egy ladik meg egy révész. A ladikban egy hálósák hevert. A révész lát-szólag várt.

Látszott az öbölben horgonyzó *Cashmere*, mely még nem készülődött, minthogy csak délben kellett indulnia.

A járókelő, aki valamelyik kapaszkodó ösvé-

nyen fülelt volna, suttogó szavakat hallott volna a Haveletben és ha előrehajlik a meredek fölött, kis távolságra a ladiktól, a sziklák és galyak rejtekében, ahova nem hatolt be a révész tekintete, két embert látott volna, egy férfit és egy nőt, Ebenezer és Déruchette-et.

Ezek a tengerparti zugok, melyek csábitják a fürdőzőket, nem mindig olyan elhagyottak, mint hiszik. Néha figyelik és kihallgatják az embert. Akik oda menekülnek és ott elrejtőznek, könnyen követheti valaki a sűrű növényzetben, a számtalan ösvény utvesztőjén. A gránit és a fák, melyek eltakarják a félrehuzódókat, eltakarhatják a tanut is.

Déruchette és Ebenezer szemközt álltak egymással, egymáson függött a szemük egy egymás kezét fogták. Déruchette beszélt. Ebenezer hallgatott. A szempilláikon összegyülemlett könnycsepp habozott, nem hullott le.

Szenvedés és szenvedély tükröződött Ebenezer jámbor homlokán. Gyötrelmes lemondás járult ehhez, mely ellensége volt hitének, noha belőle származott. Ez az arc, mely eddig egyszerűen angyali volt, végzetes kifejezést kezdett ölteni. Aki eddig csak a dogmán elmélkedett, most tünődni kezdett a sors fölött; pap számára nem egészséges elmélkedés. Megbontja a hitet. Az ismeretlen alatt görnyedni, ez megzavarja az embert. Az ember az események áldozata. Az élet szüntelen történés; el kell viselnünk. Sohasem tudjuk, merről fog lesujtani a véletlen. A szerencsétlenség és a boldogság jön és megy, mint a váratlan vendég. Van törvényük, pályájuk, vonzásuk függetlenül az embertől. Az erény nem hozza meg a boldog-

ságot, a bűn nem hozza meg a balsorsot; a lelkiismeretnek is van logikája, a sorsnak is van; de ezek nem találkoznak. Semmit sem lehet előrelátni. Zűrzavarban és egyhuzamban élünk. A lelkiismeret az egyenes vonal, az élet a forgósél. Ez a forgósél borítja váratlanul az ember fejére a fekete kaoszt és a kék eget. A sorsban nincs meg az átmenet művészete. A kerék néha olyan gyorsan forog, hogy az ember alig tudja megkülönböztetni egyik fordulatot a másiktól és összekötni a tegnapot a mával. Ebenezer okoskodással kevert hívő és szenvedéllyel átitatott pap volt. A nőtlenségben élő felekezetek tudják, mit cseleksznek. Semmi sem gyöngíti meg úgy a papot, mintha egy nőt szeret. Mindenféle felhő vetett árnyékot Ebenezere.

Hosszan nézte Déruchette-et.

A két teremtés bálványozta egymást.

A kétségbeesés néma imádata ült Ebenezer szemében.

Déruchette beszélt:

— Nem fog elutazni. Nincs hozzá erőm. Látja, azt hittem, bucsut mondhatok önnek, nem tudok. Nem kényszeríthetnek, hogy tudjak. Miért is jött el tegnap? Nem kellett volna eljönni, ha el akar menni. Sohasem beszéltem önnel. Szerettem, de nem tudtam róla. Csak az első napon, mikor Hérode ur fölolvasta Rebeka történetét és szemeink találkoztak, éreztem, hogy ég az arcom és azt gondoltam: Óh, hogyan elpirulhatott Rebeka! Mégis, ha tegnapelőtt azt mondták volna: Te szereted a rektort, sikoltottam volna. Mert valami borzasztó lett volna ebben a szerelemben. Olyan lett volna, mint az

árulás. Nem vigyáztam rá. Elmentem a templomba, láttam önt, azt hittem, mindenki ugyan, mint én. Nem teszek szemrehányást önnek, ön semmit sem tett azért, hogy megszeressem, nem vett fáradságot magának, rám nézett, nem az ön hibája, ha ránéz az emberekre és én imádtam. De nem is sejtettem. Ha fölemelte a könyvet, akkor az a világosság volt; ha más vette föl, akkor csak egy könyv. Néha rám emelte a tekintetét. Az arkangyalokról beszélt és ön volt az arkangyal. Amit mondtott, azonnal megértettem. Azelőtt azt sem tudtam, hiszek-e Istenben. Mióta ön itt van, olyan nő lettem, aki szokott imádkozni. Azt mondtam Douce-nak: Öltöztess föl hamar, hogy el ne késsem az istentiszteletről. És futottam a templomba. Szerelmes voltam egy férfibe, az volt az egész. De nem tudtam. Azt mondtam magamban: Milyen buzgó lettem! Ön tanított meg arra, hogy nem a jó Isten kedvéért mentem a templomban. Ön miatt mentem, igaz. Ön szép volt, szépen beszélt és ha égnek emelte karjait, úgy láttam, mintha a szívemet tartaná a két fehér kezében. Balga voltam, nem tudtam. Ha akarja, megmondom, mi volt a vétke: hogy a kertbe jött tegnap este, hogy beszélt velem. Ha nem mondott volna semmit, nem tudtam volna semmit. Ön elutazott volna, én talán szomorú lettem volna, de most meghalok. Most, hogy tudom, hogy szeret, most, hogy tudom, hogy szeretem, most már nem lehet, hogy elmenjen. Mire gondol? Mintha nem is hallgatna rám.

Ebenezer felelt:

— Hallotta, mit mondtak tegnap.

— Fájdalom!

— Mit tehetek ellene?

Egy pillanatra elhallgattak. Ebenezer folytatta:

— Csak egy dolog maradt hátra számomra. Elutazni.

— És számomra, meghalni. Óh, hogy szeretném, ha nem lett volna tenger, ha nem lett volna csak az ég. Ugy tűnik fölöttem, hogy az rendez mindent, elválásunkat is. Nem kellett volna velem beszélnie. Miért szólt hozzám? Tehát most már ne menjen el. Mi lesz velem? Mondom, meghalok. Ön haladni fog, míg én a temetőben leszek. Óh, összetört a szívem. Nagyon szerencsétlen vagyok. De a nagybátyám mégsem rossz.

Életében először történt, hogy mess Lethierryről beszélve Déruchette azt mondta: *nagybátyám*. Addig mindig úgy mondta: *atyám*.

Ebenezer hátralépett és intett a révésznek. Hallatszott a horog zörgése a köveken és az ember dobogása a bárkában.

— Nem, nem! — kiáltotta Déruchette.

Ebenezer közeledett hozzá.

— Kell, Déruchette.

— Nem, soha! Egy gép miatt! Lehetséges ez? Láta azt a rettentő embert tegnap? Nem hagyhat el engem. Önnek van esze, megtalálja a módját. Nem lehet, hogy mikor azt mondta, itt találom ma reggel, arra gondolt volna, hogy elutazik. Nem tettem önnek semmit. Nem panaszkodhat rám. Azzal a hajóval akar elmenni? Én nem akarom. Ne hagyjon el. Nem azért nyitják meg az eget, hogy újra bezárják. Mondom,

hogy itt kell maradnia. Különben még nincs itt az óra. Óh, hogy szeretlek.

És hozzásimult, összekulcsolta a tiz ujját a nyaka mögött, mintha összefonódó karjaival meg akarná kötni Ebenezert és összekulcsolt kezeivel Istenhez könyörögne.

Ebenezer lefejtette magáról a gyöngéd szorítást, mely ellenállt, amennyire tudott.

Déruchette lehanyatlott egy repkénnyel borított kiálló sziklára, gépies mozdulattal könyökig fölhuzván bájos, csupasz karjáról a ruha ujját. Elfojtott sápadt fény ragyogott meredt szemében. A bárka közeledett.

Ebenezer két keze közé fogta a fejét; a szüz özvegynek látszott és a fiatal embert nagyapának. Ájtatos óvatossággal érintette meg a haját; néhány pillanatig rajta tartotta a tekintetét, aztán csókot lehelt a homlokára, mely alól, mintha csillag kelt volna ki és olyan hangon, mely végső szorongástól reszketett, melyben érezni lehetett, hogy a lelkét tépi ki, ezt a szót, a mélységek szavát mondta neki: Isten veled!

Déruchette zokogásban tört ki.

E pillanatban lassu, komoly hangot hallottak, mely ezt mondta:

— Miért nem házasodnak össze?

Ebenezer visszafordult. Déruchette fölemelte szemeit.

Gilliatt állt előttük.

Egyik oldalösvényen jött oda.

Gilliatt nem ugyanaz az ember volt, aki tegnap este. Megfésülködött, rendbehozta a szakállát, cipőt huzott, fehér tengerészington viselt nagy lehajtott gallérral, legujabb matróz-

ruháját vette magára. Mélységesen nyugodtnak látszott.

Szenvedő bronz, ilyen volt az arca.

Elnémulva nézték. Déruchette ráismert, noha alig volt fölismerhető. Ami kimondott szavait illette, oly távol voltak ebben a pillanatban attól, amire gondolt, hogy meg sem értették.

Gilliatt folytatta:

— Mi szükség arra, hogy bucsut mondjanak egymásnak? Esküdjenek meg. Együtt fognak elutazni.

Déruchette megrezzent. Reszketett a fejétől a lábáig.

Gilliatt folytatta:

— Miss Déruchette huszonegy éves. Független. A nagybátyja csak nagybátyja. Szeretik egymást...

Déruchette szeliden félbeszakította:

— Hogy van az, hogy ön itt van?

— Házasodjanak meg, — folytatta Gilliatt.

Déruchette kezdte megérteni, amit ez az ember beszélt.

— Szegény nagybátyám... — hebegte.

— Megtagadná, — mondta Gilliatt, — de belenyugszik, ha a házasság már megtörtént. Különbözik önök elutaznak. Mire visszatérnek, megbocsát.

Gilliatt keserű hangsúllyal hozzátette: — Aztán most már nem is gondol másra, csak a hajója ujjaépítésére. Az elfoglalja, míg távol lesznek. Vigasztalásul ott van neki a Durande.

— Nem akarok bánatot hagyni magam után, — dadogta Déruchette megdöbbenve, melyből kiérződött az öröm.

— Nem tart soká, — mondta Gilliatt.

Ebenezer és Déruchette káprázatot éreztek. Most kezdtek magukhoz térni. Növekvő zavrukban most kezdték Gilliatt szavait megérteni. Valami felhő maradt még bennük, de az ellenállás nem az ő dolguk volt. Az ember hagyja a mentőt cselekedni. A paradicsomba való belépés ellen igen erőtlen ellenvetéseket teszünk. Déruchette tartásában, ahogy alig észrevehetően Ebenezerhez támaszkodott, volt valami közös azzal, amit Gilliatt mondott. A talány, mely ennek az embernek ittléte és szavai miatt, különösen Déruchette lelkében, különféle meglepetést okozott, egészen mellékes kérdés volt. Ez az ember azt mondta: Házasodjanak össze. Ez világos volt. Ha volt a dologban felelősség, azt magára vette. Déruchette homályosan érezte, hogy különböző okokból joga volt ehhez. Amit mess Lethierryről mondott, igaz volt. Ebenezer elgondolkodva sutogta: A nagybátya nem apa.

Őt megvesztegette a váratlan és szerencsés megoldás. A pap nyilvánvaló lelkiismeretessége elolvadt és föloldódott az ő szegény, szerelmes szívében.

Gilliatt hangja rövid és kemény lett és mintha lázas lüktetés lett volna benne:

— Rögtön. A *Cashmere* két óra múlva indul. Van idejük, de egyébük nincs. Jöjjenek.

Ebenezer figyelmesen nézte.

Hirtelen fölkiáltott:

— Megismerem önt. Ön mentette meg az életemet.

Gilliatt azt felelte:

— Nem hiszem.

— Ott, a sziklapadok csucsán.

— Nem ismerem azt a tájéket.
— Azon a napon volt, mikor megérkeztem.
— Ne veszítsük az időt, — szólta Gilliatt.
— És — nem csalódom — ön a tegnapi esti ember.

— Talán.

— Hogy hívják önt?

Gilliatt hangosabban szólta:

— Révész, várjon reánk. Vissza jövünk. Miss, ön azt kérdezte, hogyan kerültem ide, nagyon egyszerű, önök mögött jöttem. Ön huszonegy éves. Ebben az országban azok, akik nagykorúak és függetlenek, negyedóra alatt megházasodhatnak. Menjünk a víz szélén vezető ösvényen. Most járható, csak délben emelkedik a tenger. De azonnal. Jöjjenek velem.

Déruchette és Ebenezer tanácskozni látszóttak a szemükkal. Egymás mellett állottak, mozdulatlanul; mintha részegek lettek volna. Van ilyen habozás annak a mélységnek, a boldogságnak a szélén. Megértették anélkül, hogy fölfogták volna.

— Gilliattnak hívják, — sugta Déruchette Ebenezernek.

Gilliatt bizonyos tekintéllyel szólalt meg:

— Mire várnak? mondtam, hogy kövessenek.

— Hova? — kérdezte Ebenezer.

— Oda.

És ujjával a templom tornyára mutatott.

Utána mentek.

Gilliatt előttük járt. Lépése szilárd volt. Az övék ingadozott.

Amint közeledtek a toronyhoz, Ebenezer és Déruchette szép, tiszta arcára leereszkedett valami, ami csakhamar mosoly lett. A templom

közelsége világította meg őket. Gilliatt beesett szemében éjszaka volt.

Mintha egy szellem vezetett volna két lelket a paradicsomba.

Ebenezer és Déruchette nem tudtak helyesen számot adni arról, ami történni fog. Ennek az embernek a beavatkozása volt az az ág, melybe a vizbefuló kapaszkodott. A kétségbeesés engedelmességével követték Gilliattot, mint akárkít. Aki érzi, hogy meghal, könnyen elfogadja az eseményeket. Déruchette, a tudatlanabb, bizodalmasabb volt. Ebenezer gondolkodott. Déruchette nagykoru. Az angol házasságkötés formáságai nagyon egyszerűek, főleg az autochton népek közt, ahol a parochiák papjainak csaknem korlátlan hatalmuk van; de vajjon a doyen beleegyezik-e abba, hogy megkösse a házasságot anélkül, hogy a nagybácsi beleegyezése iránt kérdezősködjék? Ez kérdés volt. Mégis, meg lehet kísérelni. Mindenesetre ez is hasztás.

De ki ez az ember? És ha valóban az, akit tegnap este mess Lethierry a vejének nyilvánított, mire magyarázható az, amit cselekszik? Ő, az akadály, gondviseléssé változik. Ebenezer eltévedt, de belenyugodott a történendőkbe olyan ember gyorsaságával és hallgatásával, aki érzi, hogy megmenekült.

Az ösvény görbe volt, néhol nedves és nehezen járható. Ebenezer gondolatokba merülve nem ügyelt a tócsákra és a kődarabokra. Gilliatt időnkint hátrafordult és azt mondta Ebenezernek: — Vigyázzon ezekre a kövekre, nyujtsa neki a kezét.

III.

Az önmegtagadás előrelátása.

Féltizenegyet ütött, mikor beléptek a templomba.

A templom üres volt ebben az órában, mert a város is kihalt volt ezen a napon.

Mégis, az asztal mellett, amely a reformált templomokban az oltárt pótolja, három személy volt; a doyen volt, meg az evangelistája; azonkívül az anyakönyvvezető. A doyen, Jaquemin Hérode tiszteletes ült; a másik kettő állt.

A Könyv nyitva feküdt az asztalon.

Oldalt egy álványon hevert egy másik könyv, a parochia anyakönyve, szintén nyitva, amelyben a figyelő szem ujonnan irt lapot vehetett észre, amelyen még nem száradt meg a tinta. Toll és tintatartó volt mellette.

Mikor Ebenezer Caudray tiszteletest belépni látta, Jaquemin Hérode fölemelkedett.

— Vártam önöket, — mondta. — Minden készen van.

A doyen valóban szertartásos öltözetben volt. Ebenezer Gilliattra nézett.

A tisztelendő doyen hozzátette:

— Rendelkezésére állok, kartársam.

És meghajolt.

A meghajlás nem tévedt sem jobbra, sem balra. A doyen tekintetének irányából nyilvánvaló volt, hogy csupán Ebenezer számára történt. Ebenezer clergyman és gentleman volt. A doyen nem értette bele az üdvözlésbe sem az oldaltálló Déruchette-et, sem a hátramaradt Gilliattot. Zárójel volt a tekintetében, amelyben csak Ebenezernek volt helye. Ezeknek az

árnyalatoknak föntartása hozzátartozik a jó rendhez és megszilárdítja a társadalmat.

A doyen kegyesen, gögös kellemességgel kezdte újra:

— Kartársam, kétszeresen üdvözlöm. Nagybátyja meghalt és asszonyt vesz magához; gazdag lett az egyik és boldog a másik által. Különben most, hála az újra épülő gőzhajónak, mess Lethierry is gazdag, amit igen helyeslek. Miss Lethierry ebben a községben született, én jegyeztem be születésének napját az anyakönyvbe. Miss Lethierry nagykoru és független. Különben is nagybátyja, az ő egész családja, beleegyezik. Utazásuk miatt azonnal egybe akarnak kelni, értem; de ez egy község lelkészenek házassága, kívántam egy kis ünnepélyességet. Megröviditem, hogy kedvükben járjak. Rövid foglalathban is meglehet a lényeg. Az okmány készen van itt az anyakönyvben, csak a neveket kell kitölteni. A törvény és a szokás szerint a menyegző azonnal megtörténhet a bejegyzés után. Az engedélyhez megkövetelt nyilatkozat kellőképen megtörtént. Egy kis szabálytalanságot követek el, mert a fölmentés iránt való kérelmet hét nappal előbb be kell jegyezni, de belátom utazásuk szükségességét és sürgősségét. Legyen. Összeadom önöket. Evangelistám lesz a vőlegény tanuja, a menyasszonyé pedig...

A doyen Gilliatt felé fordult.

Gilliatt bólintott a fejével.

— Ez elég, — mondta a doyen.

Ebenezer mozdulatlanul maradt. Déruchette magánkívül, megkövülve állt.

A doyen folytatta:

— De még most is van egy akadály.
Déruchette egy mozdulatot tett.

A doyen tovább beszélt:

— Mess Lethierry jelenlevő küldöttje, aki az önök számára az engedélyt kérte és a nyilatkozatot az anyakönyvben aláírta — és balkezelével Gilliattra mutatott, ami fölmentette attól, hogy kiejtse ezt az akármilyen nevet —, azt mondta ma reggel, hogy mess Lethierry, akit elfoglaltsága akadályoz abban, hogy személyesen jöjjön ide, azt kívánja, hogy a házasság nyomban megtörténjék. Ez a szóval kifejezett kívánság nem elegendő. Nem egyezhetem bele a fölmentésbe, mielőtt mess Lethierrynél közelebbről tudakozódok, ha csak meg nem mutatják az aláírását. Akár mekkora is a jóakaratom, nem elégedhetem meg szóbeli üzenettel. Valami irás kellene.

— Azon nem mulik, — mondta Gilliatt.

És egy papirdarabot mutatott a tisztelendő doyennek.

A doyen elvette a papírt, egy szempillantással végigfutott rajta, nyilván kihagyott néhány fölösleges sort és hangosan olvasta:

— „Menj a doyenhoz, hogy megkaphasd a fölmentést. Kivánom, hogy a házasság minél előbb megtörténjék. Legjobb lenne azonnal.“

Letette a levelet az asztalra és folytatta:

— Aláírva Lethierry. A dolog illendőbb lett volna, ha hozzám intézi. De miután kartársról van szó, nem kívánok többet.

Ebenezer újból Gilliattra nézett. Van egyetértés a lelkek között. Ebenezer érezte a csalást, de nem volt ereje, talán nem is jutott eszébe, hogy meghazudtolja. Akár engedelmességből a

titkos hősiesség iránt, amit megsejtett, akár a boldogság villámcsapásától megszedülve, szótlán maradt.

A doyen fogta a tollat és az anyakönyves segítségével kitöltötte a lajstrom teleirt oldalának üres helyeit, aztán kiegyenesedett és egy mozdulattal az asztal elé hívta Ebenezer-t és Déruchette-et.

A szertartás megkezdődött.

Különös pillanat volt.

Ebenezer és Déruchette egymás mellett álltak a lelkész előtt. Mindenki, aki már álmodott házasságról, érezte azt, amit ők éreztek.

Gilliatt némi távolságban az oszlopok árnyékában állt.

Déruchette reggel, amikor fölkel, kétségbeesésében a sirra és a szemfedőre gondolva, fehérbe öltözött. Ez a gyászos eszme alkalmas lett a menyegzőhöz. A fehér ruha mindjárt menyasszonnyá tette. A sir is eljegyzés.

Déruchette sugárzott. Sohasem volt még olyan, mint ebben a pillanatban. Déruchette-nek az a hibája volt, hogy talán nagyon is bájos volt, de nem elég szép. Szépsége vétkezett — ha ez vétek — a kecsesség tulzásával. Déruchette, ha nyugodt volt, tehát túl a szenvedélyen és a fájdalomon, már jeleztük ezt, mindenkifölött csinos volt. A bájos leány átszellemülése, ez az eszményi szüz. Déruchette megnövekedve szerelmében és szenvedésében, ilyen volt. Ugyanolyan nyílt volt, de méltóságosabb, ugyanolyan üde, de illatosabb. Olyan volt, mint egy százszorszép, amely liliummá lesz.

Orcái nedvesek voltak az elapadt sirástól. Talán még könny volt a mosoly szögletében.

Az alig fölszáradt könny komor és édes ékesége a boldogságnak.

A doyen az asztal mellett állva, a nyitott bibliára tette ujját és hangosan kérdezte:

— Van-e valakinek ellenvetése?

Senki sem felelt.

— Amen, — mondta a doyen.

Ebenezer és Déruchette egy lépést tettek Jaquemin Hérode tiszteletes felé.

A doyen ezt mondta:

— Joé Ebenezer Caudray, akarod-e hitvesedül ezt a nőt?

— Akarom.

A doyen újra kérdezte:

— Durande Déruchette Lethierry, akarod-e férjedül ezt a férfiut?

Déruchette, akinek lelke elalélt a tulnag boldogságtól, mint a lámpa a tulsok olajtól, inkább suttozta, mint mondta: — Akarom.

Akkor a doyen, az anglikán esküvők szép szertartása szerint, körülnézett és a templom homályához ezt az ünnepélyes kérdést intézte:

— Ki az, aki ezt a nőt ehhez a férjuhoz adja?

— Én, — szólt Gilliatt.

Csend lett. Ebenezer és Déruchette elragadtatásukon keresztül valami tompa szorongást éreztek.

A doyen Déruchette jobbkezét Ebenezer jobbkezebe tette és Ebenezer így szólt Déruchette-hez:

— Déruchette, elveszlek téged feleségül, akár jobb leszel, akár rosszabb, akár gazdagabb, akár szegényebb, betegségben és egészségben, hogy szeresselek halálomig, fogadom neked.

A doyen Ebenezer jobbját Déruchette jobb-

kezébe tette és Déruchette így szólt Ebenezerhez:

— Ebenezer, férjemül fogadlak téged, akár jobb vagy, akár rosszabb, akár gazdagabb, akár szegényebb, betegségben és egészségben, hogy szeresselek és engedelmeskedjem neked halálomig, fogadom neked.

A doyen megszólalt:

— Hol van a gyűrű?

Ez váratlan volt. Ebenezernek, készületlenségében, nem volt gyűrűje.

Gilliatt lehuzta az aranygyűrűt, amit a kisujján viselt és átnyujtotta a doyennek. Valószínűen ez volt az a jegygyűrű, amit reggel a Kereskedelmi Csarnok-beli ékszerész eladott.

A doyen a könyvre helyezte a gyűrűt, aztán átadta Ebenezernek.

Ebenezer megfogta Déruchette reszkető, kis balkezét, ráhuzta a gyűrűt a negyedik ujra és mondta:

— Hitvesemmé teszlek ezzel a gyűrűvel.

— Az Atyának, Fiunak és Szentléleknek nevében, — szólt a doyen.

— Ugy legyen, — mondta az evangélista.

A doyen hangosan szólt:

— Hitvestársak vagytok.

— Ugy legyen, — mondta az evangélista.

A doyen szólalt meg újra:

— Imádkozzunk.

Ebenezer és Déruchette az asztal felé fordultak és térdreborultak.

Gilliatt állva maradt és lehajtotta a fejét.

Azok letérdeltek Isten előtt, ő pedig meghajlott végzete előtt.

IV.

„Feleségednek, ha majd megházasodol.“

Mikor kiléptek a templomból, meglátták az utra készülődő *Cashmere*-t.

— Éppen jókor érkeztek, — mondta Gilliatt.

Ujra a Havelet felé vezető ösvényre tértek.

Most ők mentek elől és Gilliatt mögöttük.

Két holdkóros volt. Ugyszólván csak a révedezésüket cserélték föl. Nem tudták, hol vannak, sem azt, hogy mit tettek; gépiesen siettek, nem emlékeztek többé semminek a létezésére, nem tudtak két eszmét összekapcsolni. Az elragadtatásban nem gondol többet az ember, mint amennyit a zuhatagban uszik. A sötétség közepéből az öröm Niagarájába zuhantak. Azt lehetne mondani, elszenvedték a paradicsombajutást. Nem beszéltek, lelkeik sokat mondtak egymásnak. Déruchette magához szoritotta Ebenezer karját.

Gilliattnak a hátuk mögött hangzó léptei miatt némely pillanatban mégis gondoltak arra, hogy ott van. Mélyen megindultak voltak, de egy szót sem szóltak; a tulságos meghatottság kábultsággá lesz. Az övék gyönyörűség volt, de nyomasztó. Férj és feleség voltak. A két szív mélyén égő és mérhetetlen hála volt. Déruchette azt mondta magában, hogy valamit később tisztáznia kell. De addig is belenyugodtak. Érezték, hogy ennek a határozott és gyorsan cselekvő embernek a hatalmában vannak, aki mint tekintély teremtette meg a boldogságukat. Kérdéseket intézni hozzá, csevegni vele, lehetetlen volt. Sok benyomás zúdult rájuk egyszerre. Megbocsájtható az elmerültségük.

Az események néha olyanok, mint a jégeső. Rostává tesz bennünket. Ez elkábit. A szokásosan csendes életre zuhanó hirtelen események nagyon könnyen érthetetlenek azoknak, akik szenvednek tőle, vagy akik hasznát veszik. Az ember nincs tisztában a saját kalandjával. Elpusztul anélkül, hogy kitalálná, miért; megkoronázzák anélkül, hogy megértené. Déruchette-et különösen sok megrázkódtatás érte néhány óra alatt; először a káprázat, Ebenezer a kertben; azután a lidércnyomás, a szörnyeteg, akit férjének nyilvánítottak; azután a kétségbeesés, az angyal kitárja szárnyait és kész elindulni; most pedig az öröm, hallatlan öröm, amelynek érthetetlen az alapja; a szörnyeteg adja neki az angyalt, neki, Déruchette-nek; a haldoklásból támadt házasság; ez a Gilliatt, a tegnapi szerencsétlenség, a mai üdvösség. Semmiről sem tudott számot adni. Nyilvánvaló volt, hogy Gilliatt reggel óta nem foglalkozott mással, csak az ő összeházasításukkal; mindent végrehajtott; ő felelt a doyennek mess Lethierry helyett, ő kérte a fölmentést, ő írta alá a szükséges nyilatkozatot; ime, így mehetett végbe az esküvő. Hanem Déruchette nem értette; különben, ha megértette volna is, hogy hogyan, nem értette volna, hogy miért.

Behunyni a szemet, hálát adni gondolatban, elfeledni a földet és az életet, engedni, hogy az égbe ragadjon ez a jó démon, mást nem lehetett tenni. A fölvilágosítás nagyon hosszú lett volna, a hálálkodás nagyon kevés. Déruchette hallgatott a boldogság édes lelketlenségében.

Kevés gondolatuk maradt, csak annyi, hogy vezetni tudják egymást. A víz alatt vannak szí-

vacsdarabok, amelyek fehérek maradnak. Csak annyi világosság volt elméjükben, hogy megkülönböztethessék a tengert a szárazföldtől és a *Cashmere*-t a többi hajótól.

Néhány pillanat múlva a Haveletben voltak. Ebenezer elsőnek lépett a bárkába. Abban a pillanatban, amikor Déruchette követni akarta, érezte, hogy szeliden visszatartják a ruhája ujjánál fogva. Gilliatt volt, aki egy ujjával megérintette a ruhája ráncát.

— Asszonyom — mondta —, ön nem számított arra, hogy elutazik. Gondoltam, hogy szüksége lesz ruhára és fehérneműre. A *Cashmere* födéletén egy bőröndöt talál, amely női dolgokat tartalmaz. A bőrönd anyámtól származik. Annak a nőnek szánta, akit feleségül veszek. Engedje meg, hogy följajánljam önnek.

Déruchette félig fölébredt álmodozásából. Gilliatt felé fordult. Gilliatt halkán, alig hallhatóan folytatta:

— Most pedig, nem azért, hogy visszatartsam, de látja, asszonyom, azt hiszem, föl kell világosítanom. Azon a napon, amikor az a szerencsétlenség történt, ön a földszinti teremben ült és kimondott egy szót. Ön nem emlékszik rá, ez igen egyszerű. Nem lehet minden szóra emlékezni, amit kimondunk. Mess Lethierrynek nagy bánata volt. Bizonyos, hogy jó hajó volt és nagy szolgálatokat tett. A baleset megtörtént; nagy fölindulást keltett a környéken. Ezek természetesen olyan dolgok, amelyeket elfelejtenek. Nem történt más, csak egy hajó ment tönkre a szirteken. Nem lehet mindig a szerencsétlenségre gondolni. Csak azt akarom mondani, hogy amikor

azt mondták, hogy senki sem mehet oda, én odamentem. Azt mondták, lehetetlen; nem volt lehetetlen. Köszönöm, hogy meghallgat egy rövid pillanatig. Megérti, asszonyom, ha odamentem, nem azért történt, hogy önt bántsam. Különben a dolog igen régi keletü. Tudom, hogy ön siet. Ha volna idő, ha beszélni lehetne róla, visszaemlékeznék, de nem szükséges. A dolog arra a napra nyulik vissza, amikor hó volt. És egyszer, amikor elmentem mellette, azt hittem, hogy ön mosolyog. Lassan ez is érthető lesz. Tegnap pedig nem volt időm hazamenni, munkából jöttem, rongyos voltam, félelmet keltettem önben, rosszul érezte magát; hibáztam, nem így kell emberek közé menni. Körülbelül ez az, amit mondani akartam. Önök elutaznak. Szép idejük lesz. Keleti szél fuj. Isten önnel, asszonyom. Nemde, helyesnek tartja, hogy egy keveset beszéltem önhöz? Ez az utolsó perc.

— A bőröndre gondolok, — felelte Déruchette. — De miért nem őrzi meg a felesége számára, amikor majd megházasodik?

— Asszonyom — mondta Gilliatt —, valószínűen nem fogok megházasodni.

— Kár lenne, mert ön jó. Köszönöm.

És Déruchette mosolygott. Gilliatt visszamosolygott rá.

Aztán segített Déruchette-nek a csónakba lépni.

Nem egészen negyedóra múlva a bárka Ebenezerrel és Déruchette-tel az öbölben álló *Cashmere*-hez simult.

V.

A nagy sír.

Gilliatt a víz partját követve, gyorsan végigment Saint-Pierre-Porton, aztán Saint-Sampson felé haladt a tenger mellett, mert ott nem találkozott senkivel, elkerülte az utakat, amelyek az ő hibájából tele voltak járókelőkkel.

Tudjuk, régóta különös módon járt a vidéken, anélkül, hogy látta volna valaki. Ismerte az ösvényeket, magányos és kanyargó utirányt követett; az olyan teremtések elvadult szokását követte, akik érzik, hogy nem szeretik őket; távol maradt mindenkitől. Mint kis gyermek vette föl ezt a szokást, amikor nem látott szives fogadtatást az emberek arcán és azóta ösztönszerűen visszahuzódott.

Végigment az Esplanade-on, aztán a Salerie-n. Időnkint hátrafordult és nézte maga mögött az öbölben a *Cashmere*-t, amely éppen elindult. Kevés volt a szél, Gilliatt gyorsabban haladt, mint a *Cashmere*. A legszélső sziklákön járt a víz partján, lehajtott fejjel. Az ár nőni kezdett.

Bizonyos pillanatban megállt és hátat fordítva a tengernek, nézett a sziklák mögött, amelyek a valle-i utat eltakarták, egy tölgyfacsoportot. Valamikor ezek alatt a fák alatt irta Déruchette ujja az ő nevét, *Gilliatt*, a hóba. Rég elolvadt már az a hó.

Folytatta utját.

A nap szebb volt, mint bármelyik abban az évben. A reggelben volt valami nász. Olyan tavaszi nap volt, melyen a május teljességében kibontakozik; mintha a teremtésnek nem lenne

más célja, mint hogy ünnepeljen és boldog legyen. Turbékolás volt minden zugásban, az erdőben úgy, mint a városéban, a hullámében épp úgy, mint a levegőében. Az első pillangók szálltak az első rózsákra. Minden új volt a természetben, a fü, a moha, a levelek, az illatok, a sugarak. Ugy látszott, mintha még sohasem süttött volna a nap. A kövek tisztára mosva hevertek, a fák mély dalát csicseregtek a tegnap kikelt madarak. A kis csőrükkel feltört tojáshéj talán még a fészekben volt. Szárnypróbálgatás csattogott a lombok között. Első dalukat énekeltek és első röptüket végezték. Kedvesen csicseregtek valamennyi egyszerre, bankák, cinkék, gébicsok, tengelicék, pirókok és verebek. Az orgona, a gyöngyvirág, a glicinia pompázott tarkán a sűrűségben. Egy Guerneseyben otthonos vizilencsefajta borított smaragdzöld leplet a tócsákra. Barázdabillegetőik fürödtek bennük. A növényzet lombjain keresztüllátszott az ég kékje. Néhány pajkos felhő kergette egymást az azur égen a nimfák hullámzó mozdulataival. Az ember elszálló csókokat vélt érezni, amiket láthatatlan ajkak küldtek. Nem volt olyan régi fal, amelynek ne lett volna ibolyacsokra, mint egy menyasszonynak. A szilvafák virágoztak, a sárga akác is virágzott; fehér halmok fénylettek és sárga dombok ragyogtak az ágak szövén át. A tavasz minden ezüstjét és minden aranyát a fák áttört kosarába szórta. Az új hajtások üde zöldek voltak. A levegőből a szerencsés megérkezés kiáltásai hangzottak. A vendégszerető nyár megnyitotta kapuját a messzirőljött madaraknak. A fecskék érkezésének ideje volt. Ökörfarkkórók szegélyezték a mély utak

lejtőit és várták a galagonya virágait. A szép és a csinos jó szomszédok voltak; a pompás és a kecses kiegészítették egymást; a nagy nem fészelyezte a kicsit; az összhang egyetlen hangjegye sem veszett el; a parányi nagyszerűségek egyszinten álltak a mindenség végtelen szépségével, olyan volt minden, mintha átlátszó vizen keresztül néznék. Mindenütt isteni teljesedés és rejtelmes duzzadás, amiből sejthető volt a dolgozó nedvek szent és páni igyekezete. Ami fénylett, jobban ragyogott, ami szeretett, jobban szeretett. Himnusz volt a virágzásban és sugárzás a zajban. A nagy, eloszló harmónia kibontakozott. Ami már sarjadni kezdett, hívta azt, ami fakadni kezdett. Alulról és fölülről támadó nyugtalanság zavarta meg bizonytalanul a szíveket, amelyeket csábitott a csirák eloszló, rejtett befolyása. A virág homályos ígérete volt a gyümölcsnek, minden szűz álmodozott, a lényeknek a homály mérhetetlen lelke által kigondolt szaporodása látszott a dolgok kisugárzásában. Mindenütt nász, végtelen menyegző. Az élet, a nőstény, párosodott a végtelennel, a himmel. Az idő szép volt, tiszta volt, meleg volt; a sövények mögött az udvarokon kacagó gyermekeket lehetett látni. Némelyek bakugrást játszottak. Az alma-, az őszibarack-, a cseresznye- és körtefák gallyait nagy, halvány vagy piros csomók borították. A fűben tavaszi kankalin, kökörcsin, százszorszép, margaréta, kosbor, jácint és ibolya nőtt. Hemzsegett a kék szarkaláb és a sárga iris, meg azok a kis, halványpiros csillagok, amelyek mindig csoportosan virágznak s azért „cimborák“ a nevük. Aranyos állatok futkostak a kövek között, virágzó kőrózsák biborba takarták

a szalmatetőket. A kasok dolgozói kint jártak. A méh már munkában volt. A végtelenség megtelt a tengerek zugásával és a legyek dongásával. A tavasztól áthatott természet nyirkos volt a kéjtől.

Amikor Gilliatt Saint-Sampsonba ért, nem volt még víz az öböl fenekén, átkelhetett száraz lábbal, észrevétlenül a tatarozás alatt álló hajóteknők mögött. Egy sor lapos kő segített az átkelésnél.

Nem vették észre Gilliattot. A néptömeg a kikötő másik végén volt, a bejárat közelében, a Bravées mellett. Az ő neve volt minden ajkon. Annyit beszéltek róla, hogy őrá nem is figyeltek. Gilliatt elment, mintegy a zaj mögé rejtőzve, amit ő okozott.

Látta messziről a potrohot azon a helyen, ahol kikötötte, a gép kéményét a négy lánc között, a munkában levő ácsok mozgását, a jövő-menő árnyékokat és hallotta mess Lethierry dörgő, vidám hangját, amint rendelkezett.

Belemélyedt a sikátorokba.

A Bravées mögött senki sem volt, mindenkit eléje vitt a kíváncsiság. Gilliatt a kert falának hosszában vezető ösvényre tért. Megállt a sarkon, ahol a vadmályva nőtt; újra látta a követ, ahol ült; viszontlátta a padot, ahol Déruchette üldögélt. Nézte a faszorban a földet, ahol két eltűnt árnyéket ölelkezni látott.

Ujra utnak indult. Fölment a Valle-kastély dombjára, aztán újra leereszkedett és az Utcasarak felé tartott.

A Houmet-Paradis elhagyott volt.

A házat úgy találta, ahogy reggel hagyta,

miután felöltözködött, hogy Saint-Pierre-Portba menjen.

Egyik ablak nyitva volt. Az ablakon át látszott a szögreakasztott duda a falon.

Az asztalon feküdt a kis biblia, amelyet hálából adott neki egy ismeretlen, aki Ebenezer volt.

A kulcs az ajtóban volt. Gilliatt közelebb ment, kétszer ráfordította a kulcsot, aztán a zsebébe tette és elment.

Elment, nem a szárazföld felé, hanem a tenger felé.

Átlóirányban, a legrövidebb uton, végigment a kerten, nem figyelve a virágágyakra, de mindig ügyelve arra, hogy el ne tapossa azokat a virágokat, amelyeket azért ültetett, mert Déruchette kedvelte őket.

Átlépte a mellvédet és leereszkedett a szirtek közé.

Mindig előrehaladva, követte a hosszú, szűk szirtsort, amely az Utcasarkot összekötötte a tengerben álló nagy gránitobeliszkkal, amelyet az Állat Szarvának neveztek. Ott volt a Gild-Holm-'Ur kilátó.

Egyik szirtről a másokra lépett, mint egy óriás a hegyormokon. Így lépkedni a sziklák taraján olyan volt, mint a háztető élén járni.

Egy halászasszony, aki mezitláb a tócsák közt bolyongott és aki nem messze jutott a partra, odakiáltott: — Vigyázzon, a tenger árad!

Ő folytatta utját.

A nagy, hegyes sziklához, a Szarvhoz érve, amely a tengerbe nyult, megállt. A szárazföldnek itt vége volt. Ez volt a kis földnyelv csucsa.

Körülnézett.

A messzeségben néhány bárka horgonyt vetve

halászott. Időnként patakzó ezüst csillant meg a napfényben ezeken a hajókon; a vízből kihuzott háló volt. A *Cashmere* nem érkezett még Saint-Sampson magasságába; kibontotta a nagy előárbcot. Herm és Jet-hou között volt.

Gilliat megkerülte a sziklát. A Gild-Holm-'Ur széke alá ért, annak a meredek lépcsőfélenek a lábához, ahol nem egészen három hónap előtt Ebenezernek segített leszállni. Fölkapaszkodott rajta.

A lépcsők nagyobb része már víz alatt volt. Már csak kettő-három volt szárazon. Fölmászott rajuk.

A lépcsőfokok a Gild-Holm-'Urhoz vezettek. Megérkezve a Székhez, egy pillanatig nézte, szemeihez tette a kezét, végigsimitotta a szempilláit, mintha letörülné róluk a multat, aztán leült a szikla mélyedésébe; a meredek volt a háta mögött és az ocean a lábai alatt.

A *Cashmere* abban a pillanatban érte el a nagy, vízbenálló, kerek tornyot, amelyet egy poroszló, meg egy ágyu őrzött és amely Herm és Saint-Pierre-Port feleutját jelezte.

Gilliatt feje fölött a hasadékokban néhány szirti virág borzongott. A víz kék volt, ameddig a szem ellátott. Keleti szél fujt, kis hullámverés volt Serk körül, amelynek Guerneseyből csak a nyugati partja látszott. A távolban, mint a köd, látszott Franciaország és a cartereti homok hosszu, sárga szalagja. Néha egy fehér pillangó szállt el előtte. A pillangóknak néha kedvük támad a tenger fölött sétálni.

A szellő nagyon csendes volt. Mindez a kék-ség, fönt ugy, mint lent, mozdulatlanul állt. Egy rezzelés sem mutatkozott a világosabb vagy me-

lyebb azur kigyózásán, amely a tenger színén a fenék kanyarulatait jelzi.

A *Cashmere*, minthogy alig volt szélnyomás, a nagyárboc „sapkáit“ is kifeszítette, hogy szel fogjon. Elborították a vitorlák. De keresztben fujt a szél és a sapkák arra kényszerítették, hogy nagyon közel haladjon a Guernesey-i parthoz. Elhárnta a saint-sampsoni jelzőbóját. Elérte a Valle-kastély dombját. Közel volt a pillanat, amikor megkerüli az Utcasarok fokát.

Gilliatt nézte, amint közeledett.

A levegő és hullám, mintha elszunnyadt volna. A dagály nőtt, nem hullámokban, hanem duzzadva. A víz színe ingadozás nélkül emelkedett. A messzeség elhaló zugása egy gyermek lélegzetéhez hasonlított.

A saint-sampsoni kikötő irányából rövid, tompa zuhanások hallatszottak; kalapácsütések voltak. Nyilván az ácsok állítottak föl állványokat és emelőket, hogy kivehessék a gépet a potrohól. A zaj alig jutott el Gilliatthoz a gránitömb miatt, amelyhez támaszkodott.

A *Cashmere* kísérteties lassusággal közeledett. Gilliatt várt.

Egyszerre csobogást hallott és valami hideget érzett, ami kényszerítette, hogy lenézzen. Az ár a lábához ért.

Lesütötte a szemét, aztán fölnézett.

A *Cashmere* egészen közel volt.

A meredek ott, ahol az eső kivájta benne a Gild-Holm-'Ur Széket, annyira függőleges volt és annyira mély volt a víz, hogy csöndes időben a hajók minden veszély nélkül elmehettek alatta néhány kötélhossznyira a sziklától.

A *Cashmere* közeledett. Nagyobb lett, emelke-

dett. Nóni látszott a vizen. Mintha egy árnyék növekednék. Kötélzete feketén vált el az égtől a tenőer pompás ingásában. A hosszú vitorlák mikor egy pillanatra a nap elé kerültek, csaknem rózsaszínűek és leirhatatlanul átlátszók lettek. A habok alig hallhatóan suttoztak. Semmi zaj nem zavarta a fenségesen lebegő árnyképet. Az ember úgy látta a fődélzetet, mintha ott lett volna.

A *Cashmere* csaknem surolta a sziklát.

A kormányos a rud mellett állt, egy hajós-
inas mászott a köteleken, néhány utas a kor-
látra könyökölve szemlélte a derült időt, a kapi-
tány pipázott.

De Gilliatt mindebből semmit sem látott.

Volt a fődélzeten egy napsütötte zug. Azt nézte. A verőfényben ült Ebenezer és Déruchette. Egymás mellett ültek a világosságban. Kecelesen gubbasztottak egymás mellett, mint két melegedő madár a déli napsugárban, egy olyan kis, kátrányos fődéllel ellátott padon, amilyeneket a jól felszerelt hajók kínálnak az utasoknak és melyek fölé — ha angolok — oda-
irják: *For ladies only*. Déruchette feje Ebenezer vállán pihent, Ebenezer Déruchette derekán tartotta a karját; egymás kezét fogták és összefonták az ujjaikat. Megragadó volt az angyali különbség ez ártatlanságból való két arc között. Egyik szüzibb volt, a másik csillagszerűbb. Kifejező volt szüzi ölelkezésük. Benne volt minden nász és minden szemérem. A pad már majdnem hálófülke volt és majdnem fészek. De ugyanakkor glória volt; a felhőbe rejtőző szerelem szelid dicsfénye.

Mennyei csönd volt.

Ebenezer tekintete hálás és elmélkedő volt, Déruchette ajkai mozogtak; ebben a varázsos csöndben, a gyors pillanatban, mikor a sloop el-siklott a Gild-Holm-'Ur-tól néhány ölnyre, minthogy a szél a szárazföld felé fujt, Gilliatt hallotta Déruchette gyöngéd és finom hangját, amint mondta:

— Nézd csak. Mintha egy ember lenne a sziklán.

A jelenség eltűnt.

A *Cashmere* maga mögött hagyta az Utca-sarok fokát és belemélyedt a messzeség mély hullámvázába. Negyedóra sem telt el, árbócai és vitorlázata már csak fehér obeliszknek látszott, mely mindinkább összezsugorodott a lát-határon. Gilliattnak térdéig ért a víz.

Nézte a távolodó hajót.

A szellő a messzeségben élénkebb lett. Lát-hatta, hogy a *Cashmere* minden vitorláját föl-huzza, hogy kihasználhassa a növekedő szelet. A *Cashmere* már túl volt Guernesey vizein. Gilliatt nem vette le róla a szemét.

Az ár az övéig ért.

A dagály nőtt. Az idő mulott.

A sirályok és a sasok nyugtalanul röpködtek körülötte. Mintha figyelmeztetni akarták volna. Talán volt a madárcsapatban néhány halász-madár a Douvre-ról, amelyik megismerte.

Egy óra telt el.

A szelet az öbölben nem lehetett érezni, de a *Cashmere* gyorsan kisebbedett. A sloop látszó-lag teljes gyorsasággal haladt. Már majdnem a Casquets magasságába ért.

Semmi hab nem volt a Gild-Holm-'Ur szik-

lája körül. Hullám se verődött a gránithoz. A víz csöndesen duzzadt. Csaknem Gilliatt válláig ért.

Másik óra telt el.

A *Cashmere* elhagyta Aurigny vizeit. Az Ortach-szikla egy pillanatra eltakarta. A szikla rejtekébe került, aztán újra előtűnt; mint egy napfogyatkozás. A hajó észak felé futott. Elérte a nyílt tengert. Már csak egy pont volt, mely ragyogott a napfényben.

A madarak kiáltoztak Gilliattra.

Már csak a feje látszott.

A tenger vésztjósító szelidséggel emelkedett.

Gilliatt mozdulatlanul nézte, mint tűnik el a *Cashmere*.

Az ár majdnem elérte teljességét. Az este közeledett. Gilliatt mögött néhány haláshajó bért az öbölbe.

Gilliattnak a messze hajóra függesztett szeme merev maradt.

Semmihez sem hasonlított ez a merev szem, amit a földön látni lehet. E tragikus és nyugodt szemben volt valami kimondhatatlan. E tekintetben benne volt mindaz a lehiggadás, amit a meg nem valósult álmagya után; gyászos belenyugvás volt egy másik teljesülésbe. Egy lehulló csillag után kell ilyen tekintettel nézni. Pillanatról pillanatra nőtt a tulvilági homály a szempillák alatt, melyek látósugara a messzeség egy pontjára szegeződött. Ugyanakkor, mikor a végtelen víz a Gild-Holm-'Ur körül, a homály mérhetetlen nyugalma is nőtt Gilliatt mély tekintetében.

Az észrevehetetlen *Cashmere* most csak egy

folt volt a ködben. Aki meg akarta különböztetni, tudnia kellett, hol van.

A folt lassan elvesztette az alakját, elhalványodott.

Aztán elfogyott.

Aztán eltűnt.

Abban a pillanatban, mikor a hajó elenyészett a láthatáron, a fej eltűnt a víz alatt. A tengeren nem volt semmi.

VÉGE.

A MÁSODIK KÖTET TARTALMA

A TENGER MUNKÁSAI.

MÁSODIK RÉSZ.

A GONOSZ GILLIATT.

Első könyv.

A szirt.

	Oldal
I. A környék, ahová bajos megérkezni . .	7
II. A pusztulás tökéletességei	13
III. Ép, de védtelen	16
IV. Előzetes helyivizsgálat	18
V. Egy szó az elemek titkos együttműködéséről	21
VI. Istálló a lónak	26
VII. Fülke az utas számára	29
VIII. Importunaeque volucres	38
IX. A szirt és fölhasználásának módja . . .	41
X. A kovácsműhely	45
XI. Fölfedezés	51
XII. A tengeralatti építmény belseje	55
XIII. Ami ott látható és sejthető	58

Második könyv.

A munka.

	Oldal
I. Segélyforrásokat talál, akinek minden hiányzik	67
II. Amiben Shakespeare találkozhatnék Aischylosszal	70
III. Gilliatt mesterműve segítségére siet Lethierry remekének	73
IV. Sub re	77
V. Sub umbra	84
VI. Gilliatt elhelyezi a bárkát	92
VII. Váratlan veszély	95
VIII. Inkább sorsfordulat, mint megoldás . .	99
IX. Gyorsan elért siker gyorsan elvész . . .	103
X. A tenger figyelmeztetése	105
XI. Ki mit hall, vegye hasznát	109

Harmadik könyv.

A harc.

I. A szélsőségek érintkeznek	115
II. A szélességi szelek	117
III. A Gilliatt hallotta zaj magyarázata . . .	121
IV. Turba, turma	124
V. Gilliatt válaszuton	127
VI. A harc.	128

Negyedik könyv.

Az akadály kettős mélysége.

I. Aki éhes, nincs egyedül	155
II. A szörnyeteg	160
III. Másféle harc az örvényben	170
IV. Semmi el nem rejtőzhet és semmi el nem vész	173

	Oldal
V. A hat hüvelyket két lábtól elválasztó közben	178
VI. DE PROFUNDIS AD ALTUM	183
VII. Az Ismeretlen hall	191

HARMADIK RÉSZ.

DÉRUCHETTE.

Első könyv.

Éjszaka és holdfény.

I. A kikötő harangja	199
II. Még mindig a kikötő harangja	218

Második könyv.

A zsarnoki hála.

I. A rettegéssel körülvevett öröm	231
II. A bőrrönd	242

Harmadik könyv.

A CASHMERE indulása.

I. Kis kikötő a templom közelében	249
II. Kétségbeesés.	252
III. Az önmegtágadás előrelátása.	262
IV. „Feleségednek, ha majd megházasodol“	268
V. A nagy sir	272

A VILÁGOSSÁG-KÖNYVTÁR

kiadványai a legkiválóbb külföldi írók munkáit közlik az eredetiből készült művészi és magyaros fordításban. Aki a szépirodalomban igaz élvezetet akar találni, olvassa a VILÁGOSSÁG-KÖNYVTÁR köteteit.

Angol szerzők munkái:

26—33.	Jack London: <i>Ádám előtt.</i> Angolból fordította Schöner Dezső	8.— K
97—100.	Washington Irving: <i>Rip van Winkle.</i> Angolból fordította Bartha László	4.— K
136—150.	Upton Sinclair: <i>Kutató Sámuel.</i> Angolból fordította Schöner Dezső	15.— K
235—236.	Jack London: <i>A hitehagyott.</i> Angolból fordította Schöner Dezső	4.— K

Francia szerzők munkái:

2—4.	Anatole France: <i>Pontius Pilatus.</i> Franciából fordította Kunfi Zsigmond	3.— K
14—16.	Honoré de Balzac: <i>A vörös koresma.</i> Franciából fordította Bölöni György	3.— K
40—45.	Guy de Maupassant: <i>Az örökség.</i> Franciából fordította Sabján István	6.— K
106—107.	Guy de Maupassant: <i>Egy majorosleány története.</i> Franciából fordította Bölöni Gy.	2.— K
121—124.	Emile Zola: <i>A malom ostroma.</i> Franciából fordította Bresztovszky Ernő	4.— K
151—155.	Emile Zola: <i>Olivier Becaille halála.</i> Franciából fordította Sabján István	5.— K
160—165.	Voltaire: <i>Zadig vagy a végzet.</i> Franciából fordította Bartha László	9.— K
204—207.	Voltaire: <i>Ez a világ sorja.</i> Franciából fordította Bartha László	6.— K

Magyar szerzők munkái:

1.	Molnár: <i>Szentolvajok</i>	1.— K
46—54.	Farkas: <i>Megnyílt a börtön</i>	9.— K
64—69.	Bresztovszky: <i>A halál birodalma.</i> (Nem kapható)	— K
73—76.	Keleti: <i>Szomszédok</i>	4.— K
90—96.	Révész: <i>Uj novellák</i>	7.— K
101—105.	Bresztovszky: <i>Miért?</i>	5.— K
108—117.	Révész: <i>A nagy börtön</i>	10.— K
118—120.	Garami: <i>A megváltás felé</i>	3.— K
131—135.	Farkas: <i>Paraszttragédiák</i>	5.— K
166—173.	Ego: <i>Marl.</i> (Nem kapható)	— K
174—182.	Földi: <i>Rabok</i>	13.50 K
201—203.	Nagy Lajos: <i>A jó flu</i>	4.50 K
208—211.	Kárpóti: <i>Hamis tüzek</i>	8.— K
220—227.	Farkas: <i>Uri komédiák</i>	16.— K

Német szerzők munkái:

- 70— 72. Otto Julius Bierbaum: A pokol automobilja. Németből fordította Kortsák Jenő. 3.— K

Norvég szerzők munkái:

- 55— 63. Jonas Lie: Az életfogytiglan elítélt. Norvégből fordította Ritoók Emma 9.— K
77— 86. Knut Hamsun: Éhség. Norvégből fordította Ritoók Emma 13.— K
183—200. Knut Hamsun: Új föld. Norvégből fordította Beke Margit 36.— K

Olasz szerzők munkái:

- 10—13. Giovanni Verga: Parasztszelet. Olaszból fordította Cobor Péter 4.— K

Orosz szerzők munkái:

- 5—9. Leonid Andrejev: A kormányzó. Oroszból fordította Várnai Dániel 5.— K

Tót szerzők munkái:

- 34—37. Jozef Gregor Tajovsky: Falusi történetek. Tótból fordította Podhradzsky György 4.—

Kapható minden könyvkereskedésben.

**Tanuljátok megismerni az életet!
Olvassatok jó könyveket!**

- Bródy: Erzsébet dajka 44.— K
Dümov: A nagy ember 70.— K
France: Hajnal 50.— K
— Pártütő angyalok 40.— K
Hugo: A nevető ember, 2 kötet 130.— K
Jerusalem: A szent Skarabaeus 60.— K
Vanczák: Dolgos emberek világa 10.— X
— Háborus versek és egyéb emlékek 10.— K
Várnai Zseni: Anyaszív 15.— K
Vitéz: Akiknek egy a sorsuk 8.— K
Zola: Igazság 60.— K
— Jó polgári koszt 60.— K
— Nana 80.— K
— Összeomlás 60.— K
— A patkányfogó, 2 kötet 60.— K
— A pénz 60.— K

Kapható minden könyvkereskedésben.

KIADÁSUNKBAN MEGJELENT:

HUGO VIKTOR:

A NEVETŐ EMBER

Regény két kötetben. Fordította Hajós Kornél

Ára K 130.—

ANATOLE FRANCE:

A HAJNAL

Legendák és elbeszélések. Fordította
Hajós Kornél

Ára K 50.—

OSZIP DŰMOV:

A NAGY EMBER

(AKIK A SORSUK ELŐL FUTNAK)

Regény. Oroszból fordította Piroska Károly

Ára K 70.—

Kapható valamennyi könyvkereskedésben

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VILÁGÓSSÁG
KÖNYVNYOMDA RT
BUDAPEST

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár